

ISSN (Print) 2079-620X
ISSN (Online) 2617-5193

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СЕРИЯ
ВЕСТНИКА ЕНУ ИМЕНИ
Л.Н. ГУМИЛЕВА

ECONOMIC SERIES
OF THE BULLETIN OF
L.N. GUMILYOV ENU

Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ
ЕҰУ
ХАБАРШЫСЫНЫҢ
ЭКОНОМИКА СЕРИЯСЫ

№ 4•2018

2010 жылдан бастап шығады
Издается с 2010 года
Founded in 2010

Жылына 4 рет шығады
Выходит 4 раза в год
Published 4 times a year

Астана, 2018
Astana, 2018

Бас редакторы
С.Б. Мақыш
э.ғ.д., профессор (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары

А.М. Бакирбекова, э.ғ.к., доцент (Қазақстан)

Редакция алқасы

Алибекова Б.А.	э.ғ.к. (Қазақстан)
Байжолова Р.А.	э.ғ.д., проф.(Қазақстан)
Бейсенова Л.З.	э.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Егембердиева С.М.	э.ғ.д. (Қазақстан)
Керімбек Ғ. Е.	э.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Кемел М.	проф., э.ғ.д. (Қазақстан)
Кирдасинова К.А.	э.ғ.к., доцент (Қазақстан)
Кучукова Н.К.	э.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Лавровский Б.Л.	д.э.н., проф. (Ресей)
Мадиярова Д.М.	э.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Майдырова А.Б.	э.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Муталиева Л.М.	э.ғ.к., доцент(Қазақстан)
Никифорова Е.В.	проф.(Ресей)
Петрова М.	доцент (Болгария)
Санг Кю Ли	проф.(Оңтүстік Корея)
Сембиева Л.М.	э.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Сидорович А.В.	э.ғ.д., проф. (Ресей)
Сыздықбаева Б.У.	э.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Толысбаев Б.С.	э.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Урузбаева Н.А.	э.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Шалболова У.Ж.	э.ғ.д., проф. (Қазақстан)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қ. Сәтпаев к-сі, 2, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 349 б.
Тел.: (7172) 709-500 (ішкі 31410)
E-mail: vest_econom@enu.kz

Жауапты хатшы, компьютерде беттеген:
Е.Изтелеуова

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ хабаршысының экономика сериясы

Меншіктенуші: ҚР БЖҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК

Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігімен тіркелген. 18.02.14ж.

№ 14171-Ж -тіркеу куәлігі

Мерзімділігі: жылына 4 рет.

Тиражы: 50 дана

Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі,13/1, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

тел.: (7172)709-500 (ішкі 31410)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Editor-in-Chief
S.B. Makysh

Doctor of Economic Sciences, Professor (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief

A.M. Bakirbekova, Can. of Economic Sciences
(Kazakhstan)

Editorial board

Alibekova B.A.	Can. of Economic Sciences (Kazakhstan)
Baizholova R.A.	Doctor of Economic Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Beisenova L.Z.	Can. of Economic Sciences, Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Kerimbek G.E.	Can. of Economic Sciences, Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Kemel M.	Doctor of Economic Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Kirdasinova K.A.	Can. of Economic Sciences, Assoc.Prof.(Kazakhstan)
Kuchukova N.K.	Doctor of Economic Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Lavrovskii B.L.	Doctor of Economic Sciences, Prof. (Russia)
Madiyarova D.M.	Doctor of Economic Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Maidyrova A.B.	Doctor of Economic Sciences, Prof. (Kazakhstan)
Mutaliyeva L.M.	Can. of Economic Sciences, Assoc.Prof. (Kazakhstan)
Nikiforova E.V.	Prof.(Russia)
Sembieva L.M.	Doctor of Economic Sciences , Prof. (Kazakhstan)
Petrova M.	Assoc. Prof. (Bulgaria)
Shalbolova U. Zh.	Doctor of Economic Sciences , Prof. (Kazakhstan)
Sidorovich A.V.	Doctor of Economic Sciences , Prof. (Russia)
Sung-Kyu Lee	Prof. (South Korea)
Syzdykbayeva B.U.	Doctor of Economic Sciences , Prof. (Kazakhstan)
Tolysbayev B.S.	Doctor of Economic Sciences , Prof. (Kazakhstan)
Urusbayeva N.A	Doctor of Economic Sciences , Prof. (Kazakhstan)
Yegemberdiyeva S.M.	Doctor of Economic Sciences (Kazakhstan)

Editorial address: L.N.Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str. 2, of.349, Astana,
Kazakhstan, 010008
Tel.: (7172) 709-500 (ext. 31410)
E-mail: vest_econom@enu.kz

Responsible secretary, computer layout:
Ye.Izteleuova

Economic Series of the bulletin of the L.N. Gumilyov ENU

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N.Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan
Registered by Ministry culture and information of Republic of Kazakhstan. Registration certificate No. 14171-Ж from 18.02.14

Periodicity: 4 times a year

Circulation: 50 copies

Address of printing house: L.N.Gumilyov Eurasian National University, Kazhimukan str. 13/1, Astana, Kazakhstan 010008; tel.: (7172) 709-500 (ext.31410)

Главный редактор
С.Б. Макыш
д.э.н., профессор (Казахстан)

Зам. главного редактора **А.М. Бакирбекова**, к.э.н., доцент (Казахстан)

Редакционная коллегия

Алибекова Б.А.	к.э.н. (Казахстан)
Байжолова Р.А.	проф., д.э.н.(Казахстан)
Бейсенова Л.З.	к.э.н., доцент (Казахстан)
Егембердиева С.М.	д.э.н. (Казахстан)
Керимбек Г. Е.	к.э.н., доцент (Казахстан)
Кемел М.	проф., д.э.н. (Казахстан)
Кирдасинова К.А.	к.э.н.,доцент (Казахстан)
Кучукова Н.К.	проф., д.э.н. (Казахстан)
Лавровский Б.Л.	д.э.н., проф. (Россия)
Мадиярова Д.М.	проф., д.э.н. (Казахстан)
Майдырова А.Б.	проф., д.э.н. (Казахстан)
Муталиева Л.М.	к.э.н., доцент (Казахстан)
Никифорова Е.В.	проф.(Россия)
Петрова М.	доцент (Болгария)
Санг Кю Ли	проф. (Юж. Корея)
Сембиева Л.М.	д.э.н., проф. (Казахстан)
Сидорович А.В.	д.э.н., проф. (Россия)
Сыздыкбаева Б.У.	д.э.н., проф. (Казахстан)
Толысбаев Б.С.	д.э.н., проф. (Казахстан)
Урузбаева Н.А.	д.э.н., проф. (Казахстан)
Шалболова У.Ж.	д.э.н., проф.(Казахстан)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. К. Сатпаева, 2, каб. 349
Тел.: (7172) 709-500 (вн. 31410)
E-mail: vest_econom@enu.kz

Ответственный секретарь, компьютерная верстка:
Е. Изтелеуова

Экономическая серия вестника ЕНУ имени Л.Н. Гумилева

Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК

Зарегистрирован Министерством культуры и информации Республики Казахстан. Регистрационное свидетельство № 14171-Ж от 18.02.14 г.

Периодичность: 4 раза в год

Тираж: 50 экземпляров

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажымукана, 13/1, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева
тел.: (7172)709-500 (вн.31410)

© Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

МАЗМҰНЫ

Экономика және кәсіпкерлік

<i>Саттаров А. Ч.</i> Қазақстан экономикасының даму проблемалары мен перспективалары.....	8
<i>Торегожина М.Б.</i> Қазақстанда экономиканы қайта реттеу және бизнесті дамыту мәселелері.....	14

Есеп және аудит

<i>Акимова Б.Ж., Аманова Г.Д., Абдалова Е.Б.</i> Қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттарына сәйкес жұмысшыларға сыйақы.....	21
<i>Рейдолда С.</i> Қазақстанда мемлекеттік сатып алудың конкурстық механизмін қалыптастырудағы кейбір мәселелер және дамыту перспективалары.....	30

Туризм

<i>Барлыков Е.К., Тукибаева К.Б., Мәулен М.Ғ.</i> Туризм саласындағы инновациялық қызметтің теориялық аспектілері.....	37
<i>Муталиева Л.М., Еділ Г.А.</i> Батыс Қазақстанда ауылдық туризмді дамытудың перспективалары.....	45
<i>Сейдуалин Д.А., Темірәлиева Н.Б.</i> Мәдени-тарихи туризмді дамытудағы мемлекет саясаты.....	50

Финансы

<i>Керімбек Ғ.Е., Орынбек Д.Д., Мизанова А.Б.</i> Қазақстанның қаржы секторын жаңғыртудың негізгі шаралары.....	59
<i>Концевая С.Р.</i> Ресейдегі ауыл шаруашылығын сақтандырудың ерекшеліктері.....	65

Менеджмент

<i>Мұхаметжанова Д.Т., Бакирбекова А.М.</i> Қазақстандағы машина жасаудың инновациялық даму бағыттары.....	73
<i>Ноғайбаев М.А.</i> Қазақстанда мұнай өнімдерін бөлшек саудада сату: негізгі ойыншылар, бағалар, проблемалар	79

CONTENTS

Economics and Entrepreneurship

<i>Sattarov A.C.</i> Problems and prospects of development of Kazakhstan's economy.....	8
<i>Toregozhina M.B.</i> The Deregulation of the Economy and Business Development in Kazakhstan.....	14

Accounting and Auditing

<i>Akimova B.Zh, Amanova G.D., Abdalova E.B.</i> Employee Benefits in accordance with the International Financial Reporting Standards.....	21
<i>Reydolda S.</i> Problems of Functioning and Prospects of Development of the Competitive Mechanism of Public Procurement in Kazakhstan.....	30

Tourism

<i>Barlykov E.K., Tukibayeva K.B., Maulen M.G.</i> Theoretical aspects of innovation activity in tourism.....	37
<i>Mutaliyeva L.M., Edil G.A.</i> Prospects for the Development of Rural Tourism in the Western Kazakhstan.....	45
<i>Seidualin D.A., Temiraliyeva N.B.</i> State policy in the development of cultural and historical tourism.....	50

Finance

<i>Kerimbek G.E., Orynбек D.D., Mizanova A.B.</i> The Main Measures of Modernization the Financial Sector of Kazakhstan.....	59
<i>Kontsevaya S.R.</i> Special Aspects of Agricultural Insurance in Russia.....	65

Management

<i>Mukhametzhanova D.T., Bakirbekova A.M.</i> Innovative Directions of Machine Building Development in Kazakhstan.....	73
<i>Nogaibayev M.A.</i> Retail sales of oil products in Kazakhstan: key players, prices, problems.....	79

СОДЕРЖАНИЕ

Экономика и предпринимательство

<i>Саттаров А. Ч.</i> Проблемы и перспективы развития экономики Казахстана.....	8
<i>Торегожина М. Б.</i> Вопросы дерегулирования экономики и развития бизнеса в Казахстане.....	14

Учет и аудит

<i>Акимова Б. Ж., Аманова Г. Д., Абдалова Е. Б.</i> Вознаграждение работникам в соответствии с международными стандартами финансовой отчетности.....	21
<i>Рейдолда С.</i> Проблемы функционирования и перспективы развития конкурсного механизма государственных закупок в Казахстане.....	30

Туризм

<i>Барлыков Е. К., Тукибаева К. Б., Мәулен М. Ф.</i> Теоретические аспекты инновационной деятельности в сфере туризма.....	37
<i>Муталиева Л. М., Еділ Г. А.</i> Перспективы развития сельского туризма западного Казахстана.....	45
<i>Сейдуалин Д. А., Темиралиева Н. Б.</i> Государственная политика в развитии культурно-исторического туризма.....	50

Финансы

<i>Керімбек Ғ. Е., Орынбек Д. Д., Мизанова А. Б.</i> Основные меры модернизации финансового сектора Казахстана.....	59
<i>Концевая С. Р.</i> Особенности сельскохозяйственного страхования в России.....	65

Менеджмент

<i>Мухаметжанова Д. Т., Бакирбекова А. М.</i> Инновационные направления развития машиностроения в Казахстане.....	73
<i>Ногайбаев М. А.</i> Розничный сбыт нефтепродуктов в Казахстане: ключевые игроки, цены, проблемы.....	79

ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ КӘСІПКЕРЛІК
ECONOMICS AND ENTREPRENEURSHIP
ЭКОНОМИКА И ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО

МРНТИ 06.52.13

А.Ч. Саттаров

*Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
(E-mail: akmal_sattarov@mail.ru)*

Проблемы и перспективы развития экономики Казахстана

Аннотация: В статье отмечено, что Казахстан сегодня представляет собой суверенное государство с динамично развивающейся открытой экономикой. В стране своевременно были проведены успешные реформы, в первую очередь, в экономической сфере. Достигнутые высокие результаты позволили республике стать одним из лидеров среди других стран СНГ и вплотную приблизиться по основным экономическим параметрам к ряду европейских стран.

Исследование проблем, связанных с определением стратегических направлений развития национальной экономики и её интеграции в мировое содружество, требует форсированного формирования инновационного фундамента современной модели развития страны.

Ключевые слова: мировая экономика, экономическое развитие Казахстана, экономика Казахстана, инновации, индустриально-инновационное развитие.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2079-620X-2018-4-8-13>

Глава государства РК постоянно задает высокую планку, которая должна вывести страну на оптимальный уровень развития. Поставленная им цель вхождения Казахстана в 30-ку развитых стран мира, пять институциональных реформ, масштабная Модернизация – 3.0, новые возможности развития в условиях Четвертой промышленной революции, модернизация общественного сознания, социальные инициативы - это ответы Казахстана на глобальные вызовы за счет рывка в инновационном развитии, реализации смелых институциональных реформ и интеграции с миром.

В своем Послании народу «Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни» Президент Республики Казахстан-Лидер Нации Н.А.Назарбаев сказал: «В последнее время усиливаются процессы мировой политической и экономической трансформации. Мир стремительно меняется. Рушатся казавшиеся незыблемыми устои системы глобальной безопасности и правила международной торговли. Новые технологии, роботизация и автоматизация усложняют требования к трудовым ресурсам и качеству человеческого капитала. Выстраивается совершенно новая архитектура финансовых систем. При этом фондовые рынки надувают новый «мыльный пузырь», который может спровоцировать очередной финансовый кризис» [1].

На основании вышеизложенного автором была поставлена цель рассмотреть в данной статье **проблемы и перспективы развития экономики Казахстана**, сформировать представление о современной модели экономического развития страны. Для этого были поставлены следующие задачи: проанализировать ряд системных проблем в экономике, исследовать процесс построения новой инновационной модели экономики Казахстана, определить специфику современной национальной структуры институтов, обеспечивающих инновационное развитие и экономический рост.

Турбулентность экономики на глобальном уровне, которая усугубляется нестабильностью национальных валют в ряде государств мира, стимулирует Казахстан к поиску новых решений, чтобы оставаться всегда на плаву.

За последний период экономика Казахстана развивалась в условиях постепенного улучшения внешнеэкономической ситуации. По итогам 2017 года реальный рост ВВП составил 4,0 % против 1,1 % в 2016 году.

Рост экономики обеспечен за счет восстановления внутреннего спроса, который поддерживался привлечением новых инвестиций в экономику, также расширением производства в торгуемых секторах и сбалансированным ростом практически во всех отраслях экономики.

К основным факторам позитивных внешних условий можно отнести рост цен на нефть и металлы на мировых рынках, а также улучшение экономической ситуации у основных торговых партнеров – Европейского союза, России и Китая. В 2017 году цена на нефть марки Brent в среднем за год составила 54,4 долларов США за баррель.

Согласно официальным данным Комитета по статистике Министерства национальной экономики РК в реальном секторе экономики наблюдается опережающий рост горнодобывающей промышленности. В целом, объем промышленного производства в 2017 году вырос на 7,1 %. На рост промышленности существенно повлияли увеличение добычи нефти, природного газа, металлической руды, угля и lignита. В горнодобывающей промышленности и разработке карьеров производство увеличилось на 9,3 %, в обрабатывающей промышленности – на 5,1 %. Несмотря на опережающий рост добывающих отраслей, источники роста ВВП были сосредоточены в несырьевом сегменте экономики¹.

Одним из ключевых факторов роста экономики было повышение инвестиционной активности. Объем инвестиций в основной капитал вырос на 5,5 % до 8,7 трлн. тенге в результате реализации индустриально-инновационных и инфраструктурных проектов в рамках Государственной программы инфраструктурного развития «Нұрлы жол» на 2015 – 2019 годы и Государственной программы индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2015 – 2019 годы. При этом наиболее значительный рост инвестиций наблюдается в сельском хозяйстве – на 29,3 %, торговле – на 21,8 %, строительстве – на 11,8 %, услугах связи – на 9,5 % и промышленности – на 3,8 %.

Улучшилась динамика внешней торговли. Внешнеторговый оборот в 2017 году составил 77,6 млрд. долл. США и увеличился на 25,0% по сравнению с 2016 годом, в том числе экспорт – 48,3 млрд. долл. США (рост на 31,6%), импорт – 29,3 млрд. долл. США (рост на 15,5%).

На фоне деловой активности наблюдается рост кредитования экономики. В 2017 году объем выданных кредитов вырос на 10,0 % до 10 819,1 млрд. тенге.

Депозиты снизились на 3,0 % до 17509,7 млрд. тенге, из них депозиты юридических лиц 9388,8 млрд. тенге (снизились на 8,1 %), депозиты физических лиц 8120,9 млрд. тенге (увеличились на 3,7 %). Доля депозитов в национальной валюте увеличилась с 45,5% в декабре 2016 года до 52,3 % в декабре 2017 года.

Международные резервы страны на 1 января 2018 года составили 89,1 млрд. долл. США и за год сократились на 2,0 %, в том числе активы Национального фонда Республики Казахстан (далее – Национальный фонд) в иностранной валюте с начала 2017 года снизились на 4,7 % до 58,3 млрд. долл. США. Золотовалютные активы Национального Банка Республики Казахстан (далее – Национальный Банк) составили 30,7 млрд. долл. США и выросли на 3,5 %.

¹ Официальные данные Комитета по статистике Министерства национальной экономики РК
http://stat.gov.kz/faces/homePage/homeDinamika.pokazateli?_afLoop=5324907230735679#%40%3F_afLoop%3D5324907230735679%26_adf.ctrl-state%3Dcsurqx7sa_50.-2018.

Инфляция по итогам года составила 7,1 %, что на 1,4 п.п. ниже итогов 2016 года. Основной вклад в прирост цен – 2,7 п.п. - внесло удорожание непродовольственных товаров, цены на которые в 2017 повысились на 8,9 %. Цены на продовольственные товары выросли на 6,5 % (вклад – 2,5 п.п.), платные услуги – на 5,9 % (вклад – 1,9 п.п.). Уровень безработицы составил 4,9 %.

Среднемесячная номинальная заработная плата в 2017 году составила 149,7 тыс. тенге и увеличилась на 5,1 % в номинальном выражении, в реальном – снизилась на 2,1 %.

В 2018 году экономика Казахстана сохраняет высокую динамику развития и по итогам 1 квартала рост экономики составил 4,1 % против 3,6 % за аналогичный период прошлого года.

Основными драйверами роста стали услуги связи (рост на 6,3 %), торговля (на 6,2 %), строительство (на 5,9 %) и промышленность (на 5,3 %).

С начала 2018 года промышленное производство демонстрирует положительную динамику за счет высоких темпов роста в обрабатывающей промышленности (на 6,2 %) и горнодобывающей промышленности (на 5,1 %).

Инвестиции в основной капитал выросли на 39,5 % по сравнению с аналогичным периодом 2017 года, составив 1913,5 млрд. тенге. Существенный рост инвестиций отмечается в транспортной отрасли (на 58,5 %), строительстве (на 57,2 %), промышленности (на 51,6 %) и торговле (на 47,3 %).

Благоприятная ценовая конъюнктура на мировых рынках и превалирование экспорта над импортом способствовали достижению высоких показателей внешней торговли. За январь-февраль текущего года внешнеторговый оборот страны составил 13,3 млрд. долл. США, увеличившись на 23,5 %, в том числе экспорт – 8,8 млрд. долл. США (рост на 27,4 %), импорт – 4,5 млрд. долл. США (рост на 16,6 %).

Инфляция сохраняет низкие темпы. В марте текущего года составила 1,8 % к началу года. В годовом выражении уровень инфляции составил 6,6 %, что находится в пределах установленного коридора (5,0-7,0 %).

В 2018 году по оценке Министерства национальной экономики Республики Казахстан рост экономики прогнозируется на уровне 3,8 %.

С учетом проводимых реформ и постепенно улучшающейся внешней и внутренней ситуации, рост экономики в текущем году будет обеспечен за счет опережающего роста несырьевого сектора. Этому будут способствовать принимаемые меры в перерабатываемых и сервисных отраслях через реализацию проектов ГПИИР, продолжения реализации Госпрограммы «Нұрлы жол» и развития перспективных отраслей на базе цифровых технологий в рамках новой Государственной программы «Цифровой Казахстан». Будет сохранена устойчивая динамика развития сельского хозяйства путем реализации Государственной программы развития агропромышленного комплекса на 2017 – 2021 годы, а также обеспечено массовое жилищное строительство в рамках Программы жилищного строительства «Нұрлы жер».

Между тем, наблюдаемая положительная динамика последних лет была вызвана во многом благоприятной конъюнктурой на мировых сырьевых рынках, нежели качественными изменениями в экономике страны и не может считаться устойчивой.

- по ключевому фактору конкурентоспособности экономики – производительности – Казахстан отстает даже от средних по развитию стран; в том числе, значительные разрывы сохраняются и в ключевых для страны отраслях экономики;
- многие перспективные сектора, которые будут определять развитие мировой экономики в среднесрочном и долгосрочном периодах, в структуре экономики Казахстана фактически отсутствуют;
- в структуре экономики и экспорте доминируют сырьевые отрасли, что делает страну сильно уязвимой от колебаний цен на мировом рынке и является причиной высокой

дифференциации регионов и населения по доходам. При этом, несмотря на проводимые реформы, доля сырьевых отраслей в экономике Казахстана только растет;

- более или менее открытой для иностранных инвестиций является только добыча полезных ископаемых (в отличие от РФ РК обеспечил прямой доступ иностранных инвесторов к сырьевой базе: доля иностранных компаний в добыче нефти и газа в РК составляет 70-80%);

- недостаточный уровень развития малого и среднего бизнеса;
- дополнительными рисками для устойчивого развития являются постепенное усиление волатильности цен на сырьевые и продовольственные товары, а также высокая доля непрерывных производств и концентрации в экономике.

Восприимчивость казахстанской экономики к внешним шокам остается ключевым вызовом на пути к стабильному и устойчивому развитию. Внешний спрос со стороны Китая и России, основных торговых партнеров Казахстана, а также мировые цены и спрос на нефть будут оставаться ключевыми внешними факторами, влияющими на состояние экономики Казахстана. Внутренние факторы включают в себя темп реализации структурных и институциональных реформ, особенно в преддверии политических преобразований в среднесрочном периоде. Также обеспокоенность вызывает потенциальная эскалация проблем в банковском секторе. Если Правительство не сможет продемонстрировать значительные улучшения в части верховенства права, инвестиционного климата и качества человеческого капитала, перспективы существенного усиления роли торгуемого ненефтяного сектора в экономике страны останутся низкими.

Как известно, с 2010 года в стране проводится индустриальная политика, нацеленная на достижение устойчивого развития страны путем диверсификации экономики и отхода от сырьевой направленности. В 2019 году завершается реализация второй пятилетки индустриализации. В обсуждаемой Концепции третьей пятилетки предлагается определить создание условий для стимулирования международной конкурентоспособности обрабатывающей промышленности РК. Для достижения этой цели необходимо решение следующих задач: вывод на внешние рынки казахстанских товаров, углубление индустриализации, укрепление базовых отраслей. Политика индустриализации сохранит преемственность и будет сфокусирована на развитии обрабатывающей промышленности.

Индустриально-инновационное развитие - это наш шанс в новом десятилетии, новые возможности для будущего Казахстана. Речь идет о реализации 162 проектов с общим объемом инвестиций в 43,3 млрд. долларов, которые позволят создать свыше 200 тысяч рабочих мест только в ближайшие три года. Прежде всего, это диверсификация экономики, улучшение условий бизнес-климата, что позволит привлечь новые инвестиции. Эти средства пойдут в несырьевой сектор, обеспечат ввод в действие десятков объектов индустриальной программы, инфраструктуры и совместных предприятий, в том числе они будут направлены на строительство автомагистрали Западный Китай - Западная Европа и газопровода с запада на юг страны. Двигателем модернизации в первую очередь должны стать предприниматели, для поддержки которых в стране и регионах разработана бюджетная программа «Дорожная карта бизнеса-2020». Благодаря ее реализации к концу десятилетия доля малого и среднего бизнеса в ВВП должна быть повышена до 40%.

В дальнейших планах продолжение реформы региональной политики, в результате чего получают развитие уже существующие отрасли, также будут основаны новые предприятия. Внедрение инноваций приведет к росту производительности труда в промышленности в 2 раза, а в сельском хозяйстве - в 4 раза, программа полностью обеспечена финансовыми и материальными ресурсами. Итоговым результатом предусмотренных мер должно стать решение следующих задач: ликвидация безработицы, дефицита бюджетов всех уровней за счет расширения налоговой базы, развитие отечественного товаропроизводства и, как следствие, повышение жизненного уровня граждан страны. Программа очень актуальна

для Казахстана и ее реализация обеспечит устойчивую, стабильную экономику, решение социальных вопросов, в первую очередь, занятость населения. Новым свидетельством того, что инновации становятся важнейшим приоритетом экономической политики государства, является принятие Стратегии вхождения Казахстана в число 30 наиболее конкурентоспособных стран мира. Выдвинутые в этой Стратегии приоритеты модернизации экономики Казахстана, обеспечения прорывов для ее ускоренного развития должны быть реализованы в полной мере и для этого нужна дальнейшая активизация инновационной деятельности всех хозяйствующих систем. Что требует прежде всего усиления государственной науко-технологической и инновационной политики. Уже к 2050 году Казахстан должен стать высокотехнологичным государством и войти в число 30 самых развитых стран мира. В итоге республика должна стать одним из индустриальных локомотивов новой посткризисной экономики XXI века. Глобализация мировой экономики видоизменяет течение процессов конкуренции, делая все более доступными факторы производства, информационные и финансовые связи [2].

Стратегия индустриально-инновационного развития включает оптимальный выбор отраслей четвертого технологического уклада, основа которого в мировой экономике - авто- и тракторостроение, цветная металлургия, производство товаров длительного пользования, синтетические материалы, органическая химия, производство и переработка нефти. В интересах развития производств пятого технологического уклада использовать его базу - электронную промышленность, вычислительную технику, программное обеспечение, телекоммуникации, роботостроение, производство и потребление газа, информационные услуги. Целесообразно формировать предпосылки для появления будущего шестого технологического уклада в биотехнологии, космических технологиях, тонкой химии.

Итак, сегодня в РК имеются институты развития, занимающиеся проблемами производства наукоемкой продукции, но их недостаточно для реализации идей в широком масштабе. Для достижения эффективности работы необходимо развивать финансирование проектов по опытно-конструкторским разработкам, инициативным и рисковым научным исследованиям прикладного характера, обеспечить качественное инвестирование индустриально-инновационного сектора, интенсивное развитие информационных и коммуникационных технологий, продвижение через региональные технопарки на внутренний и внешний рынки наиболее перспективных наукоемких технологий. Эти меры в комплексе позволят достичь синергетического эффекта в развитии экономики нашей страны.

Список литературы

1. Послание Президента Нурсултана Абишевича Назарбаева народу «Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни»//Казахстанская правда.- 2018.- 5 октября
2. Стратегия «Казахстан-2050» [Электр. ресурс]. –URL: http://www.akorda.kz/ru/official_documents/strategies_and_programs.- 2018 (Дата обращения: 24.09.2018).

А.Ч. Саттаров

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

Қазақстан экономикасының даму проблемалары мен перспективалары

Аннотация. Мақалада Қазақстан қазіргі уақытта қарқынды дамып келе жатқан ашық экономикаға ие егемен мемлекет болып табылатынын атап өтті. Елімізде табысты реформалар уақытында, ең алдымен экономикалық салада жүргізілді. Қол жеткізілген жоғары нәтижелер республикаға басқа ТМД елдерінің ішінде көшбасшылардың бірі болуға және бірқатар еуропалық елдерге негізгі экономикалық параметрлерді жақындастыруға мүмкіндік берді.

Ұлттық экономиканы дамытудың стратегиялық бағыттарын айқындау және оның әлемдік қоғамдастыққа кірігуі мәселелерін зерттеу еліміздің дамуының қазіргі заманғы моделі инновациялық іргетасын мәжбүрлеп қалыптастыруды талап етеді.

Түйін сөздер: әлемдік экономика, Қазақстанның экономикалық дамуы, Қазақстан экономикасы, инновациялар, индустриялық-инновациялық даму.

A.C. Sattarov

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Problems and prospects of development of Kazakhstan's economy

Abstract: The article notes that Kazakhstan today is a sovereign state with a dynamically developing open economy. In the country, successful reforms were carried out in a timely manner, primarily in the economic sphere. The achieved high results allowed the republic to become one of the leaders among other CIS countries and closely approach the main economic parameters to a number of European countries. The study of the problems associated with the definition of the strategic directions of development of the national economy and its integration into the world community requires the forced formation of an innovative foundation of the modern model of the country's development.

Key words: world economy, economic development of Kazakhstan, Kazakhstan economy, innovations, industrial and innovative development.

References

1. Poslaniye Prezidenta Nursultana Abishevicha Nazarbayeva narodu «Rost blagosostoyaniya kazakhstansev: povysheniye dokhodov i kachestva zhizni» [Message from President Nursultan Abishevich Nazarbayev to the people “The growth of the welfare of Kazakhstan: an increase in income and quality of life”], Gazeta Kazakhstanskaya Pravda [Newspaper Kazakhstan truth]. – 5 October 2018.
2. Strategiya «Kazakhstan-2050» [Strategy «Kazakhstan-2050»] [Electr. resours.]. Available at: http://www.akorda.kz/ru/official_documents/strategies_and_programs.- 2018 (Accessed: 24.09.2018).

Сведения об авторе:

Саттаров А.С. - магистрант I курса специальности 6М050600-Экономика, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан.

Sattarov A.C. - Master Student of the specialty “6М050600-Economics“, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str. 2, Astana, Kazakhstan.

МРНТИ 06.39.31

М.Б. Торегожина

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
(E-mail: toregozhina2008@mail.ru)

Вопросы дерегулирования экономики и развития бизнеса в Казахстане

Аннотация: В статье изложены основные направления стратегии государства, нацеленные на дерегулирование экономики и связанные с передачей объектов государственной собственности в конкурентную среду. Автором раскрывается процесс либерализации отношений государства и бизнеса, направленный на активизацию предпринимательства и частной инициативы. Инструментом экономической политики Казахстана стала крупномасштабная приватизация в соответствии с Комплексным планом на 2016-2020 годы.

Основной акцент статьи сделан на мерах поддержки государством развития частного предпринимательства и формирования инфраструктуры, способствующей повышению доли малого и среднего бизнеса в ВВП. В частности, рассматривается важность введения в образовательные программы курсов, дающих теоретическую и практическую основу студенческой молодежи для создания собственного дела.

Ключевые слова: дерегулирование, конкурентная среда, малый и средний бизнес, приватизация, собственность.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2079-620X-2018-4-14-20>

Проблема централизации и децентрализации в управлении остается одной из дискуссионных. Государство сокращает или увеличивает объем вмешательства в рыночную экономику, исходя из целей и задач, которые должны быть решены на определенном историческом отрезке времени. Необходимость государственного вмешательства в рыночной экономике уже не вызывает сомнений. Вопрос уже не дискутируется через призму должно или не должно государство вмешиваться, актуальным остается вопрос «В каком объеме осуществлять это вмешательство, каков должен быть размер оказываемой финансовой помощи, количество запретительных или разрешительных процедур». В настоящее время большой объем кредитования экономики осуществляется при поддержке государства через субсидирование процентной ставки по различным программам, а также через институты развития.

Различия позиций экономистов в основном отмечаются в вопросах применения инструментария и методов, форм и масштабов воздействия на определенные сферы предпринимательской деятельности.

В последние десятилетия процесс широкомасштабного дерегулирования бизнеса охватил ведущие отрасли США и Великобритании. Казахстан также приступил к реализации такой стратегии развития экономики, важнейшими составляющими которой является борьба с коррупцией и поддержка малого и среднего предпринимательства. На протяжении двадцати лет малый и средний бизнес находится под пристальным вниманием государства. Инициативы по расширению и устойчивому развитию малого и среднего бизнеса находят свое отражение практически во всех посланиях Главы государства.

Наступление экономического кризиса на национальную экономику, неопределенность в сроках выхода из кризиса заставило наше правительство пересмотреть политику по отношению к бизнесу так сказать с позиций рейганомии и тэтчеризма, проводимых на Западе в 70-е годы прошлого столетия. Как известно, проводимая политика в те годы была направлена на снижение доли неэффективного государственного предпринимательства и передачи в частные руки объектов госсобственности. Администрация президента Д.Рейгана в США и правительство М.Тэтчер в Великобритании вынуждены были пересмотреть

содержание взаимоотношений государства и бизнеса в пользу либерализации и поддержки его жизнеспособности.

Необходимо отметить, что малый и средний бизнес в Казахстане продемонстрировал свою способность к выживанию и устойчивому развитию. Кризисный этап развития экономики также заставил наше правительство искать возможности поиска новых инвесторов, менять акценты в проведении денежно-кредитной и налоговой политики, перераспределять средства бюджета в связи с меняющимися приоритетами. Одним из важных направлений антикризисных мер связаны с расширением и укреплением позиций частного сектора. Возможные направления по либерализации рынка видятся правительством в расширении конкурентной среды и повышении конкуренции как движущей силы рыночной экономики. Административные меры государственного регулирования направлены на расширение бизнес-среды и охватывают, в том числе, процедуры сокращения чрезмерного контроля объектов государственной собственности и числа проверок со стороны госорганов, которые оказывают давление на предпринимателей.

В этом направлении проводится работа на систематической основе и надо признать, уже сделано немало. Например, «в части налоговых проверок предусмотрены меры, направленные на существенное сокращение их количества и повышения качества. В частности, на 56% сокращены основания для проведения внеплановых проверок². В то же время, Национальная Промышленная Палата (НПП) «Атамекен» провела свое исследование, в результате которого выяснилось, что «в республике контрольные и надзорные функции осуществляет 61 ведомство (45 ведомств центральных госорганов и 16 местных исполнительных органов в регионах). Анализ государственных функций показал, что указанные ведомства обладают 512 контрольными функциями в различных сферах, что говорит о тотальности государственного контроля, при этом в отношении предпринимателей на сегодня действует более 18 000 требований (наибольшее количество требований в сфере промышленной безопасности – более 10 тысяч) в проверочных листах» [1].

Следовательно, работа по сокращению контрольно-надзорных функций по отношению к бизнесу должна быть продолжена, несмотря на значительные сдвиги в этом направлении.

Дерегулирование экономики является важным шагом в процессе создания новой модели роста. Передача/продажа объектов государственной собственности в конкурентную среду, с одной стороны, позволяет освободиться от груза убыточных предприятий, а с другой стороны, способствует расширению конкурентной рыночной среды. Разработка Комплексного плана приватизации на 2016-2020 годы предполагает проведение этого процесса «по четырем основным направлениям, в рамках которых актуализируется перечень приватизируемых объектов, определяются сроки, количество и способы реализации, а также списки компаний, остающихся в госсобственности, включая меры прозрачности и эффективности приватизации» [2].

Можно назвать довольно смелым шагом выставление на продажу таких гигантов, находящихся в квазигосударственном секторе, как «Эйр Астана», «Казатомпром», «Казахтелеком», «КазМунайГаз», Казпочта, «Самрук-Энерго», «Қазақстан темір жолы», «ТауКен Самрук». Наряду с определением активов, подлежащих передаче в конкурентную среду, экспертами были выделены предприятия госсобственности, которые ни при каких обстоятельствах не могут быть приватизированы. В этом списке «6450 предприятий, из них более 88% составляют объекты социальной сферы – детские сады, музеи, театры, больницы и объекты образования. Также в этот перечень входят 447 компаний квазигосударственного сектора» [там же, 2]. В результате этой работы государственная ревизия выявила

предприятия, которым было предложено прекратить деятельность и готовить документы на ликвидацию. Это касалось 243 предприятий госсобственности.

Очевидно, что проведение крупномасштабной инвентаризации предприятий госсобственности позволило осуществить гигантскую работу. Во-первых, выработать критерии классификации предприятия, провести их аудит, пересмотреть эффективность действующих предприятий. Во-вторых, дать критические рекомендации относительно статуса его действия. В результате подобной «чистки» в реестре государственного имущества оказались организации с присвоенным статусом: «сохранить в государственной собственности постоянно или временно», «ликвидировать», «реорганизовать», «приватизировать» [там же, 2].

Процессами приватизации в рамках дерегулирования экономики охвачены не только крупные предприятия. Малые предприятия легче и быстрее передать в рыночную среду благодаря небольшим размерам, гибкости и умению оптимально перегруппировать средства и адаптироваться в новых условиях. Так, убыточное предприятие, принадлежавшее управлению природных ресурсов и регулированию природопользования г. Алматы было выставлено на продажу. Государство-оператор платных парковок, имея за 2015 и 2016 годы отрицательные показатели финансовой отчетности, определив долю в компании в 30 процентов, приняло решение продать товариществу с ограниченной ответственностью долю в 70 процентов [3]. Предпродажная подготовка и передача объектов государственной собственности в конкурентную среду набирает темпы. В список выставляемых на продажу попадают не только производственные предприятия, но и объекты социальной инфраструктуры, тем самым подтверждая решительность государства вовлечь в предпринимательскую среду объекты со слабой коммерческой направленностью.

Таким образом, предприятия инфраструктуры, в том числе социальной инфраструктуры, ранее находившиеся под постоянным и жестким государственным контролем, в соответствии с «Дорожной картой бизнеса-2020», продвигаются в зону частного предпринимательства. В целом, «с 2016 года в рамках Комплексного плана приватизации реализованы 198 объектов на сумму 51 млрд. тенге. При этом 18 объектов республиканской собственности реализованы на общую сумму 7 млрд. тенге, 95 объектов коммунальной собственности – на 5 млрд. тенге, 85 объектов квазигосударственного сектора – на 39 млрд. тенге. Сняты с торгов 202 объекта, 126 из них находятся на стадии ликвидации, 33 – в состоянии реорганизации. По 32 объектам принято решение об их исключении из перечня объектов приватизации»[2].

Государство расстается со своими административно-правовыми функциями на определенном этапе развития экономики, что означает усиление ее либерализации и переход на новую модель экономического роста, связанную с усилением коммерческого начала хозяйствующих субъектов.

Дебюрократизация экономики приводит к переоценке роли государства. Из государства-регулятора оно превращается в государство, одними из главных функций которого является формирование бизнес-среды, создание благоприятной рыночной инфраструктуры, установление единых правил для всех субъектов рынка. Важной функцией дерегулирования экономики становится ограничение монополистических тенденций, развитие малого и среднего бизнеса, инновационной деятельности предприятий.

Стратегия создания благоприятных условий для развития бизнеса и его либерализации нашла свое отражение во внесении изменений в законодательные акты. Так, например, Законом «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты РК по вопросам совершенствования регулирования предпринимательской деятельности» предусматривается сокращение государственных контрольных функций почти на 30 процентов [5]. Важная роль в этом Законе отводится институту профилактического

контроля, который будет предупреждать правонарушения. Так, например, введена новая мера, касающаяся внедрения профилактического контроля. По его итогам бизнесмену будет выдаваться предписание об устранении нарушений без наложения административного взыскания. Возбуждать административные дела будут только в том случае, когда устранение нарушений невозможно. Например, причинён вред здоровью человека, окружающей среде, а также в случаях нарушения финансового рынка и законных интересов физических и юридических лиц. Важным новшеством является сокращение сроков проведения проверок. Введен особый порядок посещения субъекта предпринимателя, который снижен с 30 до 15 рабочих дней. Внеплановые проверки снижены с 30 до 10 рабочих дней. В целом, принимаемые меры по реформированию государственного контроля и надзора позволят сократить количество проверок в 2018 г. на 30%, что составит не более 70 тыс., а к 2020 г. — еще на 10% [2].

Последовательность вводимых реформ нашла отражение в сокращении излишней отчетности. Так, в 2018 году в соответствии с законом сокращена на 30% излишняя документация. Это позволит значительно уменьшить непроизводительные расходы предпринимателей, связанные с подготовкой большого количества лишних отчетов и справок [2]. Для удостоверения документов субъекты частного предпринимательства теперь не обязаны использовать печати, достаточно подписи уполномоченного лица [5]. Масштабное дерегулирование бизнеса связано с реформированием государственного контроля и надзора, внесением поправок по таким направлениям как фронтальное снижение издержек для бизнеса и ревизия законодательства в части устранения норм, препятствующих конкуренции. Упорядочиваются услуги естественных монополий и квазигосударственного сектора.

Одной из проблем в обществе является вовлечение в предпринимательство широкого круга людей, особенно молодежи. Эта часть трудоспособного населения, как и женщины, а также лица предпенсионного возраста наиболее уязвимы на рынке труда. В то же время необходимо отметить, что институциональные и правовые институты, регулирующие создание благоприятной бизнес-среды, получают поддержку со стороны учебных заведений. Так, в образовательные программы вузов и колледжей вводятся обязательные курсы по бизнесу и предпринимательству не только на экономических факультетах, но и для студентов всех специальностей. Эти курсы помогут получить не только теоретические знания, но и практические навыки и умения открытия своего коммерческого предприятия, генерирования бизнес-идей и разработки бизнес-плана, продвижения инновационного продукта и его коммерциализации на рынке. В содержание учебных программ вносятся коррективы, связанные с пересмотром читаемых учебных дисциплин; расширяется спектр учебных курсов, повышается их качество. Конкуренция на рынке труда будет возрастать и возможности трудоустройства будут ограничены, поэтому для молодежи важным источником реализации своих профессиональных амбиций остается открытие собственного бизнеса.

Такой подход, несомненно, способствует реализации политики расширения малого и среднего бизнеса и стремления довести его долю до 50% в ВВП к 2050 году. Как отмечал глава государства «сегодня в этом сегменте работает уже более 1 млн. субъектов и занято более 30% активного населения страны. В перспективе МСБ должен стать в экономике главным работодателем» [6].

Что касается зарубежного опыта, то необходимо отметить, что процесс дерегулирования экономики охватил многие страны. Озабоченность повышением конкурентоспособности на мировых рынках привела к пересмотру процесса государственного регулирования экономики, в частности, упрощению существующей регламентации экономической деятельности хозяйствующих субъектов (Франция), стимулированию экспорта и

привлечению иностранного капитала (Южная Корея), сокращению и упорядочиванию перечня действующих административных актов (США) [7].

Правительства этих стран озабочены созданием условий для свободной конкуренции, ибо только это, как они считают, способствует раскрытию потенциала нации. Большие возможности для дерегулирования видит Российская Федерация. Антимонопольный комитет России (ФАС) готовит реформу дерегулирования рынка газа до 2019 года [8].

Насколько эффективна стратегия дерегулирования? Понятно, что вывод части собственности из государственного сектора и продажа его частному сектору не приводит к автоматическому повышению его эффективности. Насколько экономически оправданы процессы передачи объектов в конкурентную среду? Для исследователей встает серьезная задача проведения мониторинга и оценки конкурентных преимуществ активов, переданных в частную собственность. Государство, с одной стороны, выигрывает и получает дополнительные доходы в бюджет, теряя долю собственности, особенно убыточных предприятий (убытки достаются частному предпринимателю). Однако такого разового эффекта недостаточно. С другой стороны, судьба крупных предприятий, не являющихся убыточными, тоже подлежит экономической оценке. Проблема заключается в том, как определить результат/эффект или убыток, полученный от передачи государством своих активов в конкурентную среду. Каков будет прирост доходности экономики в целом за счет фактора ее либерализации? Какие использовать методы и инструменты, позволяющие подсчитать этот эффект, и насколько экономическая наука готова ответить на эти вопросы? Таким образом, вопрос об оценке эффективности дерегулирования экономики еще подлежит изучению.

Список литературы

1. 10 шагов по развитию предпринимательства [Электр. ресурс]. -2017. –URL: <http://atameken.kz/ru/projects/24001> (Дата обращения: 20.09.2018)
2. Д.Нуршалиев, Г.Тулешева Обеспечить выполнение государственных программ. [Электронный ресурс]. -2017. -URL: <https://www.kazpravda.kz/articles/view/obespechit-ispolnenie-gosudarstvennih-programm>. (Дата обращения 25.09.2018).
3. Государство продает свою долю в компании оператора платных парковок в Алматы... [Электр.ресурс] – 2018. –URL:-[gosudarstvo-prodaet-svoyu-dolyu-v-kompanii-operatora-platnykh-parkovok](https://kursiv.kz/news/vlast-i-biznes/) <https://kursiv.kz/news/vlast-i-biznes/> (Дата обращения 29.10.2018)
4. Закон РК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования регулирования предпринимательской деятельности [Электр.ресурс] – 2018. –URL:-http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36227306 (Дата обращения 10.10.2018)
5. За всё в ответе директор: в Казахстане отменили печати для предпринимателей – [Электр.ресурс] - 2018. – URL: <https://news.mail.ru/politics/34907646/?frommail=1> (Дата обращения 02.10.2018)
6. МСБ должен стать в экономике Казахстана главным работодателем [Электр.ресурс] – 2018. –URL:- [zakon.kz https://www.zakon.kz/4935123-msb-dolzhen-stat-v-ekonomike-kazahstana.html](https://www.zakon.kz/4935123-msb-dolzhen-stat-v-ekonomike-kazahstana.html) (Дата обращения 05.10.2018)
7. Процессы дерегулирования в экономике некоторых стран [Электр. ресурс]. 2018–URL: http://www.giac.ru/content/document_r_054D6FD4-0E3C-4BEF-8FF3-BFC86B61AFEE.html (Дата обращения: 25.10.2018)
8. ФАС готовит реформу дерегулирования рынка газа [Электр.ресурс] – 2016. –URL:- <https://www.vedomosti.ru/business/articles/2016/10/20/661767-fas-gotovitsya-reformirovat-rinok-gaza> (Дата обращения 28.10.2018)

М.Б. Торегожина

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

Қазақстанда экономиканы қайта реттеу және бизнесті дамыту мәселелері

Аңдатпа. Мақалада мемлекеттік меншік объектілерін бәсекелестік ортаға беруге байланысты экономиканы қайта реттеуге бағытталған мемлекет стратегиясының негізгі бағыттары баяндалған. Автор кәсіпкерлік пен жеке бастаманы жандандыруға бағытталған мемлекет пен бизнес қатынастарын ырықтандыру процесін ашып көрсетеді. Қазақстанның экономикалық саясатының құралы 2016-2020 жылдарға арналған Кешенді жоспарға сәйкес ірі ауқымды жекешелендіру болды.

Мақаланың негізгі екіні мемлекеттің жеке кәсіпкерлікті дамытуды қолдау және ЖІӨ-дегі шағын және орта бизнестің үлесін арттыруға ықпал ететін инфрақұрылымды қалыптастыру шараларына жасалған. Атап айтқанда, студент жастардың өз ісін құрудың теориялық және практикалық негізін беретін курстарды білім беру бағдарламаларына енгізудің маңыздылығы қарастырылады.

Түйін сөздер: реттеу, бәсекелестік орта, шағын және орта бизнес, жекешелендіру, меншік.

M.B. Toregozhina

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

The Deregulation of the Economy and Business Development in Kazakhstan

Abstract. The article describes the main directions of the state strategy aimed at deregulation of the economy associated with the transfer of state property in a competitive environment. The author reveals the process of liberalization of relations between the state and business, aimed at the activation of entrepreneurship and private initiative. Large-scale privatization in accordance with the Comprehensive plan for 2016-2020 has become a tool of Kazakhstan's economic policy.

The main emphasis of the article is made on measures of state support for the development of private entrepreneurship and the formation of infrastructure that contributes to the share of small and medium-sized businesses in GDP. In particular, the importance of introducing courses in educational programs that provide theoretical and practical basis for students to create their own business is considered.

Keywords: deregulation, competitive environment, small and medium business, privatization, ownership.

References

1. 10 shagov po razvitiju predprinimatel'stva [Ten steps on entrepreneurship development] Available at: <http://atameken.kz/ru/projects/24001> (Accessed: 20.09.2018).
2. Nurshaliev D., Tulesheva G. Obespechit' vypolnenie gosudarstvennyh programm [Ensure the implementation of state programs]. Available at: <https://www.kazpravda.kz/articles/view/obespechit-ispolnenie-gosudarstvennyh-programm>. (Accessed: 20.09.18).
3. Gosudarstvo-prodaet-svoyu-dolyu-v-kompanii-operatora-platnykh-parkovok. [The state sells its stake in the company of a paid parking operator in Almaty]. Available at: <https://kursiv.kz/news/vlast-i-biznes> (Accessed: 29.10.18).
4. Zakon RK «O vnesenii izmenenij i dopolnenij v nekotorye zakonodatel'nye akty Respubliki Kazakhstan po voprosam sovershenstvovaniya regulirovaniya predprinimatel'skoj deyatel'nosti. [Law of the Republic of Kazakhstan “On Amendments and Addenda to Certain Legislative Acts of the Republic of Kazakhstan on the Improvement of Business Regulation”]. Available at: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=36227306 (Accessed: 10.10.2018).
5. Za vse v otvete direktor: v Kazakhstane otmenili pechati dly predprimatelei. [The director is responsible for everything: seals for entrepreneurs were canceled in Kazakhstan]. Available at: <https://news.mail.ru/politics/34907646/?frommail=1>. (Accessed: 02.10.18).
6. MSB dolzhen stat' v jekonomike Kazahstana glavnym rabotodatelem. [SMEs should become the main employer in the economy of Kazakhstan]. Available at: <https://www.zakon.kz/4935123-msb-dolzhen-stat-v-ekonomike-kazahstana>. (Accessed: 05.10.2018).

7. Processy deregulirovanija v jekonomike nekotoryh stran. [The processes of deregulation in the economy of some countries]. Available at: http://www.giac.ru/content/document_r_054D6FD4-0E3C-4BEF-8FF3-BFC86B61AFEE.html (Accessed: 29.10.2018).

8. FAS gotovit reformu deregulirovanija rynka gaza. [FAS prepares reforms of deregulation of gas market]. Available at: <https://www.vedomosti.ru/business/articles/2016/10/20/661767-fas-goto-vitsya-reformirovat-rinok-gaza> (Accessed: 28.10.2018).

Сведения об авторах:

Торегожина М.Б. - к.э.н., доцент кафедры экономики и предпринимательства ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан.

Toregozhina M.B. - Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Economy and Entrepreneurship Department, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

МРНТИ 06.35.31

Б.Ж. Акимова¹, Г.Д. Аманова¹, Е.Б. Абдалова²

¹ *Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан*

² *Санкт-Петербургский государственный экономический университет,*

Санкт-Петербург, Российская Федерация

(E-mail: bibigool_64@mail.ru, abdalova.e@unecon.ru)

Вознаграждение работникам в соответствии с международными стандартами финансовой отчетности

Аннотация. В статье рассмотрены формы вознаграждений и выплат сотрудникам организации за выполненную работу. Краткосрочные вознаграждения являются достаточно простыми элементами для учета: при оценке обязательств или затрат не требуется использование актуарных допущений, обязательства не дисконтируются. Краткосрочные оплачиваемые отсутствия на работе в рамках МСФО (IAS) 19 подразделяются на две категории: накапливаемые (компенсируемые и некомпенсируемые) и ненакапливаемые. Организация признает ожидаемые затраты на участие работников в прибыли и выплату премий. Обязательства по планам участия в прибыли и премиям возникают в связи с услугами, оказанными работником, поэтому организация признает затраты в качестве расхода, но не как распределение чистой прибыли. При оценке обязательства по вознаграждениям учитывается возможность увольнения из организации работников без получения ими соответствующей доли прибыли. Обязательства по прочим долгосрочным вознаграждениям работникам определяется как разность между стоимостью обязательств, дисконтированной к отчетной дате и справедливой стоимостью активов программы на отчетную дату, которые предназначены только для погашения обязательства.

Ключевые слова: краткосрочные вознаграждения, обязательства, оплачиваемые отсутствия, оценка и измерение.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2079-620X-2018-4-21-29>

Гонорары сотрудникам компании представляют собой все формы вознаграждений и выплат работникам организации за произведенную ими работу (рис.1).

Наиболее распространенной и значимой категорией гонораров в коммерции считаются краткосрочные гонорары сотрудников. Сюда входят следующие виды вознаграждений:

- оплата за труд и взносы на социальное обеспечение;
- краткосрочные оплачиваемые неявки на работу (ежегодный оплачиваемый отпуск и отпуск по болезни), в случаях, когда компенсация за неявки должна быть выплачена в течение отчетного периода;
- участие в доходах и премии, подлежащие выплате в течение отчетного периода;

Вознаграждения в неденежной форме (медицинский сервис, обеспечение недвижимостью и транспортом, благотворительные или дотационные товары или услуги) для сотрудников.

Критерии учета и раскрытия сведений о вознаграждениях сотрудникам определены МСФО (IAS) 19. Краткосрочные вознаграждения считаются довольно ординарными элементами учета: при оценке задолженностей или расходов нет потребности в актуарных допущениях.

ях; обязательства не дисконтируются. Компании надлежит принять недисконтированную сумму краткосрочных вознаграждений в составе задолженностей и расходов периода, не считая гонораров, которые другие стандарты требуют либо разрешают включать в себестоимость актива (например, МСФО (IAS) 2 «Запасы», МСФО (IAS) 16 «Основные средства»). Так, вознаграждение за труд и взносы в государственные внебюджетные фонды начисляются за фактически отработанное время (выполненный объем работ) соответствующего периода с одновременным признанием текущего обязательства.

К краткосрочным оплачиваемым отсутствиям на рабочем месте относятся: ежегодно оплачиваемый основной отпуск; краткосрочные неявки по причине болезни; отпуск по уходу за ребенком. Оплачиваемые отсутствия на рабочем месте в соответствии с МСФО (IAS) 19 делятся на категории: накапливаемые и неаккумулируемые [1].

Компания при накапливаемых оплачиваемых отсутствиях сотрудника на рабочем месте, признает затраты в момент оказания работником услуги, увеличивающие будущие оплачиваемые отсутствия на работе, на которые эти сотрудники имеют право. Обязанность оплаты возникает по мере оказания работником конкретной услуги, в результате которого растет продолжительность оплачиваемых отпусков на рабочем месте. Компания измеряет ожидаемые суммы затрат по оплате накапливаемых оплачиваемых отпусков на работе как дополнительную сумму, которую она намеревается выплатить сотруднику за неиспользованные оплачиваемые отсутствия на работе, накопленные на конец отчетного периода (п. 14 МСФО (IAS) 19).

Накапливаемые отсутствия на работе делятся на:

- компенсируемые (наличие права на денежные выплаты за неиспользованные отсутствия при увольнении с предприятия);
- некомпенсируемые (отсутствие права при увольнении на получение денежных выплат за неиспользованные отсутствия).

В случае, если накапливаемые компенсируемые отсутствия на работе не были использованы полностью в текущем периоде, то их можно перенести на будущее и использовать в последующих периодах. К данной категории отпусков на рабочем месте относится ежегодно оплачиваемый основной отпуск. В соответствии со статьей 87 Трудового кодекса РК работникам организации предоставляются отпуска [2]:

- 1) трудовые отпуска;
- 2) социальные отпуска.

Цель ежегодно оплачиваемого трудового отпуска - обеспечение отдыхом работника, восстановление его работоспособности, укрепление здоровья и личных потребностей работника. Трудовой отпуск предоставляется на установленное количество календарных дней с сохранением места работы, должности и средней заработной платы. Различаются следующие виды оплачиваемых ежегодных трудовых отпусков:

- а) основной трудовой отпуск;
- б) дополнительный трудовой отпуск.

Назначение социального отпуска заключается в освобождении работника от труда на определенное время с целью формирования благоприятной обстановки для материнства, ухода за детьми, приобретения образования, не увольняясь из основного места работы, и для других социальных нужд. Сотрудникам компании предоставляются социальные отпуска: отпуск без сохранения заработной платы; учебный отпуск; отпуск в связи с беременностью и рождением ребенка, усыновлением или удочерением ребенка или детей; отпуск без сохранения заработной платы по уходу за ребенком до достижения им возраста трех лет.

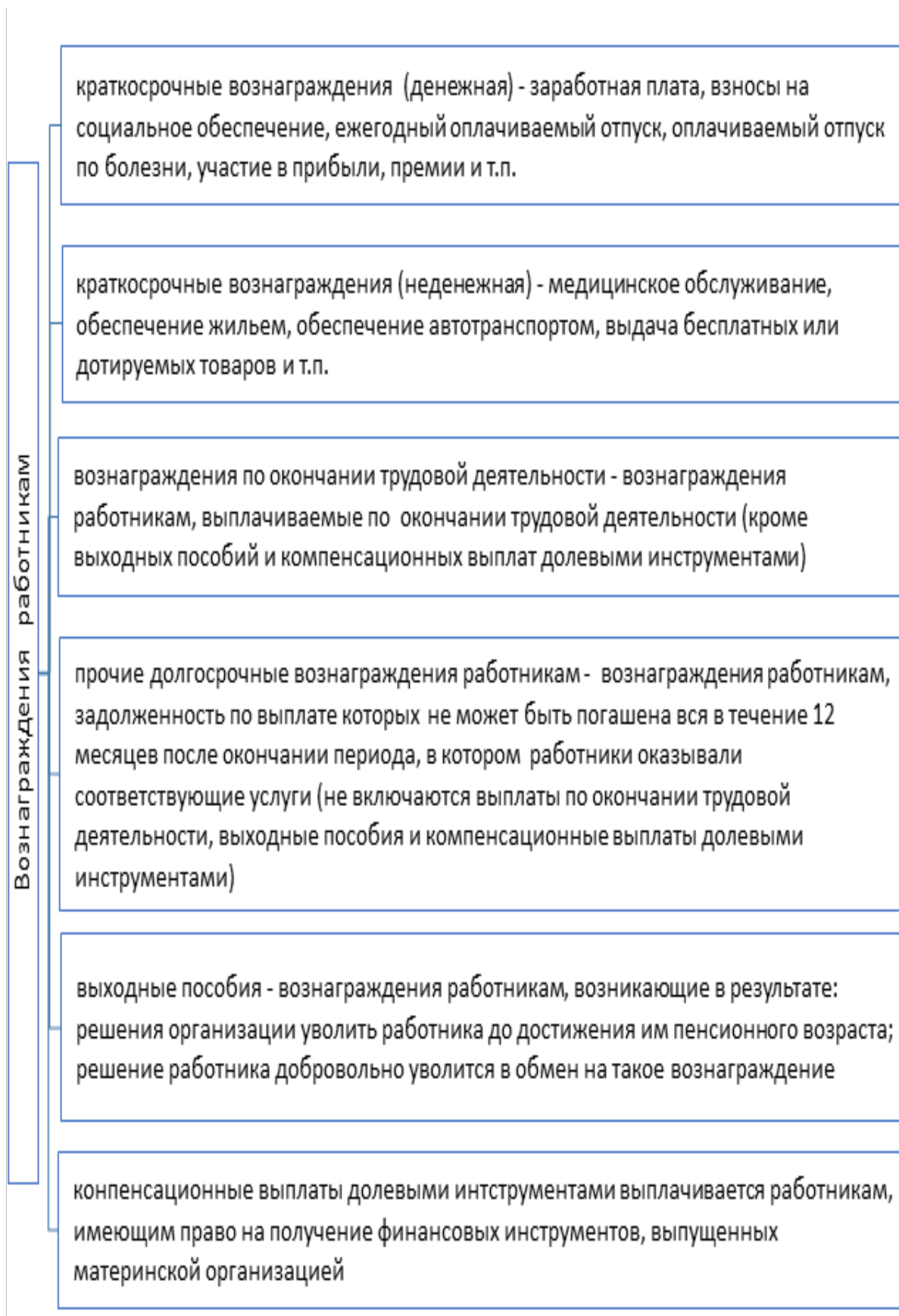

Рисунок 1. Категории **вознаграждений работникам**
Примечание: составлено авторами на основе [4].

Время пребывания работника компании в социальном отпуске засчитывается в трудовой стаж. Социальный отпуск оформляется актом работодателя.

Трудовым Кодексом РФ выделены отдельные статьи 117-119, 128, 335, раскрывающие порядок предоставления ежегодного дополнительно оплачиваемого отпуска работникам, занятым в опасных условиях труда, за особый характер труда, без сохранения заработной платы, отпуск педагогических работников [3].

Касательно ненакапливаемых оплачиваемых отсутствий на работе организация признает затраты исключительно при наступлении факта не явки сотрудника на работу. Ненакапливаемые оплачиваемые отсутствия на работе не могут быть перенесены на будущие периоды и теряют свою ценность в случае, когда работник их не использовал либо использовал не полностью в текущем периоде. Сотрудник не может претендовать на получение денежных выплат за подобное неиспользованное отсутствие, в том числе и при увольнении. Характерным примером ненакапливаемых оплачиваемых не явок являются выплаты по временной нетрудоспособности.

В соответствии со статьей 133 Трудового Кодекса РК от 23 ноября 2015 года № 414-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 21.07.2018.г.) работникам гарантировано социальное обеспечение при временной нетрудоспособности в виде пособия по временной нетрудоспособности.

Пособие по временной нетрудоспособности выражается в виде денежной выплаты за счет средств работодателя и Фонда государственного социального страхования. Выдается в качестве компенсации за утраченную работником заработную плату при временном освобождении от функциональных обязанностей в связи с болезнью, травмой. Основанием для расчета суммы оплаты за дни болезни сотрудника и выплаты пособий по временной нетрудоспособности является листок нетрудоспособности [4].

Таким образом, согласно МСФО (IAS) 19 выплаты в связи с временной нетрудоспособностью могут классифицироваться как краткосрочные оплачиваемые отсутствия на работе. Затраты на них компания признает непосредственно при наличии факта отсутствия на работе.

Краткосрочные оплачиваемые отсутствия сотрудника на рабочем месте идентифицируются и оцениваются. Организация признает ожидаемые затраты на участие работников в прибыли и выплату премий в случае, если:

- имеется на отчетную дату надежно оцененное обязательство выплатить назначенную сумму, связанную с прошлыми событиями;
- по некоторым программам работникам предоставляется право на долю прибыли при условии, что они будут работать в организации в течение установленного периода времени [5].

При установлении величины обязательства по вознаграждениям в расчет берется возможность увольнения из организации работников без получения ими соответствующей доли прибыли. К примеру, необходимо начислить резерв на оплату доли участия в чистой прибыли организации. В соответствии с планом участия в прибыли, компания должна выплачивать работникам рассчитанную долю ее чистой прибыли за год. Общая сумма выплат по плану участия в прибыли за год составляет 16 000 тыс. у.е. Компания признает задолженность и расход в сумме 16 000 тыс. у.е. Данная операция отражается следующим образом:

Дт Расходы на персонал –	
по оплате доли участия в чистой прибыли	16 000 тыс. у.е.
Кт Резерв на выплату доли участия в чистой прибыли	16 000 тыс. у.е.

Когда в организации практикуются выплаты премии, то появляется традиционное обязательство. Организация может достоверно измерить свои юридические обязательства или традиционные обязательства, если:

- программа содержит формулу расчета размера вознаграждения;
- определяет величину доходов, подлежащих выплате, до утверждения финансовой отчетности; или

- опыт предыдущих лет позволяет определить величину обязательства организации.

Обязательства по планам участия в прибыли и премиям появляются вследствие оказания услуг работником, поэтому организация идентифицирует затраты как расход, но не как распределение чистой прибыли [6].

МСФО (IAS) 19 не требует специального описания информации о краткосрочных гонорах работникам, но [7]:

- МСФО (IAS) 24 «Раскрытие информации о связанных сторонах» требует описания сведений о выплатах работникам высшего звена управления;

- МСФО (IAS) 1 «Представление финансовой отчетности» требует описания сведений о расходах на содержание персонала.

К прочим долгосрочным гонорарам работникам относят:

- отпуск за выслугу лет или творческий отпуск;
- вознаграждения за выслугу лет;
- долгосрочные пособия по нетрудоспособности;
- участие в прибыли и премии, подлежащие выдаче после двенадцати месяцев или позже в конце периода, в котором работники произвели необходимые услуги;
- отсроченные гонорары, выплачиваемые через двенадцать месяцев или позже по окончании периода, в котором они были заработаны.

В соответствии с МСФО (IAS) 19 применяется упрощенный метод учета для прочих долгосрочных гонораров сотрудникам компании - это немедленное признание:

- актуарной прибыли и убытка, проверка на существенность по критерию «коридор» не применяется; и

- всей стоимости прошлых услуг.

Обязательство по прочим долгосрочным вознаграждениям работникам представляет собой разность между стоимостью обязательств, дисконтированной к отчетной дате и справедливой стоимостью активов программы на отчетную дату, предназначенные только для погашения обязательства.

По прочим долгосрочным гонорарам работников компания признает чистую сумму показанных ниже статей в качестве расхода или дохода, или включать ее в себестоимость актива (см. МСФО (IAS) 2 и МСФО (IAS) 16):

- стоимость текущих услуг;
- стоимость процентов;
- ожидаемый доход на любые активы программы и на любое возмещение (страховое), признаваемые как актив;
- актуарные прибыли и убытки, которые должны признаваться немедленно;
- стоимость прошлых услуг, которая должна признаваться немедленно;
- влияние любых секвестров или окончательных расчетов по программе.

При долгосрочной нетрудоспособности сумма оплаты зависит от стажа работы в компании и начисления производятся исходя из того, что выплата будет осуществляться в пределах данной компании. Если размер вознаграждения одинаков для любого нетрудоспособного работника независимо от стажа, то ожидаемые расходы по вознаграждениям идентифицируются по мере появления события, которое привело к долгосрочной нетрудоспособности.

Например, в соответствии с методом начисления расход признается в том отчетном периоде, в котором произошло данное событие, вследствие чего возникает продолжительная нетрудоспособность работника. Данное событие в бухгалтерском учете будет отражаться следующим образом:

Корреспонденция счетов	Сумма
Дебет «Затраты на персонал – долгосрочная нетрудоспособность»	6750 тыс. у.е.
Кредит «Кредиторская задолженность по расчетам с персоналом по оплате долгосрочной нетрудоспособности»	6750 тыс. у.е.
Дебет «Кредиторская задолженность по расчетам с персоналом по оплате долгосрочной нетрудоспособности»	6750 тыс. у.е.*
Кредит «Денежные средства»	6750 тыс. у.е.*

* суммы в примере приведены без учета налоговых последствий

По прочим долгосрочным вознаграждениям работникам раскрытия:

- МСФО (IAS) 19 не устанавливает;
- МСФО (IAS) 8 «Учетная политика, изменения в бухгалтерских оценках и ошибки» требует, если появившиеся расходы привели к изменениям финансовых результатов компании за отчетный период;
- МСФО (IAS) 24 «Раскрытие информации о связанных сторонах» требует для высшего звена управления.

Отдельно рассматриваются **выходные пособия** работникам, поскольку причиной их возникновения является прекращение деятельности работника в компании.

Компания признает выходное пособие как обязательство и расход, если располагает твердым обязательством в связи с: увольнением сотрудника до выхода на пенсию или же сотрудник решил добровольно уволиться. Например, при закрытии подразделения начисляется вознаграждение в размере 900 тыс. у.е. каждому работнику. Денежные средства выплачены 50 уволенным работникам и классифицируются как выходные пособия. Данная ситуация отражается следующим образом:

Корреспонденция счетов	Сумма
Дебет «Расходы на персонал –на выплату выходных пособий»	45000 тыс. у.е.
Кредит «Кредиторская задолженность по расчетам с персоналом по оплате выходного пособия»	45000 тыс. у.е.
Дебет «Кредиторская задолженность по расчетам с персоналом по оплате выходного пособия»	45000 тыс. у.е.*
Кредит «Денежные средства»	45000 тыс. у.е.*

* суммы в примере приведены без учета налоговых последствий

Некоторые выплаты вознаграждения работникам выплачиваются независимо от причин их увольнения. Подобные вознаграждения являются установленными и зависят от выполнения условий получения гарантированной пенсии, кроме того от минимальной продолжительности срока службы. Время их выплаты остается неопределенным.

Такие выплаты в некоторых странах называются гарантиями возмещения убытков при прекращении действия контракта или компенсациями. Эти затраты не относятся к выходным пособиям, они относятся к выплатам по окончании трудовой деятельности, поэтому компания их учитывает как вознаграждения по окончании трудовой деятельности.

При вынужденном увольнении дополнительные выплаты работнику представляет собой выходное пособие. Например, сотрудники увольняются по собственному желанию до выхода на пенсию, получают по 800 тыс. у.е. в форме перечисления в пенсионный фонд. Это вознаграждение по окончании трудовой деятельности. Сотрудники, подпавшие под сокращение по решению организации, получают по 1000 тыс. у.е., в том числе: 200 тыс. у.е. - выплата по окончании трудовой деятельности, а 800 тыс. у.е. – выходное пособие. Ситуация отражается:

Корреспонденция счетов	Сумма
Дебет «Расходы на персонал по выплате вознаграждения по окончании трудовой деятельности»	800 тыс. у.е.
Кредит «Кредиторская задолженность по отчислениям в пенсионный фонд»	: 800 тыс. у.е.
Дебет «Расходы на персонал – по выплате выходных пособий»	800 тыс. у.е.
Дебет «Расходы на персонал – по выплате вознаграждения по окончании трудовой деятельности»	200 тыс. у.е.
Кредит «Кредиторская задолженность по отчислениям в пенсионный фонд»	1000 тыс. у.е.

Выходные пособия не обеспечивают организацию будущими экономическими выгодами и идентифицируются как расходы периода, выплачиваются по истечении более 12 месяцев после отчетной даты, обязательство рассчитывается с учетом ставки дисконта.

При отсутствии конкретной численности работников, увольняющихся по собственному желанию - возникает условное обязательство. Информацию об условных обязательствах компания раскрывает согласно МСФО (IAS) 37, если есть вероятность оттока денег в связи с погашением обязательства незначительна [8].

МСФО (IAS) 8 требует от компании раскрытия информации о характере и сумме выходного пособия, если его размер или характер необходим для объяснения результатов деятельности компании за отчетный период.

Согласно МСФО (IAS) 24 необходимо раскрыть информации о выходных пособиях для административно-управленческого персонала.

Список литературы

1. Международный стандарт финансовой отчетности (IAS) 19 «Вознаграждения работникам» [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.minfin.gov.kz/irj/go/km/docs/documents> (дата обращения: 03.10.2018 г.)
2. Трудовой кодекс Республики Казахстан от 23 ноября 2015 года № 414 – V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 21.07.2018 г. [Электронный ресурс]. – URL: <https://online.zakon.kz> (дата обращения: 04.10.2018 г.)
3. Трудовой кодекс Российской Федерации от 30 декабря 2001 года № 197-ФЗ (редакция от 03.08.2018 г.) [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.trudkod.ru> (дата обращения: 06.10.2018 г.)
4. Тулешова, Г.К. Продвинутый финансовый учет / Г. К. Тулешова, Б. Ж. Акимова, С. С. Сапарбаева. - нов. - Алматы: Экономика, 2016. - 232 с. - [Электронный ресурс]. – URL: <http://anyflip.com/tpgd/gxoe> (дата обращения: 03.10.2018 г.)
5. Толпаков Ж.С. Финансовый учет -1: Учебник. – Караганда: ТОО «Карагандинская Полиграфия». 2013. – 408 с.

6. Кеулимжаев К.К. и др. Финансовый учет на предприятии: Учебник / Под ред. Р.М. Рахимбековой / Кеулимжаев К.К., Айтхожина Л.Ж., Кинхузова К.К., Сальменова А.Т. – Алматы: Экономика, 2003. – 474 с.
7. МСФО (IAS) 24 «Раскрытие информации о связанных сторонах», МСФО (IAS) 1 «Представление финансовой отчетности» [Электронный ресурс]. – URL: <http://www.minfin.gov.kz/irj/go/km/docs/documents> (дата обращения: 01.10.2018 г.)
8. Садиева А.С., Тлеуова Э.М. Финансовый учет 1: Учебное пособие. – Астана: КазУЭФМТ, 2010. – 293 с.

Б.Ж. Акимова¹, Г.Д. Аманова¹, Е.Б. Абдалова²

¹*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан*

²*Санкт-Петербург мемлекеттік экономикалық университеті, Санкт-Петербург, Ресей Федерациясы*

Қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттарына сәйкес жұмысшыларға сыйақы

Аннотация. Мақалада ұйымның жұмысшыларына сыйақы мен төлемдердің түрлері қарастырылған. Қысқа мерзімді сыйақылар есеп үшін жеткілікті түрде қарапайым элементтер болып табылады: міндеттемелер немесе шығындарды бағалау кезінде актуарлы рұқсаттамаларды пайдалану қажет етілмейді, міндеттемелер дисконтталмайды. ҚЕХС (IAS) 19 шеңберінде жұмыста қысқамерзімдік төленетін болмаулар екі санатқа бөлінеді: жинақталатын (өтелетін және өтелмейтін) және жинақталмайтын. Ұйым күтілетін шығындарды жұмысшылардың пайданы бөлуге және сыйақыны төлеуге қатысуын мойындайды. Пайдаға және сыйақыға қатысу жоспарлары бойынша міндеттемелер жұмысшының көрсетілген қызметтерімен байланысты туындайды, сондықтан ұйым оны таза пайданы тарату ретінде емес, шығындар ретінде есепке алады. Сыйақылар бойынша міндеттемелерді бағалау кезінде ұйым жұмысшысының пайдадағы тиесілі үлесін алмай - ақ жұмыстан шығу мүмкіндігі ескеріледі. Жұмысшыларға басқа да ұзақ мерзімді сыйақы бойынша міндеттемелер есепті мерзімге дисконтталған міндеттемелер құны мен есепті мерзімге міндеттемелерді өтеу үшін ғана арналған бағдарлама активтерінің әділетті құнының айырмасы ретінде анықталады.

Түйін сөздер: қысқа мерзімді сыйақылар, міндеттемелер, төленетін жұмыста болмаулау бағалау және өлшеу.

B.Zh. Akimova¹, G.D. Amanova¹, E.B. Abdalova²

¹*L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan*

²*Saint Petersburg State University of Economics, Saint Petersburg, Russian Federation*

Employee Benefits in accordance with the International Financial Reporting Standards

Abstract. The paper describes the benefit and payment forms for a company employees' executed work. Short-term benefits are quite easy elements for an accounting: there is no a necessity in using actuarial assumptions when evaluating liabilities or expenses, liabilities do not discount. The short-term payable absences within the IAS 19 are divided into two categories: accumulated (compensable and non-compensable) and unaccumulated. A company acknowledges expectative expenses on the contribution of workers in a profit and bonus payment. The liabilities considering the contribution in a profit and bonuses take place due to services provided to workers, thus, a company acknowledges these expenses as a charge but not a net profit sharing. By assessing the liabilities of benefits there also could be taken into consideration a possibility of workers' resignation without giving them bonuses. Liabilities for other long-term employee benefits are defined as the difference between the value of liabilities discounted to the reporting date and the fair value of the program assets at the reporting date, which are only intended to settle the obligation.

Key words: short-term benefits, liabilities, payable absences, evaluation and measuring .

References

1. Mezhdunarodnyiy standart finansovoy otchetnosti (IAS) 19 «Voznagrazhdeniya rabotnikam» [International Financial Reporting Standard (IAS) 19 Employee Benefits] [Electr. resours.]. Available at: <http://www.minfin.gov.kz/irj/go/km/docs/documents> (Accessed: 03.10.2018 y).
2. Trudovoy kodeks Respubliki Kazakhstan ot 23 noyabrya 2015 goda № 414 – V (s izmeneniyami i dopolneniyami po sostoyaniyu na 21.07.2018 g. [The Labor Code of the Republic of Kazakhstan dated November 23, 2015 No. 414 - V (with amendments and additions as of July 21, 2017] [Electr. resours] Available at: <https://online.zakon.kz> (Accessed: 04.10.2018 y).
3. Trudovoy kodeks Rossiyskoy Federatsii ot 30 dekabrya 2001 goda # 197-FZ (redaktsiya ot 03.08.2018 g.) [Labor Code of the Russian Federation of December 30, 2001 No. 197-FZ (revised as of 03.08.2018)] [Elektronnyiy resurs]. Available at: <http://www.trudkod.ru> (Accessed: 06.10.2018 y).
4. Tuleshova G.K., Akimova B.Zh., Saparbaeva S.S. Prodvinutyiy finansovyyi uchët [Advanced Financial Accounting] (Ekonomika, Almaty, 2016, 232 p.) [Electr. resours.]. Available at: <http://anyflip.com/tpgd/gxoe> (Accessed: 03.10.2018 y)
5. Tolpakov Zh.S. Finansovyyi uchët -1: Uchebnik [Financial Accounting -1: Tutorial] (TOO «Karagandinskaya Poligrafiya», Karaganda, 2013, 408 p.).
6. Keulimzhaev K.K., Aythozhina L.Zh., Kinhuzova K.K. and Salmenova A.T. Finansovyyi uchët na predpriyatii: Uchebnik [Financial accounting at the enterprise: Textbook] (Ekonomika, Almaty, 2003, 474 p.).
7. MSFO (IAS) 24 «Raskrytie informatsii o svyazannyih storonah», MSFO (IAS) 1 «Predstavlenie finansovoy otchetnosti» [IFRS (IAS) 24 «Disclosure of information about related parties», IFRS (IAS) 1 «Presentation of financial statements»] [Electr. resours.]. Available at: <http://www.minfin.gov.kz/irj/go/km/docs/documents> (Accessed: 01.10.2018 y)
8. Sadieva A.S., Tleuova E.M. Finansovyyi uchët 1 [Financial Accounting 1: Tutorial] (Uchebnoe posobie. KazUEFMT, Astana, 2010, 293 p.).

Сведения об авторах:

Акимова Б.Ж. – к.э.н., доцент кафедры «Учет, аудит и анализ» Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан.

Аманова Г.Д. – к.э.н., доцент кафедры «Учет, аудит и анализ» Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан.

Абдалова Е.Б. - доцент кафедры «Бухгалтерского учета и анализа» Санкт-Петербургского государственного экономического университета, ул. Садовая, д.21, Санкт-Петербург, Российская Федерация.

Akimova B.Zh. - PhD, Associate Professor of the Department “Accounting, Audit and Analysis” of L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Amanova G.D. - PhD, Associate Professor of the Department “Accounting, Audit and Analysis” of L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Abdalova E.B. - Associate Professor of the Department «Accounting and Analysis», Saint Petersburg State University of Economics, St. Petersburg, Russian Federation.

МРНТИ 06.56.45

С. Рейдолда

*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: sau_1981@mail.ru)*

**Қазақстанда мемлекеттік сатып алудың конкурстық механизмін
қалыптастырудағы кейбір мәселелер және дамыту перспективалары**

Аннотация. Мақалада мемлекеттік сатып алудың конкурстық механизмін қалыптастыруда кездесетін мәселелер көтерілген. Қазіргі уақытта мемлекеттік сатып алудың көбісі баға ұсынысы әдісімен мемлекеттік сатып алудың веб-порталында өткізіледі. Баға ұсынысының күрделі емес тәртібіне қарамастан мемлекеттік сатып алуды өткізу кезінде жабдықтаушылар мен тапсырыс берушілер арасында түсініспеушілік туындайды. Туындаған мәселелерді тапсырыс беруші тұрғысынан да, жабдықтаушы тұрғысынан да тұтас қарастыру маңызды. Баға ұсынысын сұрау әдісі бойынша мемлекеттік сатып алуды өткізу кезіндегі тапсырыс берушінің негізгі тәртіп бұзушылығы аталып өткен. Мемлекеттік сатып алуды өткізудің қазақстандық ережелерін әлемдік стандарттармен үйлестіру қажеттілігін және халықаралық инженер-кеңес беруші федерациясымен танылған конкурстық сауданы өткізу әдістемесіне назар аудару қажеттілігі аталып өткен.

Мемлекеттік сатып алудың конкурстық механизмін қалыптастыруда кездесетін іс жүзіндегі мәселелерді көтере келе дамыту жолдары да қарастырылған. Конкурсты сәтті өткізудің негізгі қағидалары конкурсты өткізуші тарапынан талаптарды нақты мазмұндау және нақты міндеттерді қою болып табылады. Жабдықтаушы алдындағы тапсырыс берушілердің міндеттері де өзекті мәселе: қазіргі уақытта оның міндеттемелері ешбір заңмен реттелмейтіні және заңнама базасын өзгерту қажеттілігі көтерілген. Осыған байланысты мемлекеттік сатып алуды өткізудің қазақстандық ережелерін әлемдік стандарттармен үйлестіру қажет.

Түйін сөздер: мемлекеттік сатып алу, баға ұсынысы әдісі, жабдықтаушы, тапсырыс беруші, тендер, конкурстық механизм, ашық шешім әдісі, мемлекеттік сатып алу стандарттары.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2079-620X-2018-4-30-36>

Мемлекеттік сатып алу әлемде жақсы танылған қазіргі заманғы тиімді экономикалық механизм және бағасы мен сапасы бойынша ең жақсы тауарларды (жұмыстарды, қызметтерді) объективті таңдауды қамтамасыз етуде өзіндік мақсаты бар. Мемлекеттік сатып алуды ұйымдастыру мен өткізудің әдістемелік-тәжірибесінде көптеген кемшіліктер бар. Мемлекеттік сатып алуды электрондық нысанда өткізу сияқты артықшылықтарымен қатар бұл саладағы көптеген кемшіліктерді жою қажеттігі тұр.

Қазіргі уақытта мемлекеттік сатып алудың көбісі баға ұсынысы әдісімен мемлекеттік сатып алудың веб-порталында өткізіледі. Баға ұсынысының күрделі емес тәртібіне қарамастан мемлекеттік сатып алуды өткізу кезінде жабдықтаушылар мен тапсырыс берушілер арасында түсініспеушілік туындайды. Баға ұсынысын жеңуді қамтамасыз ету үшін, келісім-шартты орындау қиындығынан қашу және реестрге ықтиярсыз қатысушылардың енгізуіне қарамастан баға ұсынысын беру тәртібін білу және сақтау, сатып алу қорытындысы бойынша келісім-шарттарды ұсыну және бекітуді потенциалды жабдықтаушылар білуі қажет.

Туындаған мәселелерді тапсырыс беруші тұрғысынан да, жабдықтаушы тұрғысынан да тұтас қарастыру маңызды.

Баға ұсынысын сұрау әдісі бойынша мемлекеттік сатып алуды өткізу кезіндегі тапсырыс берушінің негізгі тәртіп бұзушылығы мынандай: мемлекеттік сатып алу туралы ақпараттарды орналастыру мерзімін сақтамау; тапсырыс берушілердің келісім-шарттың жобасын орналастырмауы; келісім-шарт жобасының мәтініндегі және хабарландыру мәтініндегі мәліметтердің сәйкес келмеуі; мемлекеттік сатып алу қорытындысын жасау кезінде жабдықтаушының баға ұсынысын тапсырыс беруші негізсіз кейіндетуі; тапсырыс беруші қол қойылған келісім-шартты өз уақытылы жабдықтаушыға жеткізбеуі және тағы басқалары [1, 15].

Тапсырыс берушілер үшін маңызды мәселелердің бірі - баға ұсынысын сұрауда төмен сапалы тауарларды сатып алу мүмкіншілігі, онда негізгі критерия баға болып табылады. Өйткені, тапсырыс беруші өзінің жабдықтаушысын білмейді, өз қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін көлемді келісім-шарт жасауы қажет, онда барлық бөлімдері егжей-тегжейлі жазуы қажет, нәтижесінде уақыт шығынын көп талап етеді. Белгілі бір себептерге байланысты конкурсты жеңген жабдықтаушылар келісім-шарт жасаудан бас тартады. Кейбір жағдайларда тапсырыс беруші өз жабдықтаушысын таба алмайды. Егер жабдықтаушы келісім-шарт жасаудан бас тартса, онда тапсырыс беруші сотқа шағымданады. Техникалық сипаттағы мәселелер де ескеріледі.

Мемлекеттік сатып алу аясындағы тағы бір мәселе құрылыс жұмыстарын өткізу мерзімі. Мемлекеттік сатып алу туралы хабарламалар тиісті сайттарда және баспа беттерінде жиі кездеседі. Бірақ сатып алу процесінің өзі аз уақытты алмайды, осыдан отандық тәжірибеге тән екі мәселе туындайды. Біріншісі, конкурсты жеңіп алған компания құрылыс жұмыстарын күзде жүргізе бастайды. Қазақстанның көп бөлігінің климаттық жағдайына байланысты осы уақыт құрылыстың алғашқы технологиялық процесі үшін өте қолайсыз. Нәтижесінде негізгі жұмыс түрін жүргізу үшін аз уақыт беріледі де, сапаға кері әсерін тигізеді немесе технологиялық негізделмеген кезде жұмыс орындау үшін қосымша қаражаттарды пайдалануға байланысты шығындар өсіп кетеді.

Екіншісі, отандық сатып алуға тән жағдай – құрылыс мерзімін ұлғайту мақсатында конкурстық құжаттарды қарастыруға аз уақыт беріледі. Нәтижесінде жабдықтаушылардың ұсынған тауарының (жұмысы мен қызметтерінің) технологиялық сапасынан көрінеді.

Мемлекеттік сатып алу тәжірибесі қараша және желтоқсан айларын конкурс хабарлардыруы үшін қолайлы уақыт екендігін көрсетті. Бұл болашақ жабдықтаушыларға конкурс құжаттарын қарастыруға, тапсырыстарды негіздеуге және дайындауға, негізгі жұмыс түрлерін сапалы және өз уақытылы орындауына қажетті уақытты береді. Конкурс құжаттарын қарастыру мерзімін 50 күнге дейін ұзарту жөн деп санаймыз.

Мемлекеттік сатып алуда тапсырыс берушілер неғұрлым төмен бағаға ұмытылады, нәтижесінде қызметтің сапасының төмендеуіне және келесі шығындардың өсуіне алып келеді. Нәтижесінде тапсырыс берушілер сапасы төмен тауар алады. Оны алмастыру үшін қосымша қаражаттар қажет және сапасыз орындалған жұмыстарды тиісті деңгейде орындауы үшін жаңадан капитал салымы қажет болады [2, 105].

Сатып алуға қатысатын көптеген компаниялар төмен бағаны ұсына отырып, жақсы техника мен білікті мамандарды ұсына алмайтындығы құпия емес. Мұндай қатысушылар мемлекеттік тапсырысты сапалы орындай алмайды. Осыдан жеңімпаздардың жарияланған сатып алу талабына жауап бере алмауы, сапалы техникалар мен жабдықтары және мамандарының болмауы компаниялардың конкурсқа кездейсоқ қатысқандығын немесе жаңадан құрылып, конкурстан ұтып алған жағдайда бөлінген ақша қаражатын мақсатсыз жұмсайтындығын білдіреді. Отандық заңнамаларға «сапалы жабдықтар», «жоғары білікті штат» сияқты ұғымдарға нақты анықтамалар беру қажет. Мұндай амал конкурс жеңімпаздарын таңдаудың басқа критериялары үшін қажет.

Конкурсқа қатысу үшін жариялаған бағаның нақты шығын есебін жасамастан төмендетуі арқылы конкурсты жеңіп алғаннан кейін міндеттемені орындауға қаражаттың жетіспеушілігіне алып келетін жағдайлар да кездеседі. Конкурстық комиссия мән жайды біле тұра, бас тарту заң бұзушылық екендігіне қарамастан ең төменгі баға ұсынған компанияны жеңімпаз етіп жариялайды. Конкурсқа қатысқандардың төмендетілген бағасы сапа критериясын бағалауға ықпал ететінін ескерту қажет. Жарияланған төмен баға жабдықтаушыларға өз міндеттемелерін сапалы орындауға мүмкіндік бермейді. Нәтижесінде дұрыс бәсекелестік туралы сөз де болмайды. Конкурс өткізгенге дейін арнайы беделді ұйымдар жобаны үнемдеудің ең төменгі мүмкін бағасын экономикалық тұрғыдан негіздеп, мемлекет тарапынан қолданбалы болуын анықтау қажеттігін әлемдік тәжірибе

растап отыр. Бұл ұсынылатын баға шынайы қарауға және мүмкін демпингтерден қорғауға мүмкіндік береді. Бұл әсіресе ешбір тосқауылдармен реттелмейтін бағаның төмендеуі мүмкін болатын электрондық саудаға қатысты, жарияланған бағаны төмендетудің шегін 5-10 % деңгейінде бекіту қажет. 30 % жеңілдік тек күмән туғызбайды, қауіп те туғызуы мүмкін дейді көптеген мамандар. Жабдықтаушылар мен тапсырыс берушілерді дұрыс бағыттау үшін ТЖҚ бағасының төменгі шегін бекіту қажет.

Сапалық сипаттамаға қатысты ТЖҚ бағалау үшін негізгі параметрлердің критерияларын жасап бекіту қажет, ал олардың техникалық сипатын көрсету міндетті болып табылады. Шын мәнін айтқанда мемлекеттік сатып алуды тиімді өткізуді жетілдіру үшін баға мен сапаны бақылайтын тәуелсіз эксперттік комиссия қажет. Сондықтан сатып алуды өткізудің бірінші кезеңінде сапалы тауарларды қою және қызметтер мен жұмыстарды сапалы орындауға мүмкіндік беретін факторларға назар аудару қажет. Бұған қол жеткізу үшін жабдықтаушылар алдына біліктілік талаптарына сәйкестік міндетін қою қажет. Осы кезеңнің мақсаты конкурс процесіне мықты бәсекелестікті қамтамасыз ететін жабдықтаушылардың тізімін құру, олардың мүмкіндіктерін бағалау, қажетті білікті мамандардың, еңбек ресурстарының санын және механизмдерді талап ету, қаржылық сенімділігі, лицензия мен сертификаттарға сәйкестігін, дәл осындай жұмысты орындау өтілін тексеріп іріктеу қажет. Іріктеу тәртібі өзгермелі болуы қажет. Ал баға ұсынысы конкурсты өткізудің екінші кезеңіне ауысуы тиіс [3, 10].

Екі кезеңнен тұратын конкурсты өткізу объективті және заңды. Конкурсқа қатысушылардың біліктілік сипаттамасын объективті және толыққанды қарастыру үшін конкурсқа қатысатындардың құжаттарын қарастыру тәртібін қысқартып, жабдықтаушының біліктілік картасын біріздендіру қажет.

Мемлекеттік сатып алуды конкурс арқылы өткізу сапасына ықпал ететін критериялардың бірі жабдықтаушының жұмыс өтілі. Егер кәсіпорында белгілі бір жұмысты орындау тәжірибесі бар болса, онда кәсіпорын белгілі бір баға ұсынысының шектері бойынша сатып алуға қатысуы тиіс. Мысалы, 5 млн теңге сомасындағы сатып алуға 2-3 жыл өтілі бар кәсіпорындар қатыса алады. Ірі объектілер құрылысын жүргізу үшін бес жылдан жоғары өтілі бар компаниялар конкурсқа қатыса алады. Осы орайда компанияның өзінің базасы, техникасы және адамдары болуы тиіс. Отандық ТЖҚ жабдықтаушыларды іріктеу үшін компаниялардың біртұтас реестрі болы қажет. Барлық конкурстық ұсыныстарды бағалау тәртібі келесі үш негізгі критерияға ұсыныстың сәйкес келуін анықтау қажет: техникалық, қаржылық және келісім-шарттық.

Қазіргі уақытта мемлекеттік сатып алуды өткізу тәртібі конкурсқа қатысушылар үшін қиындық туғызады және әрқашан ашық, әрі жариялы болмайды. «Сыртқа ағу» ретінде «пайданы» тарту сызбасы кейбір тендерге қатысушылардың мүддесін лоббирлеу және кейбір жабдықтаушыларды шығынға ұшырата отырып, мемлекеттің сатып алу саясатын мүлдем бұрмалайды. Заңнамада қарастырылмаған талаптарды ұсыну арқылы конкурс ортасын шектеу тәжірибесі кейде тікелей шектелген және біріккен жабдықтаушылардың бір конкурсқа қатысуы сатып алуды объективті өткізуге мүмкіндік бермейді.

Мемлекеттік сатып алудағы негізгі бір кемшілік ресурстарды мақсатсыз жұмсау, негізгі талаптарды сақтамау, кедейлікті жеделдету, мемлекеттік бәсеке қабілеттілігін төмендеуіне және сыбайлас жемқорлыққа байланысты мемлекет қорларына қиянат жасайтындар әлі де бар. Көптеген нарықтық тиімсіздік сыбайлас жемқорлықтың нәтижесі, оның салдарынан қоғамды дамытуға бағытталған мемлекет күшінің нәтижелілігі төмендейді. Бұл саладағы мәселелерді жан-жақты зерттей отырып, тәуекел индикаторлары жүйесі арқылы кемшіліктерді анықтау, жағдайды жақсарту және жетілдіру бойынша ұсыныстарды беру қажет. Мемлекеттік сатып алу жүйесіндегі сыбайлас жемқорлыққа қарсы нақты құралдарды жасау және мемлекеттік органдар мен бизнес қауымдастығы, азаматтық қоғам өкілдері арасында мәселенің өзектілігі бойынша жүйелі еңбек ету, халықаралық

ұйымдармен өзара әрекет ету оң нәтижені берері сөзсіз. Мұндай жағдайда электрондық сатып алудың артықшылығы бар, өйткені белгілі бір деңгейде мемлекеттік орган өкілдері мен жабдықтаушы арасында тікелей келісу мүмкіндігі болмайды. 2011 жылы енгізілген www.goszakup.gov.kz электрондық мемлекеттік сатып алу сайты сыбайлас жемқорлыққа байланысты тәуекелді азайтты, конкурсты өткізу үшін бюджет қаражаттарының шығынын азайтты және бәсекелестікті ынталандырды [4, 14].

Алайда мұның өзінің кемшіліктері де орын алды, жүйесіз және бейберекет лотоларды орналастыру салдарынан белгілі бір жабдықтаушыларды іздеу нәтижесінің төмендеуіне, олардың ТЖҚ электрондық саудалау сапасының төмендеуіне және уақыт шығынына алып келді. Сондай-ақ электрондық жүйеге хаккерлердің қарсы әрекеті электронды сауданы қолдану тиімділігін азайтты. Конкурс құжаттарын, мәліметтерін жоғалту мүмкіндігінің алдын алу үшін және оларды қалпына келтіру үшін уақытша шығын шығаруға жол бермес үшін құжаттардың қағаз түріндегі нұсқасы болуы қажет.

Қазіргі уақытта электрондық сатып алу ақпараттарды берумен ғана шектеледі, алайда электрондық сатып алу – электрондық сатып алу бағдарламасымен барлық шектерді есепке алуы мүмкіндіктерін білдіреді: тауардың бағасы, жабдықтаушының жұмыс істеу өтілі, мамандарының біліктілігі, отандық тауар өндірушілер екендігін бағалау, жеңімпазды автоматты түрде таңдау.

Мемлекеттік сатып алу тәжірибесін өзгертетін сәт келді. Тапсырыс берушілерге белгілі бір шағымдар бар. Олар әрдайым техникалық жоспарға қатысты нақты талаптарды қоя алмайды. Осы орайда техникалық және өзге де талаптарды нақты құратын білікті мамандарды тартып, конкурстық талаптарды жасау бойынша міндетті тренингтерді өткізу қажет. Бұл конкурстық өтініштерді құру, қарастыру және оларды бағалау, конкурстық өтініштерді қарастыру кезінде кемшіліктерді анықтау және нақтылау бойынша механизмдерді енгізуде неғұрлым сапалы және білікті амалмен қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Конкурсты сәтті өткізудің негізгі қағидалары конкурсты өткізуші тарапынан талаптарды нақты мазмұндау және нақты міндеттерді қою болып табылады. Жабдықтаушы алдындағы тапсырыс берушілердің міндеттері де өзекті мәселе: қазіргі уақытта оның міндеттемелері ешбір заңмен реттелмейді. Заңнама базасы өзгертуді қажет етеді. Мемлекеттік сатып алу туралы заңның жетілдірілгендігі туралы айту қиын.

Министрліктер, әкімшіліктер және ұлттық компаниялар конкурс өткізуді хабарлау кезінде біртұтас ережелер мен талаптарды қолдану қажет. Конкурстық процесті күрделендіретін қосымша шарттардың қолданылуына жол берілмеуі тиіс. Барлық компанияларға қатысты қазіргі заман талаптарына сәйкес барлық нормативтік базаның жобасын жасау қажет. Мемлекеттік сатып алуды өткізу кезінде туындайтын барлық құқықтық мәселелер мен дауларды тиімді шешу жүйесі әрекет етуі қажет.

Бюджеттеу мәселесі де өте маңызды рөлге ие. Бюджет қаражаттары жылдың басынан бері бөлуге дайын тұруы қажет. Мемлекеттік сатып алу саясаттың бұдан кейінгі дамуы қазақстан нарығына көп тәжірибелі, елеулі ақшалай, техникалық, адами және әкімшілік ресурстары бар халықаралық компаниялардың келуін ынталандыру қажет. Аздаған қазақстандық компаниялар жақсы беделі мен ресурстары болса да олармен бәсекелесе алады. Нәтижесінде отандық жабдықтаушыларға нарықтық қатынастың дамуына негізделген, қазақстандық жабдықтау конкурсын толтыру мақсатында артықшылығы бар шарттарды құру қажет [5, 9].

ТЖҚ қоюды жүзеге асыру кезінде бағаны түзету қажеттілігі туындайды, өйткені баға нарық жағдайында көптеген факторлардың әсерінен өзгереді. Инфляциялық процес әсерінен ТЖҚ бағасының өсуін де ескеру қажет. Мұндай жағдайда бағаны нақты жағдайға жақындату үшін факторларды есепке алуға мүмкіндік беретін түзету коэффициентін енгізу қажет. Мысалы, құрылысқа келсек, егер конкурста ұтқан барлық соманы бөлсек осындай бейне көрініс табады. Құрылыс материалдарын сатып алуға осы соманың 60 % жұмсалады.

Жұмысшылардың еңбекақысына 12 %, көлік шығындары 10 %, ҚҚС 12 %. Барлығы: 94 % құрайды. Ал, 6 % «ескерілмеген шығындар» ретінде жұмсалады. Объективті факторлар негізінде құрылыс материалдары мен көлік шығындары өзгертіліп, көбейтіліп көрсетілуі мүмкін. Сонымен қатар баға ұсынысының басым мөлшерін құрылыс материалдары құрайды [1]. Бағаны өз уақытылы және тиімді түзету үшін сәйкес механизм қажет. «Ескерілмеген шығындардың» пайыздық үлесін басқа шығындар есебінен көбейту арқылы бағадағы өзгерісті түзетуге мүмкіндік болады. Егер бағаны түзету механизмін құрмасақ, онда арзан материалдар мен жұмыс күшін қолдану сапаға әсер етері сөзсіз.

Мемлекеттік сатып алуды өткізудің қазақстандық ережелерін әлемдік стандарттармен үйлестіру қажет. ХИКБФ (FIDIC) халықаралық инженер-кеңес беруші федерациясымен танылған конкурстық сауданы өткізу әдістемесіне назар аудару қажет.

Қазақстан конкурстың алғашқы түрі «баға конкурсын» қолданады. Сонымен қатар конкурсты «ашық шешім» әдісімен де өткізуге болады, онда конкурс жобаның жасалу кезеңінде өzkізіледі. Конкурсты өткізудің осы нұсқасына сәйкес ТЖҚ таңдалып алынады және нәтижесін әртүрлі әдістермен салыстыру арқылы таңдалып алынады. Осындай конкурс қабылданатын шешімдер мен баға бойынша үлкен алшақтықты көрсетеді, бірақ тапсырыс беруші компания конкурсқа қатысушылардың сапалы жасаған еңбектерін көруге мүмкіндігі болады.

Конкурстың бұл түрін уақыт, ақша және техникалық ресурстарды тиімді қолдану мақсатында конкурстық құжаттарды дайындау кезеңінде қолдануға болады.

Екі кезеңді сатып алу үлгісі күрделі шешімдерді қабылдау кезеңінде де жақсы жағынан көрініс тапты. Мысалы тапсырыс беруші бірінші кезеңде шешім қабылдайды, екінші кезеңде баға ұсынысын қабылдайды. Мұндай жағдайда тапсырыс беруші техникалық тапсырмаларды жасап, жабдықтаушыны бағыттап алады. Ал жабдықтаушы техникалық ұсынысты дайындайды. Техникалық ұсыныс негізінде конкурс құжаттары даярланады.

Әдебиеттерде көп кезеңді конкурстарды өткізу бойынша әр түрлі тәжірибелерді жазады. Сатып алуды ұтымды өткізу үшін құжаттау кезеңінің мәні екі бөлімнен тұрады: формалдық және мазмұндық. Конкурсқа қатысушы конкурстық ұсынысты даярлайды – жұмысты орындаудың негізгі амалы, осы бағыттағы тәжірибені, жұмыстың құрамын, күтілген нәтижесі, қатысушылар құрамы мен шығындар сметасын сипаттап мазмұндалған құжатты дайындайды. Басқа жағынан формалдық құжаттардың саны көп болады: бухгалтерлік баланс, банктен мүмкін анықтамалардың барлығы, сертификаттар, ұсыныс хаттар, ұйымдық құжаттар. Осы жерде екі негізгі мәселені көтеру қажет. Біріншіден, егер құжаттардың көлемі шектен шығып кетсе, ондай құжатты толтыруда қателіктер көбейіп, осы сәтті конкурсты ұйымдастырушылар пайдаланып кетуі мүмкін. Формалдық нақты емес мәліметтердің болуынан конкурсқа қатысудан алынып тасталуы мүмкін. Екіншіден, конкурсқа қатысушылардың көбі жеткілікті білікті емес, әсіресе құқықты білмейді. Бұл заңдағы кемшіліктер емес, талаптарды дұрыс баяндай алмауы себеп болады. Мұндай жағдайда конкурстық құжаттар бойынша сұрауларға жауап беріп қана қоймай, формалды құжаттарды дұрыс толтыруын тексеруге дайын кеңес берушілердің болғаны қажет.

Жоғарыда айтылғандар ТЖҚ жабдықтау жүйесін түсінікті және қолжетімді тәртіпті құру, қысқарту, электрондық сатып алу аясында жақсарту жолдарын одан әрі дамыту қажеттігін көрсетеді.

Әдебиеттер тізімі

1 Джапарова Г.А. Исследование и разработка моделей регулирования государственных закупок (на примере Казахстана): автореф. на соиск. уч. степ. канд. экон. наук. - Алматы, 1998. - 25 с.

2 Мукашева Б.А., Демушкина Л.О. Государственное регулирование экономики: теория и практика. Учебное пособие / Под общ. ред. А.С.Серикбаева. - Астана: Академия государственной службы при Президенте Республики Казахстан, 2003. - 204 с.

3 Национальные счета Республики Казахстан (статистический сборник). 2003-2006 годы / Под ред. Ж.А. Кулекеева. – Алматы.

4 Дудкин В., Петров Ю. Индикативное планирование - механизм координации деятельности государственных и негосударственных субъектов управления экономикой // Российский экономический журнал. - 1998. – 15 с.

5 Байзаков А.С. Эксперименты по макроэкономическому анализу мультипликатора НТП // Экономика и статистика. - 2007. - № 2. - 18-22 с.

С. Рейдолда

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Проблемы функционирования и перспективы развития конкурсного механизма государственных закупок в Казахстане

Аннотация. В статье освещены проблемы формирования конкурсного механизма государственных закупок. В настоящее время большинство государственных закупок проводятся на веб-портале государственных закупок способом запроса ценовых предложений. Несмотря на несложный порядок ценового предложения при проведении государственных закупок возникает недоразумение между поставщиками и заказчиками. Важно рассмотреть возникшие вопросы в целом, как с точки зрения заказчика, так и с точки зрения поставщика. Было отмечено основное нарушение заказчика при проведении государственных закупок способом запроса ценовых предложений. Отмечена необходимость гармонизации казахстанских правил проведения государственных закупок с мировыми стандартами и обратить внимание на методику проведения конкурсных торгов, признанную Международной федерацией инженеров-консультантов.

Также предусмотрены пути развития при решении проблемных вопросов, возникающих при формировании конкурентного механизма государственных закупок. Основными принципами успешного проведения конкурса являются четкое изложение требований и постановка конкретных задач со стороны организатора конкурса. В настоящее время назрела острая необходимость изменения законодательной базы в связи с тем, что обязанности заказчиков перед поставщиком не урегулированы никакими законами. Кроме того, необходимо гармонизировать казахстанские правила проведения государственных закупок с мировыми стандартами.

Ключевые слова: государственные закупки, способ ценовых предложений, поставщик, заказчик, тендер, конкурсный механизм, метод открытого решения, стандарты государственных закупок.

S. Reydolda

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Problems of Functioning and Prospects of Development of the Competitive Mechanism of Public Procurement in Kazakhstan

Abstract. The article highlights the problems of formation of the competitive mechanism of public procurement. Currently, the majority of public procurement is carried out on the web portal of public procurement by means of request for quotations. Despite the simple order of the price offer, there is a misunderstanding between suppliers and customers during public procurement. It is important to consider the questions as a whole, both from the point of view of the customer and from the vendor's point of view. It was noted that the main violation of the customer during the public procurement by the way of request for quotations. The necessity of harmonization of Kazakhstan's rules of public procurement with international standards and pay attention to the methodology of competitive bidding, recognized by The international Federation of consulting engineers.

It also provides ways of development, raising problematic issues arising in the formation of a competitive mechanism of public procurement. The basic principles of successful holding of the contest are clear of the requirements and the specific objectives of the organisers of the competition. Actual question and obligations of customers to the supplier: at present, the need to change the legal framework and the fact that its obligations are not regulated by any

laws is increased. In this regard, it is necessary to harmonize the Kazakh rules of public procurement with international standards.

Keywords: public procurement, method of price proposals, supplier, customer, tender, competitive mechanism, open solution method, public procurement standards.

References

1. Dzhaparova G. Issledovanie i razrabotka modelej regulirovaniya gosudarstvennyh zakupok (na primere Kazahstana): Avtoref. na soisk. uch. step. kand. ehkon. nauk. [Study and development of models of regulation of public procurement (on the example of Kazakhstan): abstract for the degree of cand. of Econ. Sciences - Almaty, 1998. - 25 p.
2. Mukasheva B. A., Demushkina L.O. Gosudarstvennoe regulirovanie ehkonomiki: teoriya i praktika [State regulation of economy: theory and practice]. Uchebnoe posobie / Pod obshch. red. A.S.Serikbaeva [Study guide / Under General editorship of A. S. Serikbaev]. (Akademiya gosudarstvennoj sluzhby pri Prezidente Respubliki Kazahstan [Academy of public service under the President of the Republic of Kazakhstan], Astana, 2003, 204 p.).
3. Nacional'nye scheta Respubliki Kazahstan (statisticheskij sbornik). 2003-2006 gody [National accounts of the Republic of Kazakhstan (statistical compendium). 2003 -2006 years] / Pod red. ZH.A. Kulekeeva [Under the editorship of ZH.A. Kulekeeva]. Almaty.
4. Dudkin V., Petrov Yu. Indikativnoe planirovanie - mekhanizm koordinacii deyatel'nosti gosudarstvennyh i negosudarstvennyh sub'ektov upravleniya ehkonomikoj [Indicative planning - coordination mechanism for state and non-state actors control the economy], Rossijskij ehkonomicheskij zhurnal [Russian Economic Journal]. 1998. 15 p.
5. Bajzakov A.S. EHksperimenty po makroehkonomicheskomu analizu mul'tiplikatora NTP [Experiments on macro-economic analysis multiplier NTP], EHkonomika i statistika [Economics and statistics], (2), 18-22(2007).

Автор туралы мәлімет:

Рейдолда С. – магистр, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті «Есеп және талдау» кафедрасының аға оқытушы, Астана, Қазақстан.

Reidolda S. – master, Senior teacher of «Account and analyze» L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

ТУРИЗМ TOURISM

IRSTI 06.71.57

K.B.Tukibayeva¹, E.K.Barlykov², M.G.Maulen³

L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

(²erbolat_barlykov@mail.ru, ¹kuralay_bazarbekkyzy@mail.ru, ³moldir.maulen@mail.ru)

Theoretical aspects of innovation activity in tourism

Abstract. Modern tourism is an important sector of the economy, which is developing in the conditions of global competition and is often subject to innovation processes. Therefore, it is important for Kazakhstan to form a tourism industry based on innovation. The weak level of theoretical and methodological research of innovations in the field of tourism and its conceptual framework is an urgent problem. The article deals with methodological approaches to the study of innovations in the field of tourism, summarizes the methodological foundations of the study of innovation management in tourism, reflecting the distinctive features of innovation in this area. In addition, this article carries out a review of the research and scientific achievements of foreign scientists who contributed to this area, describes modern research schools , as well as the subject areas of research on the problems of innovation management in tourism.

Keywords: tourism, innovation, innovation activity, marketing, tourism product.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2079-620X-2018-4-37-44>

Research method. During the study, the methods of generalization and synthesis were used to achieve the goals.

Results and discussion. The study of innovation in tourism is a relatively new area of research. The scientific level of the theoretical and methodological research on innovation in the field of tourism has not been sufficiently studied. The conceptual framework was developed by foreign researchers such as J. Schumpeter, P. Drucker, M. Porter. These authors considered the problems of innovation as a socio-economic phenomenon. The scientific studies of D. Buhalis, M. Forest, A.M. Hjalager, M. Ottenbacher are devoted to the analysis of modern innovation processes in the global tourism industry and the most urgent directions of innovation development in tourism.

This direction appeared as a separate field of research on innovation issues in the 1980s, which is associated with the rapid development of the global tourism market and the need to understand the changes taking place. In the 2000s. innovations in tourism have come to the forefront of the scientific community due to the fact that the global tourism industry has become the third largest after the petrochemical and engineering industries and the first in the services sector.

The following classification criteria is significant for determining the essence of innovation in tourism:

- the source of the idea (the needs of tourists, discoveries, inventions);
- type of innovation (tourism infrastructure, tourism products, ways and means of tourism product distribution/services, management, etc.);
- degree of novelty (improving, breakthrough);
- breadth of impact, scale, connectivity (local, global, systematic);
- investment content (non-capital-intensive, low-capital-intensive, capital-intensive) [2].

The features of the development and implementation of innovations in the global tourism industry is associated with a number of distinctive characteristics of the tourism industry and tourism products as objects of innovation activity:

- intangibility (the client cannot independently study the physical characteristics of the tourism product before making a decision on the purchase);
- the inability to obtain a tourism product in the property;
- the inability to use the product either as a fixed asset or as a negotiable asset;
- simultaneous production and consumption of tourism products;
- human factor (a lot of people are involved in the provision of tourism services: staff, customers, other tourists and local residents);
- inconstancy of quality and complexity of its management in the field of tourism;
- multicomponentity (a tourism product consists of several individual services, the quality of which affects the perception of the trip as a whole);
- seasonality (fluctuations in the magnitude of demand and prices for single services);
- inelastic offer of suppliers (transport companies, catering and accommodation enterprises cannot take more guests than they have available seats on a specific date) [3].

The authors highlighted following features of research on the innovative development of the global tourism industry:

- dominance of technological and marketing innovation research;
- applied nature of research;
- narrow focus of research within the individual components of the tourism industry (catering, transport, accommodation, etc.);
- customer focus (most studies are commissioned by multinational corporations, international hotel chains and international organizations);
- dominance of the process approach [4].

In recent years, a significant amount of research results in the tourism industry have been accumulated. (Table 1).

Table 1. A brief overview of foreign scientific achievements in the study of innovation in tourism (by directions)

Research direction	Scientists and their origin	Year	Main results
General theoretical position of innovation in tourism	A.M. Hyalager (Denmark)	1997	developed a classification of innovations in tourism (product, process, managerial, institutional).
		2002	developed an innovative model in tourism.
	M. Ottenbacher (New Zealand)	2005	highlighted innovative determinants in the tourism industry: the choice of market, personnel management strategy, market susceptibility
	I.Sandbu (Sweden)	2007	applied economies of scale for innovation in tourism and concluded that the innovative potential of large tourist enterprises is synergistic.
Evaluation of the effectiveness of innovation in tourism	M. Ottenbacher (New Zealand)	2007	measured the economic effect of the introduction of innovations in tourism based on a three-dimensional model: market, financial, reflexive indicators of the development of the consumer and organization staff.
	L.Sayp M. Testa (USA)	2009	developed a comprehensive methodology for assessing the effect of introducing innovations in the work of a tourist enterprise.

Innovation in sustainable tourism development	S. Gesling (Sweden)	2006	substantiated the importance of innovative technologies in tourism in the fight against global warming and climate change.
	P.Romeiro (Spain)	2010	substantiated the effectiveness of using innovative technologies in the development of sustainable types of tourism.
	F.G.Alberti (Italy)	2011	highlighted the role of innovative technologies in the preservation of cultural and historical heritage.
Marketing innovations in tourism	I.Sandbu (Sweden)		introduced the concept of marketing innovation, justified the relationship of economic activity results of the enterprise and its innovation.
	A.Maksimchuk (Poland)		
	D. Buhalis (Great Britain)	2008	introduced the concept of e-tourism (e-tourism) in order to create and promote tourism projects based on social media, online resources and mobile applications.
	E. Martínez-Ros (Spain)	2009	identified 2 types of innovation: radical and gradual, considered the innovative potential of the participants in the value chain in tourism.
	R.Lo (Hong Kong)	2011	substantiated the need to use dynamic pricing as the basis for managing tourist demand.
Relationship of innovation and competitiveness	V.Alan (USA)	2008	substantiated the interrelation between the innovation potential and the structure of the tourism market and the competitiveness of organizations in various market conditions.
	H. Jang (Hong Kong)	2011	developed a methodology for assessing the competitiveness of tourist destinations based on using information technology.
	A. Malakauskaite (Lithuania)	2015	assessed the competitiveness of the tourism sector of the country based on using innovative technology.
Innovations in specialized areas	C.Enz, J.Siguau (USA)	2003	substantiated a number of innovative measures to improve the performance of hotel enterprises based on data from international hotel chains (Marriott, Ritz Carlton, etc.)
	F.Orfila-Sintez (Spain)	2009	developed a methodology for introducing managerial innovations in the hotel business; substantiated the concept of human capital within the hospitality industry.
	E.Martínez-Ros (Spain)	2009	substantiated the factors of competitiveness of hotel enterprises based on the use of innovative technologies.
	B.Aldebert (France)	2011	substantiated the multiplicative effect of using information technologies and databases in the tourism industry.
	R.Lo (Hong Kong)	2013	substantiated the effectiveness of using mobile and web-based technologies, satellite and navigation technologies for the development of a client-oriented approach in tourism management.
	D. Buhalis (Great Britain)	2015	developed an innovative strategy for a tourism enterprise based on using information technologies.
Note: obtained from the source [5].			

From table 1 it follows that researches of innovation in tourism were conducted by foreign scientists in major areas as general theoretical position of innovation in tourism, evaluation of the

effectiveness of innovation in tourism, innovation in sustainable tourism development, marketing innovations in tourism, relationship of innovation and competitiveness, innovations in specialized areas. Researches of CIS scientists have also made a significant contribution to the development of innovative development issues in tourism (Table 2).

Table 2. Scientific achievements of CIS scientists in the study of innovation in tourism

Research direction	Scientists	Field of study
Theoretical foundations of innovation management in tourism	Kharin A.A., Kolensky I.L.	methodological approaches to the concept of innovation and their classification, the main elements of the innovation process, the advantages of the enterprise's transition to the innovative basis of the path of this transition, including the analysis of the strategy and innovative possibilities of the tourism enterprise, the innovation management process (personnel management, innovative transformations, quality, improved planning), benchmarking as a continuous improvement in the process of commensurability of products, services and practical experience.
Relationship of innovation and competitiveness	Zhukova A.A.	issues of achieving competitive advantages in the tourism market, new organizational forms of management in the tourism industry, the relationship of corporate culture and the competitiveness of tourism enterprises, the principles of the formation of new services, the role of staff in improving the quality of tourism services.
	Ilina E.N.	innovation management in tour operating, in particular, the goals of the planning and development of innovations, analysis of the strengths and weaknesses of the tourism enterprise, the principles of the formation of new services, the functions of managers of the tourism enterprise in the field of innovation.
	Reshetnikov D.G.	Priority types of tourism, international competitiveness of the national tourism product based on using innovative technologies.
Innovative marketing techniques in tourism	Tarasenok A.I., Kabushkin N.I.	Marketing and product innovations in tourism
	Gaidukevich L.M., Khukhlyndina L.M.	Innovative research methods of cultural, historical and natural heritage in the organization of cultural tourism.
The impact of innovative projects on the development of tourism regions	Khomich S.A.	Using an innovative resource for the implementation of local and regional tourism development programs based on unique objects.
	Klitsunova V.A., Borisenko-Klepach N.M.	The regional aspect of innovative development in tourism, the creation and marketing of «green» routes on the territory of the Republic of Belarus to attract foreign tourists, the cluster model as one of the innovative tools for the development of tourist areas at the regional and interregional level.
	Kirpich S.V.	The effectiveness of clusters as a tool for regional innovative tourism development.
	Gorbyleva I.A.	Tourist zones as an innovative tool for regional development in tourism.
<i>Note: obtained from the source [5].</i>		

Table 2 shows that distinguished scientists of CIS countries investigated theoretical foundations of innovation management in tourism, relationship of innovation and competitiveness, innovative marketing techniques in tourism, the impact of innovative projects on the development of tourism regions and their works have a high degree of practical orientation.

Innovation is a prerequisite for the competitiveness of both a separate tourism enterprise and the industry as a whole. However, the data in the table above indicate that innovation management

in the field of tourism still needs to be searched deeply. Therefore, it is necessary to highlight the most promising and less-studied areas of research in the field of innovation management in tourism:

- strategic marketing innovation;
- the study of the relationship of innovation and international competitiveness of a single tourism enterprise and the tourism sector of the country as a whole;
- to use information technology for the implementation of innovative strategies and justify the concept of e-tourism;
- marketing innovations in tourism (social media, online branding, dynamic pricing, targeting and market segmentation based on using modern information technologies);
- institutionalization of innovative projects in tourism;
- assessment and measurement of the impact of innovation on the tourism industry, enterprise, market and consumers;
- ensuring the implementation of sustainable tourism concept based on innovation [5].

The basis of innovation in all sectors of the economy is the implementation of scientific and technological progress achievements. The above fully applies to the field of tourism, the content of innovation in tourism is the creation and dissemination of innovations in production.

The innovation activity in tourism includes all activities within the innovation process, including marketing research of sales markets and the search for new consumers, information support of the possible competitive environment and consumer properties of competing firms products, the search for innovative ideas and solutions, as well as partners for the implementation and financing innovation projects (Table 3).

Based on the provisions of General Agreement on Trade in Services, innovation in tourism develops in three areas [6]:

- organizational innovations related to the development of the enterprise and tourism business in the system and structure of management: reorganization, consolidation, conquest of competing entities on the basis of new technology and advanced technologies, personnel policy (modernization and replacement of personnel, advanced training system, retraining and promotion of specialists); optimal economic and financial activities (the introduction of modern forms of accounting and reporting, ensuring the sustainable state and development of the enterprise).);
- marketing innovations to cover the needs of target consumers or to attract customers not covered for a given period of time;
- product innovations aimed at changing consumer properties of a tourism product, its positioning and giving competitive advantages.

Table 3. Directions of innovation in tourism

Elements of tourism	Areas of innovation
Tourism product	– release new types of tourism product; – introduction of services with new properties in the traditional tourism product; – changes in the organization of the production of traditional tourism products, etc.

Subject (citizens of the Republic of Kazakhstan and foreign countries, public, state and private enterprises and tourism organizations)	- introduction of modern forms of accounting and reporting; - support tourism and marketing through the promotion of innovation and cooperation; - formation of an attractive image of the country; - direct participation of the state in the implementation of innovative programs; - creation of large innovation center; - support R & D in tourism; - creation of venture innovation funds; - creation of a network of technopolises, technoparks, etc.; - comprehensive research in the field of tourism; - improving the management systems of the intellectual potential of the industry; - facilitating the exchange of information, skills and technologies between developed and developing countries, etc.;
Object (all areas related to tourism)	- production of innovative products and services; - use in the production of innovative products and services new tourist resources, not previously used; - training of personnel for the implementation and updating their intellectual potential, technological development of the service process - to use the latest developments and technologies, etc.
Organizer (legal entity or individual entrepreneur, providing planning and implementation of activities, programs, creation and distribution of tourism products)	– the activities of the tour operator in the conclusion and execution of contracts with third parties, providing some new or improved services included in the innovative tourism product; – organization of advertising and marketing of an innovative tourism product (participation in special exhibitions, fairs, organization of tourist information centers, etc.) – preservation and strengthening market positions; – improvement of the management system, contributing to the transfer of relationships to a qualitatively new level; – in-depth use of telecommunications, the creation and processing of databases, etc.
Participants	- identification and use of a new consumer and a new market for tourism services, etc.
<i>Note: obtained from the source [6].</i>	

Conclusion. Taking into account these features, we can conclude that innovation in tourism is a qualitatively new way of producing a tourism product, its implementation or a creative action in the tourism market, which aims to attract a tourist, satisfy his needs and at the same time generate income for the tourism organization.

Thus, the relevance of research on innovation in the field of tourism is determined by the increasing importance of innovation in ensuring the long-term competitiveness of a tourism enterprise and the entire tourism sector of the national economy in the global tourism market. In this regard, it is necessary to point out the relationship between the application of innovation and the competitiveness of a tourism enterprise in the world market.

Innovations in tourism should be viewed as system activities that have a qualitative novelty and lead to positive changes that ensure the sustainable functioning and development of the industry in the region and country. Thus, the idea of creating and implementing tourism projects, even without generating substantial profits at the beginning, can give an impetus to the development of tourism and, thus, actively contribute to the creation of additional jobs and income growth.

References

- 1 Новиков В.С. Инновации в туризме: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 208 с.
- 2 Вуколов В.Н. Методология и теория научных исследований туристской деятельности. Учебник. – Алматы: Университет «Туран», 2012. – 460 с.
- 3 Решетников, Д. Г. Приоритеты инновационного развития туристского комплекса Беларуси в условиях современной эволюции мировой индустрии туризма / Д. Г. Решетников // Территориальная дифференциация и регионализация в современном мире: сб. науч. ст. — Смоленск: Универсум, 2006. — С. 196—202.
- 4 Buhalis, D. SoCoMo Marketing for Travel and Tourism: empowering co-creation of value / D. Buhalis, M. Foerste // Journal of Destination Marketing & Management. — 2015. — Vol. 4, N 3. — P. 151—161.
- 5 Давыденко Л., Ялтыхов Д. Методология развития инноваций в мировой индустрии туризма // Журнал международного права и международных отношений. 2016. № 3-4 (78-79). С. 60—65.
- 6 Зуева М.М. Инновационная деятельность как средство укрепления экономического потенциала индустрии туризма // Управление экономическими системами. – 2012. – №5(41).

К.Б. Тукибаева, Е.К. Барлыков, М. Ғ. Мәулен

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

Туризм саласындағы инновациялық қызметтің теориялық аспектілері

Аңдатпа. Қазіргі заманғы туризм жаһандық әлемдік бәсекелестік жағдайында дамып келе жатқан экономиканың маңызды саласы және инновациялық үдерістерге жиі ұшырайды. Сондықтан, Қазақстан үшін инновацияға негізделген туризм саласын қалыптастыру маңызды. Бүгінде туризм саласындағы инновациялардың теориялық-әдістемелік зерттеу деңгейі әлсіз және оның тұжырымдамалық негізінің толық қалыптаспағандығы өзекті мәселе болып табылады. Мақалада авторлар туризм саласындағы инновацияларды зерделеудің әдіснамалық тәсілдерін қарастырып, туризмдегі инновациялық басқаруды зерттеудің әдіснамалық негіздерін жинақтап, осы салаға қатысты инновациялардың айырықша ерекшеліктерін көрсеткен. Сонымен қатар, туризм саласындағы инновацияларды зерттеудің бағыттары мен оған үлес қосқан шет елдік ғалымдардың ғылыми жетістіктеріне шолу жасалынып, қазіргі заманғы ғылыми-зерттеу мектептері мен олардың туризмдегі инновациялық басқару мәселелерін зерттеудің пәндік салалары сипатталған.

Түйін сөздер: туризм, инновация, инновациялық қызмет, маркетинг, турөнім.

К.Б. Тукибаева, Е.К. Барлыков, М. Ғ. Мәулен

Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан

Теоретические аспекты инновационной деятельности в сфере туризма

Аннотация. Современный туризм является важной отраслью экономики, которая развивается в условиях глобальной мировой конкуренции и часто подвержена инновационным процессам. Поэтому для Казахстана важно формирование отрасли туризма, основанной на инновациях. Слабый уровень теоретико-методического исследования инноваций в сфере туризма и несформулированность его концептуальной основы является актуальной проблемой. В статье рассмотрены методологические подходы к изучению инноваций в сфере туризма, обобщены методологические основы исследования инновационного управления в туризме, отражающие отличительные особенности инноваций в данной сфере. Кроме того, был проведен обзор исследований и научных достижений зарубежных ученых, внесших вклад в эту область, описаны современные научно-исследовательские школы, а также предметные области исследования проблем инновационного управления в туризме.

Ключевые слова: туризм, инновации, инновационная деятельность, маркетинг, турпродукт.

References

1. Novikov V.S. Innovatsii v turizme: uchebnoe posobie dlya studentov vyisshih uchebnyih zavedeniy [Innovations in tourism: textbook for students of higher educational institutions] (Izdatelskiy tsentr «Akademiya», Moscow, 2007, 208 p.).
2. Vukolov V.N. Metodologiya i teoriya nauchnyih issledovaniy turistskoy deyatelnosti [Methodology and theory of scientific research of tourist activity] (Universitet «Turan», Almaty, 2012, 460 p.).
3. Reshetnikov D.G. Prioritety innovatsionnogo razvitiya turistskogo kompleksa Belarusi v usloviyah sovremennoy evolyutsii mirovoy industrii turizma [Priorities of the innovative development of the tourist complex of Belarus in the context of the modern evolution of the global tourism industry], Territorialnaya differentsiatsiya i regionalizatsiya v sovremennom mire [Territorial differentiation and regionalization in the modern world]: sb. nauch. st. [coll. of scient. article] (Universum, Smolensk, 2006, P. 196—202).
4. Buhalis D., Foerste M. SoCoMo Marketing for Travel and Tourism: empowering co-creation of value, Journal of Destination Marketing & Management. 4(3), 151-161(2015).
5. Davyidenko L., Yaltyihov D. Metodologiya razvitiya innovatsiy v mirovoy industrii turizma [Methodology of innovation development in the world tourism industry], Zhurnal mezhdunarodnogo prava i mezhdunarodnyih otnosheniy [Journal of international law and international relations], 78-79(3-4), 60-65(2016).
6. Zueva M.M. Innovatsionnaya deyatelnost kak sredstvo ukrepleniya ekonomicheskogo potentsiala industrii turizma [Innovation as a means of strengthening the economic potential of the tourism industry], Upravlenie ekonomicheskimi sistemami [Management of economic systems], 41(5), 2012.

Information about authors:

Tukibayeva K.B. – 1st year PhD student of 6D051700 – «Innovation Management» specialty, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., Astana, Kazakhstan.

Barlykov E.K. – Candidate of Economic Sciences, Assistant Professor of «Management» Department, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., Astana, Kazakhstan.

Maulen M.G. – 1st year Master student of 6M090200 – «Tourism» specialty, L.N.Gumilyov Eurasian National University, Satpayev str., Astana, Kazakhstan.

Тукибаева К.Б. – докторант 1 курса специальности 6D051700 – «Инновационный менеджмент» Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева, ул. Сатпаева 2, Астана, Казахстан.

Барлыков Е.К. – кандидат экономических наук, доцент кафедры «Менеджмент» Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева, ул. Сатпаева 2, Астана, Казахстан.

Мәулен М.Г. – магистрант 1 курса специальности 6M090200 – «Туризм» Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева, ул. Сатпаева 2, Астана, Казахстан.

МРНТИ 06.71.57

Л.М. Муталиева¹, Г.А. Еділ²

*Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: ¹mutalieva_leila@mail.ru, ²edil_ga@mail.ru)*

Батыс Қазақстанда ауылдық туризмді дамытудың перспективалары

Аңдатпа. Туризм ауылдық аудандардың экономикалық және әлеуметтік дамуына айтарлықтай әсер етеді, сондықтан туризм саласының дамуы муниципалдық құрылымның экономикалық міндеті болып табылады. Ауылдық туризмді дамыту ауылдың экономикасын көтереді. Ауылдардың шаруашылық құрылымы жақсарады, қонақжайлылық индустриясындағы кәсіпорындардың дамуына жағдай жасалады, экономикада бұрынғыда болашағы жоқ деп есептелген ауылдар қызметтердің басқа түрлерін дамыту үшін қолданылады. Соңғы уақытта ауылдық туристік бағыттар кеңінен танымал болып келеді, ал ауылдық туристік бизнес жылдан жылға осы қызмет саласына бизнесмендердің көп санын тарта отырып, сатудың үлкен көлемін тіркейді. Осы мақалада ауылдық туризм сегментінде Батыс Қазақстанның ауылдық туризм жағдайына SWOT-талдау жасалып, негізгі мәселелері айқындалып, оларды шешу жолдары көрсетілді.

Түйін сөздер: ауылдық туризм, Батыс Қазақстан, экономика, ауыл шаруашылығы, ресурс.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2079-620X-2018-4-45-49>

Қазіргі уақытта ауыл шаруашылық өндірісін механикаландыру және автоматтандыруға байланысты, осы салада жұмыс жасайтын жұмысшылардың азаюы, ауылшаруашылық қызметін алмастыратын немесе оны толықтыратын жаңа шешімдерді табуды қажет етеді.

Аймақтардағы ауылдық туризмді дамыту осы мәселені жақсы шешеді, өйткені бұл ауылдың экономикалық өсуіне арналған «катализаторы» бола алатын туристік компонент.

Бұған бірнеше түсінік бар:

- Біріншіден, туристік белсенділік бастапқы кішігірім салымдармен тартымды, ал бұл шектеулі қаражатқа ие ауыл тұрғындары үшін іс жүзінде өте маңызды;

- Екіншіден, туризм – шығындарды минималды уақытта ақтайтын жоғары рентабельділікке ие шаруашылықтың табысты саласы, ал бұл қысқа мерзімде табысқа қол жеткізу үшін маңызды болып табылады.

Ауылдық туризмді дамыту ауылдың экономикасын көтереді. Ауылдардың шаруашылық құрылымы жақсарады, қонақжайлылық индустриясындағы кәсіпорындардың дамуына жағдай жасалады, экономикада бұрынғыда болашағы жоқ деп есептелген ауылдар қызметтердің басқа түрлерін дамыту үшін қолданылады [1].

Бүгінде ауыл туризмі өте жылдам қарқынмен дамып келеді және кейбір елдерде шетелдік туристердің едәуір бөлігін тартады. Мысал ретінде Италияны, Ирландияны, Францияны, Швейцарияны, Скандинавия мемлекеттерін, Испанияны атауға болады - бұл елдер Еуропадағы ауыл туризмі бойынша танымал көшбасшылар болып табылады, оның пайдасы жүздеген миллион долларды құрайды.

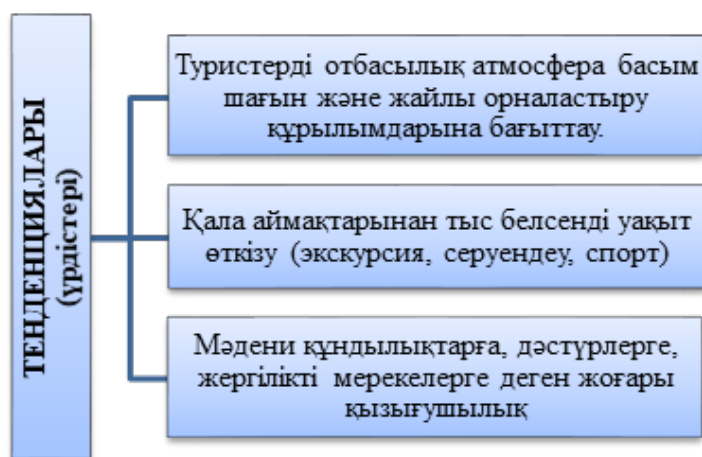
Ауылдық туризм – бұл кешенді туристік өнімді құру үшін, ауылдық жерлердің табиғи, тарихи-мәдени және өзге де ресурстарын және оның ерекшелігін пайдалануға бағытталған туристік сала секторы.

Демалудың мұндай түрі ауыл шаруашылығы еңбегін, қолөнерін, ауыл әдет-ғұрыптарын және мерекелерін білгісі келетін, аз қозғалысты өмір салтын жүргізетін адамдарды қызықтырады. Бұл ретте таза ауылдық тағам, таза ауа, қандай да бір шағын ауылдық жұмыстарға қатысу мүмкіндігі физикалық және психикалық денсаулықты нығайтуға ықпал етеді. Сонымен қатар, ауыл туризмі көптеген қызмет түрлерін үйренуге мүмкіндік береді: атқа міну, жеміс-жидектер мен көкөністерді жинау, шөп шабу, сиырды немесе

ешкіні сауу, тағам дайындау, ұлттық кәсіпшілікке және қолөнерге баулу (кесте тігу, өру, мүсіндеу және қыш қолөнер). Танымдық жағынан, турист белгілі бір өңірдің әдет-ғұрпы мен салт-дәстүрімен, бірегей фольклормен және мәдениетпен (музыкалық қойылымдар, әдет-ғұрыптар) танысады [2].

Соңғы уақытта ауылдық туристік бағыттар кеңінен танымал болып келеді, ал ауылдық туристік бизнес жылдан жылға осы қызмет саласына бизнесмендердің көп санын тарта отырып, сатудың үлкен көлемін тіркейді.

Сурет 1. Туристік ағындарды қалыптастыруда ауыл туризмі үшін қолайлы үрдістер

Батыс Қазақстан бай табиғи, мәдени-тарихи және этнографиялық әлеуетке ие, ауыл туризмін дамыту үшін үлкен мүмкіндіктерге ие. Ауылдық туризмді жандандыру жергілікті халықтың табысын арттыру, жұмыс орындарын құру, дәстүрлерді, халық кәсіпшілігі мен қолөнерін қолдау арқылы ауылдық аумақтардың тұрақты дамуына ықпал ететін кешенді туристік өнімді қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Осылайша, ауылдық туризм Батыс Қазақстанның ауылдық аудандарындағы жаңа жұмыс орындарын сақтау немесе құру, жұмыс пен қызмет түрлерін кеңейту, фермерлікті қолдау, мәдени қамтамасыз ету, табиғат пен пейзажын қолдау, сондай-ақ туристерді тарту мақсатында ауылдық өнер мен қолөнерді қолдау арқылы олардың өзін-өзі қамтамасыз ету үшін қолайлы құрал болып табылады.

Батыс Қазақстан аумағында ауылдық туризмді дамытудың кешенді стратегиясын құру үшін туристік нарықтың осы сегментінің жай-күйі мен даму перспективасының деңгейін дұрыс айқындау қажет. Осы мақсатта Батыс Қазақстанда Ауылдық туризм сегментіне SWOT-талдау жүргізілді [3].

Батыс Қазақстанның туристік нарығының осы сегментінің жай-күйіне жүргізілген бағалау негізінде ауылдық туризмді дамыту стратегиясын қалыптастыру кезінде мүмкіндіктер мен шектеулер, артықшылықтар мен кемшіліктер анықталды (кесте 1).

Кесте 1 – Батыс Қазақстанның ауылдық туризм жағдайына SWOT-талдау

Артықшылықтары (күшті жақтары)	Кемшіліктер (әлсіз жақтары)
1. Ауылшаруашылық жетістігі жоғары елдің әлеуеті; 2. Табиғи-рекреациялық әлеуеті жоғары болуы; 3. Әлемдік маңызы бар мәдени және тарихи ескерткіштердің болуы; 4. Ауылдық жерлерде туризмді дамытуға жәрдемдесетін қоғамдық және коммерциялық ұйымдардың болуы;	1. Ауылдық жерлерде туристік инфрақұрылым дамуының төмен деңгейі; 2. Ішкі және халықаралық туристік нарықтарда туристік өнімдерді жылжытудың әлсіз жүйесі; 3. Ауылдық аймақтар бейнесінің танымалдығы мен тартымдылығының болмауы (танымал брендтің болмауы); 4. Туризм индустриясын дамытуды ақпараттық және басқарушылық қолдауды қамтамасыз ететін салалық статистиканың болмауы; 5. Туристік кадрларды даярлаудың төмен деңгейі; 6. Инвестициялардың болмашы көлемі.
Мүмкіндіктері	Қауіп-қатер
1. Жергілікті тұрғындар мен жалпы өңірлер кірістерінің өсуі. 2. Қосымша жұмыс орындарын құру. 3. Ауылда шағын кәсіпкерлікті дамыту. 4. Ауылдың әлеуметтік инфрақұрылым объектілерін жандандыру. 5. Шетелдік туристерді тарту.	1. Таяу және алыс шет елдердің туристік нарықтары арасында өсіп келе жатқан бәсекелестік 2. Туристік саланы реттейтін нормативтік-құқықтық базаның жетілмегендігі 3. Елдегі әлеуметтік-экономикалық және саяси тұрақсыздану 4. Экологиялық жағдайдың нашарлауы 5. Ауылдағы туристік қызмет деңгейінің төмендігінен туристік нарықтың жоғалуы
Ескерту: [3] мәліметтер негізінде автормен құрастырылған	

Ұсынылған SWOT-талдау көрсеткендей, Батыс Қазақстанда ауылдық туризмді дамыту үшін бай табиғи-рекреациялық ресурсқа ие. Алайда, туризмнің осы түрін дамыту саласында кешенді проблемалар бар, олар өткір және жүйелі сипатқа ие.

Ауылдық туризмді дамытудың Батыс Қазақстандағы негізгі проблемалары:

✓ ауылдық туризмді дамытудың жалпы қабылданған ұлттық тұжырымдамасының жоқтығы;

✓ білікті мамандардың болмауы;

✓ шетелдік және отандық туристердің білімі мен тәжірибесінің болмауы;

✓ өздерінің рекреациялық ресурстарын білмеу.

Батыс Қазақстанның туристік нарығының осы бағытын үдемелі дамыту үшін алғышарттар әлдеқайда көп. Оларды шешу үшін ауылдық аумақтардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, сапалы туристік қызметтерге өсіп келе жатқан сұранысты қанағаттандыруға және ауылда туризмді тұрақты дамыту үшін жағдай жасауға мүмкіндік беретін жаңа тәсіл мен бағдарламалық-мақсатты әдіс қажет.

Ауылдық туризм сегментіндегі Батыс Қазақстан мүмкіндіктерін іске асыру үшін туризм индустриясын дамыту үшін қажетті жағдайлар жасау қажет, атап айтқанда:

– ауылдық туризм нарығын реттеудің заңнамалық базасын құру;

– ішкі және сыртқы ауыл туризмі үшін тартымды аумақ ретінде Батыс Қазақстан бейнесін қалыптастыру;

– ауылдық туризмді дамытуға мүдделі шағын кәсіпкерлерді мақсатты қаржыландыруды және мемлекеттік қолдауды қамтамасыз ету;

- облыстық мақсатты бағдарламалар шеңберінде табиғат, мәдениет және тарих ескерткіштерін қорғауды қолдау;
- муниципалдық құрылымдарда туристік инфрақұрылымды дамыту;
- туризмге ілеспе сервистік қызметтер көрсету үшін шағын бизнесті дамытуды ынталандыру;
- ауылдық туризм мен ілеспе салалар үшін кадрлар даярлау үшін оқу бағдарламаларын әзірлеу;
- ішкі ауылдық туризмді дамытуға инвестицияларды ынталандыру [4].

Ауылдық туризм ішкі туризм саласында, сондай-ақ шағын кәсіпкерлікті дамыту саласында үлкен әлеуетке ие. Туризмнің бұл түрі ауылдық жерлерде жаңа жұмыс орындарын құруға мүмкіндік береді, ауыл инфрақұрылымының дамуын ынталандырады, жергілікті халықтың мәдени және білім деңгейін арттырады және дамытады. Туристік фирмалар фермерлермен және жергілікті биліктің өзге де өкілдерімен келісе отырып, ауыл туризмін ұйымдастыра және дамыта алады. Әрине, бұл жерде сыртқы инвестициясыз, жақсы салық және құқықтық негізсіз, сондай-ақ білікті мамандарсыз болмайды.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Сельский и экологический туризм как фактор устойчивого развития территории [Электрон. ресурс]. – URL: http://tourlib.net/books_green/siet01.htm (Дата обращения: 09.10.2018г.).
- 2 Кундиус В.А., Чермянина В.В. Проблемы и перспективы агротуризма в регионе // Известия Алтайского государственного университета. - 2011. - №2. - С.289.
- 3 Прикладные аспекты развития агротуризма в западно-казахстанской области Республики Казахстан [Электрондық ресурс]. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/prikladnye-aspekty-razvitiya-agroturizma> (Дата обращения: 12.10.2018г.).
- 4 Сельский туризм может стать источником стабильного дохода [Электрондық ресурс]. – URL: <https://kapital.kz/economic/48625/st.html>

Л.М. Муталиева, Г.А. Еділ

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева

Перспективы развития сельского туризма западного Казахстана

Аннотация. Туризм оказывает значительный эффект на экономическое и социальное развитие сельской территории, поэтому развитие индустрии туризма становится приоритетной экономической задачей муниципальных образований. Развитие сельского туризма поднимает экономику села: совершенствуется хозяйственная структура сел, стимулируется развитие отраслей, задействованных в индустрии гостеприимства, задействуются в экономике те села и деревни, которые ранее считались депрессивными, бесперспективными для развития других видов деятельности. В последнее время сельские туристические направления становятся все более популярными, а сельский туристический бизнес регистрирует из года в год все больший объем продаж, привлекая все большее количество бизнесменов в эту сферу деятельности. В настоящей работе проведен SWOT-анализ, определяющий потенциал индустрии туризма Западного Казахстана в сегменте сельского туризма. Выявлены основные проблемы отрасли и намечены пути их решения.

Ключевые слова: сельский туризм, Западный Казахстан, экономика, агрокультура, ресурс.

L.M. Mutaliyeva, G.A. Edil

L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Prospects for the Development of Rural Tourism in the Western Kazakhstan

Abstract. Tourism has a significant effect on the economic and social development of rural areas, so the development of the tourism industry is becoming a priority economic task of municipalities. The rural tourism development boosts the economy of the village. The economic structure of villages is being improved, the development of industries involved in the hospitality industry is being stimulated, those villages that were previously considered depressed and unpromising for the development of other activities are being used in the economy. Recently, rural tourism destinations are becoming more and more popular, and the rural tourism business registers increasing sales volume year after year, attracting an increasing number of businessmen to this area of activity. In this work a SWOT analysis is made, which determines the potential of the Western Kazakhstan tourism industry in the rural segment. Also the main problem of the industry is identified and outlined ways to solve them.

Key words: rural tourism, Western Kazakhstan; economy, agriculture, resource.

References

- 1 Sel'skij i ehkologicheskij turizm kak faktor ustojchivogo razvitiya territorii [Rural and ecological tourism as a factor of sustainable development of the territory] Available at: http://tourlib.net/books_green/siet01.htm (Accessed: 09.10.2018.).
- 2 Kundius V.A., Chermyanina V.V. Problemy i perspektivy agroturizma v regione [Problems and prospects of agro-tourism in the region], Izvestiya Altajskogo gosudarstvennogo universitet [News of the Altai State University], (2), 289(2011).
- 3 Prikladnye aspekty razvitiya agroturizma v zapadno-kazahstanskoj oblasti respubliki kazakhstan [Applied aspects of agrotourism development in the West Kazakhstan region of the Republic of Kazakhstan] Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/prikladnye-aspekty-razvitiya-agroturizma> (Accessed: 12.10.2018).
- 4 Sel'skij turizm mozhet stat' istochnikom stabil'nogo dohoda [Rural tourism can be a source of stable income] Available at: <https://kapital.kz/economic/48625/st.html>

Авторлар туралы мәлімет:

Муталиева Л.М. - к.э.н., ассоциированный профессор, доцент кафедры «Туризм» Евразийского национального университета им. Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан.

Еділ Г.А. - студентка 4 курса специальности «Туризм» Евразийского национального университета им. Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан.

Mutaliyeva L.M. - Candidate of Economic Sciences, associated professor, associate professor of tourism of L.N. Gumilyov Eurasian National University Astana, Kazakhstan.

Edil G.A. - Student of 4 course in tourism faculty of L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

XFTAP 71.37.75

Д.А.Сейдуалин¹, Н.Б.Темірәлиева²

*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: darken68@mail.ru¹, nurka_22-85@mail.ru²)*

Мәдени-тарихи туризмді дамытудағы мемлекет саясаты

Аңдатпа. Мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық саласындағы туризм бағыты мен оны ұйымдастыру саясатының маңыздылығын айқындайды. Мәдени-тарихи туризмді интерпретациялау әдістеріне тоқталады. Туризмнің осы саласына тән бәсекеге қабілетті артықшылықтарын талқылайды. Тарихи-мәдени мұраны мәдени туризмді дамыту үшін белсенді қолдану, тарихи және мәдени ескерткіштерді туризм инфрақұрылымының маңызды бір бөлігі ретінде қарастырады. Қазақстанда мәдени-тарихи туризмді дамытудағы туристік өнімді қалыптастырудағы туристік кластерлердің келешегін айқындайды. Туристік инфрақұрылымды кеңейтудің тиімділігі мәдени-танымдық туризм орталығы ретінде экономикалық тетікті өңірді дамыту бойынша ұсыныстар әзірленеді. Тарихи ескерткіштердің, қалалардың тарихи маңыздылығын зерттеп, бүгінгі күнгі Қазақстан туризмінің дамуына қосар үлесі зор екендігін айшықтап көрсетеді. Қазақстан Республикасындағы туризм саясатын, мәдени-тарихи туризм саласындағы өзекті мәселелер мен оларды жүйелі шешу жолдарын талдауға талпыныс жасайды.

Түйін сөздер: Туризм саласы, мәдени-тарихи орындар, мемлекеттік саясат, туристік саясат

DOI: <https://doi.org/10.32523/2079-620X-2018-4-50-58>

Кіріспе. Халықаралық туризмнің дамуымен және оның қоғамдық маңызы бар әлеуметтік-экономикалық, мәдени-тарихи, экологиялық феноменге айналуымен туристік қызметті оңтайлы реттеу мен басқару мәселелерінің өзектілігі артты. Мемлекеттік органдар туристік ағымдарды реттеумен ондаған жылдар айналысқанымен, қоғам өміріндегі туристік қызмет рөлінің едәуір өсуі және туризммен байланысты процестерге белсенді мақсатты түрде бағытталған ықпал етудің объективті қажеттіліктері XX ғасырдың 60-70 жылдары мемлекеттің жалпы әлеуметтік-экономикалық саласында сәйкес бағытты, яғни туристік саясатты анықтауды шарттады. Қазіргі таңда экономикасы дамыған елдер мен бірқатар дамушы мемлекеттерде мемлекеттік саясаттың экономика, әлеуметтік, мәдени, экологиялық, инновациялық және басқа да бағыттарымен қатар туристік саясат сыртқы және ішкі саясаттың ажырамас бөлігі екендігі таңқаларлық жайт емес.

Дүниежүзілік туристік ұйым әзірлеген классификацияға сәйкес саяхаттау мақсаты бойынша туризм мынадай топтарға бөлінеді:

- рекреациялық мақсаттар:
 - танымдық туризм;
 - білім туризмі;
 - спорт туризмі;
 - шытырманға толы туризм;
 - экзотикалық туризм;
 - экологиялық туризм;
- әлеуметтік мақсаттар;
- іскерлік және кәсіби мақсаттар;
- туған-туыстары мен таныстарына қонаққа бару;
- дін (зиярат ету) [1].

Жоғарыда көрсетілген туризм түрлерінің әрқайсы адам үшін әлемді жаңадан ашуға, қайтадан ұғынуға мүмкіндік беріп, туризмнің ең басты қызметі – қайта қалпына келтіруді жүзеге асырады. Басқа елдің мәдениетімен, салт-дәстүрімен, тұрмыс-тіршілігімен және табиғатымен таныса отырып адамның рухани әлеми байи түсетіні ақиқат, яғни туризмде

гуманитарлық әлеует негізі жатыр. Мәдени құндылықтар жүйесімен жақынырақ танысу мен ұғыну адам өмірін байыта түседі, білімін тереңдетіп, дүниетанымын кеңейтеді. Бүгінгі күнге дейін жеткен өнер туындылары мен тіл, жазу, өнер сияқты мәдениеттің басқа да құбылыстарын зерттеу, оларды әлемге паш ету арқылы мемлекеттер өткен кезеңдер, ондағы халық тұрмысы мен өмірі, әдет-ғұрыптары мен нормалары туралы білімдерін жетілдіріп, этнос және ұлт негізін нығайту мақсатында жұмыс жасап келеді.

Мемлекетте дұрыс жүргізілген саясат негізінде туризмнің дамуын, оның заманауи әлемнің экономикалық тиімді құбылыс екендігін, мемлекеттер дамуының экономикалық кезеңдері мен оларда туризм дамуының тиесілі ерекшеліктері арасындағы корреляцияны анықтаған америкалық экономист П.Ротоу әлем экономикасының бес нарығына (тауар нарығы, қызмет көрсету нарығы, капитал нарығы, құнды қағаздар нарығы, жұмыс күші нарығы) да ықпал ететіндігін көрсетті.

В.А. Черненко мен Т.Ю. Колпащикова «Развитие культурно-познавательного туризма в Северо-Западном федеральном округе Российской Федерации» атты монографиясында туризм саласында жүргізілген зерттеулерінің нәтижесін жариялай отырып, туризмге, оның ішінде мәдени-танымдық, тән мынадай ерекшеліктерді анықтаған:

- отбасы, фирма және қоғам ресурстарының шектеулі жағдайында адам қажеттіліктерін қамтамасыз ету мақсатында туристік қызметтерді өндіру, бөлу, айырбастау және тұтыну процесінде адамның экономикалық жүйенің барлық деңгейлерінде шаруашылық субъект ретінде әрекет етуі;

- елдің халықтық шаруашылық кешеніндегі өндіріс пен экономикалық қызметтің белгілі бір салалық түрлерін қамтитын бөлігі;

- туристік өнімді өндіру, оны тұтыну, бөлу және айырбастау салаларында ғадетті зерттейтін қоғамдық ғылым;

- жаңа жұмыс орындарын құру базасы, кейде жаңа аймақтарды игеру алғышарты мен экономика дамуының катализаторы болуы мүмкін;

- туризмге бағытталған өңірлер пайдасына кірісті қайта бөлу механизмі;

- экономиканың барлық салалары үшін мультипликациялық эффектіге жету жолы;

- экономиканың тиімділігі жоғары және табысы көп саласы;

- табиғи және мәдени-тарихи мұраны қорғау және қалпына келтіру мақсатында кірісті қайта бөлудің негізі;

- адам шаруашылығы және қызметінің барлық салаларымен үйлесімде әрекет ете алатын сала, себебі адамның орын ауыстыруы мен білімге ізденісінің дифференциациясы мен дискреттілігі рекреациялық орта әлеуетінің әртүрлігін қалыптастырады [2].

Осылайша, мәдени-тарихи туризм, әрине оны дамыту саясаты дұрыс бағытта құрастырылса, өңір экономикасына, оның шаруашылық, әлеуметтік және гуманитарлық негіздеріне белсенді ықпал етуі әбден мүмкін.

Кез келген халықтың мәдени мұрасын суретшілер, сәулетшілер, музыканттар, жазушылар туындылары мен ғалымдар еңбектері ғана құрамайды, фольклор, ұлттық тұрмыс-тіршілік, фестивальдар, діни рәсімдер және т.б. сияқты материалдық емес игіліктер де қалыптастырады. Мәдениет объектілерімен танысу мәдени-танымдық немесе мәдени-тарихи туризм аясында орын алады. Осылайша, мәдени-тарихи туризм мәдени байланыстар мен халықаралық ынтымақтастықты орнатудың маңызды құралына айналады.

Адам үшін мәдени-танымдық қызмет пен рекреацияның маңызды рөлін түсіну және тарихты, дінді, дәстүрді, өмір сүру стилі мен образы ерекшеліктерін тануда адамның мәдени қажеттіліктерін қамтамасыз ету үшін жағдай жасау қажеттілігін мойындау артында туризмдегі философиялық-мәдениеттанулық негіздеме жасырынған. Адам өмірінің осы тұстары туралы толық көзқарас сол мәдениет өкілдерімен тікелей байланыс орнату нәтижесінде қалыптасады.

Мәдени-тарихи туризмді интерпретациялаудағы әдістердің көптігі жалғыз ақиқат анықтама беру талпынысын қиындатады. Сондықтан талданатын құбылысты қарастыруда екі негізі әдісті, яғни:

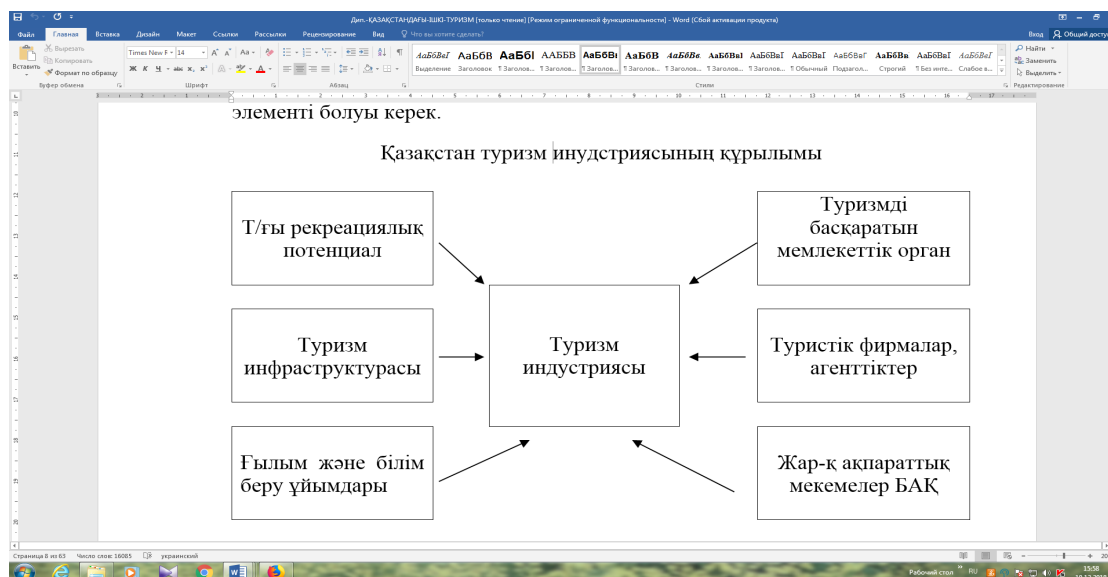
- техникалық әдісті;
- концепциялық әдісті айқындаған нәтижелірек болады.

Бірінші әдіс мәдени-танымдық мақсатта туристер ағымын тартатын дистанция түрлерін суреттеуге құрылған. Бұл әдіс мәдениетті өнім ретінде ұсынатын концепцияны негізге алады.

Екінші әдіс, керісінше, туризмнің осы түрінің негізінде жатқан түрткіні не себепті сипаттауға тырысады және адамдардың мәдени-тарихи объектілерді аралауына ұмтылысын олар туралы жаңа ақпарат білу құштарлығымен түсіндіреді. Концепциялық әдіс «мәдениет процесіне» бағытталғаны туралы толық сеніммен сөз етеміз. Туризм және демалыс саласындағы білім беру жөніндегі еуропалық қауымдастық жарияланымдарында мәдени-танымдық туризмнің басты аспектісі «білім элементі» екенін ерекше көрсетеді [3, 18-19].

В.Э. Гордин және М.Д. Сущинская пікірінше, мәдени туризм дегеніміз – бұл мәдени қажеттіліктерін қамтамасыз ету үшін жаңа ақпаратқа, тәжірибеге және әсерге қол жеткізу мақсатымен мәдени оқиғаларды, мұражайлар мен тарихи орындарды, сурет туындыларының галереясы мен музыкалық және драма театрларды, концерт алаңдары мен тарихи мұрамен байланысты жергілікті халықтың әдетте бос уақытын өткізетін орындарды, заманауи сурет өнерін және орындаушылық өнерді, дәстүрлі құндылықтарды, резиденттердің айналысатын шаруашылық түрлері мен күнделікті өмір сүру стилін қамтитын мәдени көрікті жерлерді аралауға толық немесе жартылай қызығушылығымен мотивтелген индивидтердің тұрғылықты мекенжайының шегарасынан тыс жылжуы [3, 63-65].

Экономикалық тұрғыдан мәдени-тарихи туризм қазақстандық қоғам санасын дамытуы мен Қазақстанның дүниежүзі басқа қауымдастықтарымен жақындасуына бағытталған күштерді жұмылдырудың тиімді саласы ретінде көрініс табу қажеттілігі бар. 1998 жылы ЮНЕСКО-ның Ғылым мен мәдениет саласындағы саясат жөніндегі үкіметаралық конференциясында мүше-мемлекеттерге ұсынылған Әрекет ету жоспарында мұраның жаңа категориялары пайда болғандығы туралы айтылады. Мұраның жаңа категориялары ішінде ғылыми алмасу, мәдени-танымдық (немесе мәдени-тарихи) туризм, ғылыми-ізденушілік туристік әрекет бар. БҰҰ жанындағы Дүниежүзілік туристік ұйым берген бағалауға сәйкес мәдени-тарихи туризм әлемдік туристер ағымының шамамен 10% құрайды. Еуропада мәдени-тарихи туризм көрсеткіші жоғары – Еуропалық Одақ елдеріне келетін туристердің 25% жуығы мәдени-тарихи орындарды аралау мақсатында келеді. Сарапшылардың пікірінше Еуропа елдеріндегі мәдени-тарихи туризм көрсеткіші жақын болашақтағы 10 жыл ішінде 50% жетеді [1].

Сурет 1. Қазақстан туризм индустриясының құрылымы

Көрсетілген құрылым туризм индустриясының қазіргі бөлімін қамтиды және Қазақстан Республикасының жаңа туристік саясаттың құрылуына негіз бола алады. Демек, туризм индустриясы қиын экономикалық жүйе. Қазақстанда туризм индустриясының дамуы мемлекеттің бюджетіне қаржы түсіріп, туризммен байланысты және Қазақстан экономикасының басқа салаларына қатысты қиын әлеуметтік, экологиялық, демографиялық және басқа проблемаларды шешуге көмектеседі.

Мәдени-тарихи туризмді мемлекет үшін тиімді әрі табысты ету үшін, ең алдымен, мәдени-тарихи туризм дамуының итермелеуші күші – адами фактор екендігін ұғыну; екіншіден, Қазақстан Республикасы территориясының әлеуетін шынайы бағалау; үшінші, туристік-рекреациялық кластер аясында туризм индустриясы салаларының өзара әрекет ету үлгісін жасау қажет.

Қазіргі ішкі туризм экономикалық құбылыс ретінде индустриалды формасы бар, ұлттық экономиканың жылдам дамуының катализаторы болып ілгері басып, жаңа жұмыс орындарын береді, ұлттық кірістің өсуіне әсер етеді, жергілікті инфрақұрылымның дамуын және жергілікті халықтың өмір сүру деңгейін көтереді. Туризм индустриясы инвестицияның жылдам өтелуімен және жоғары дәрежелі тиімділікпен айқындалады. Яғни, туризм мемлекет экономикасына қолайлы жағдай тудырып, оның дамуына әсер етеді.

Кесте 1 - Облыстар тұрғысынан туризм түрлері бойынша қызмет көрсетілген келушілер саны

	Туризм түрлері бойынша қызмет көрсетілген келушілер саны			
	барлығы	оның ішінде		
		сырттан келушілер	сыртқа шығушылар	ішкі
Қазақстан Республикасы	1817402	304664	217961	1294777
Ақмола	58529	1377	480	56672
Ақтөбе	63733	9222	4765	49746

Алматы	152593	971	32080	119542
Атырау	91883	30963	5122	55798
Шығыс Қазақстан	168320	8434	3200	156686
Жамбыл	40101	2204	4416	33481
Батыс Қазақстан	36498	6333	7905	22260
Қарағанды	161477	14387	14164	132926
Қостанай	39148	4482	2424	32242
Қызылорда	15141	2020	746	12375
Маңғыстау	59050	8203	2487	48360
Павлодар	60353	2626	2900	54827
Солтүстік Қазақстан	53843	6237	8911	38695
Оңтүстік Қазақстан	55020	4172	1217	49631
Астана	251432	31900	31783	187749
Алматы	510281	171133	95361	243787

Қазақстан – тарихи және мәдени мұрасы бай ел. Еуразия орталығында орналасқан Қазақстан әлемнің өркениет торабында, Батыс пен Шығыс, Оңтүстік пен Солтүстік арасындағы көліктік, әлеуметтік және экономикалық, мәдени және идеологиялық қиылыста тұр [4].

Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін тарихта өз орнын айқындау міндеті орын алды, яғни өткен тарихты қайта саралау қажеттілігі туды. Бұл бағытта мемлекет тарапынан ауқымды жұмыстар атқарылып келеді. Осы іс-шараларды біріктіре отырып, тарихымыздың негізінде ұлттық сананы қалыптастыруда Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы жаңа серпін берді. Рухани жаңғыру қазақтың тарихын саралап қою ғана емес, ол қазақ тарихының негізінде ұлттық идентификация, мәдени тұтастықты қалыптастыру сияқты өзекті мәселелерді шешуді көздейді [5].

Туристік қызмет жүйесінде мәдени-тарихи туризм орны ерекше, себебі ол этномәдени тамырымыз бен бірегейлігіміздің нығаюына өзіндік ықпалы бары сөзсіз.

Қазақстан Республикасының президенті Н.Ә. Назарбаев «Ғаламдық қоғамдастықты түбегейлі жаңарту стратегиясы және өркениеттер серіктестігі» еңбегінде: «...Бүгінгі күні Қазақстан ұлттық мүдделеріне де, әлемдік деңгейде табиғат, экономика мен қоғам өзара қарым-қатынасының жаңа императивтеріне де жауап бере алатын даму стратегиясын әзірлеу мен жүзеге асыру үшін аймақтық-табиғи артықшылықтарын пайдалану мүмкіндіктеріне ие» -деп жазды [6].

Соңғы жылдары Қазақстан туристік саласының дамуына көп көңіл бөлініп жатыр. 2009 жылдың қазан айында Астанада өткен Дүниежүзілік туристік ұйым Бас ассамблеясы XVIII сессиясының ашылуында сөз сөйлеген Елбасы Н.Ә. Назарбаев халықтарды жақындастыратын, әлемнің түкпір-түкпіріндегі мәдениетті, тарихты, дәстүр мен тарихты қолжетімді ететін сала ретінде туризмді дамыту маңыздылығын атап өтті. «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асыруды қорытындылау бойынша Қоғамдық кеңес мәжілісінде мәдени-тарихи орындар мен ескерткіштер негізінде туризмді дамыту қажеттілігі мәселесі көтерілді. 2009-2011 жылдарға «Мәдени мұра» ұлттық жобасы концепциясының жобасы қарастырылған Қазақстан Үкіметі отырысында Ұлы Жібек жолы бойына орналасқан тарихи мекендерді қамтиын мәдени-тарихи туризмді дамыту ұсынылды. Осылайша, туризмді дамыту мемлекеттік басымдықтардың бірі болды.

Қазақстан халықаралық туризмде де белсенділік танытуда. Осылайша, ЮНЕСКО-ның бүкіләлемдік мәдени және табиғи мұра тізіміне елімізде орналасқан Қожа Ахмет Яссауи кесенесі, Тамғалы археологиялық ландшафтының петроглифтері, «Сарыарқа – Солтүстік

Қазақстан даласы мен көлдері» табиғи мұра объектісі, Ұлы Жібек жолы бойында орналасқан Талғар, Қойлық, Қарамерген, Ақтөбе «Степнинское», Өрнек, Құлан, Қостөбе, «Ақыртас» археологиялық кешені, сериялық трансұлттық номинациясының құрамында «Жібек жолы: Чанань-Тянь-Шань дәлізі желісінің маршруттары» кірген.

Еліміздің бірегей мәдени-туристік әлеуетін сақтап қалуға сеп болады. Ол салыстырмалы талдау жасауға, республиканың бай әлеуетін шолуға, сонымен қатар ЭКСПО-2017 көрмесі қарсаңында шетелдік туристердің Қазақстанға деген қызығушылықтарын арттыруға жол ашады. Картада көрсетілген нысандарды көзбен көруге деген туристердің қызығушылығы елімізге мәдени туризм үшін келетін меймандардың санын бірнеше есеге дейін арттыруы мүмкін. Мың рет естігенше, бір рет көрген артық деген бар ғой. Бұл өз кезегінде өңірлердегі әлеуметтік-экономикалық салалардың дамуына, біздің елге келетін инвестициялар санын арттыруға септігін тигізеді.

Қазақстан үшін туристік нарықты реттеуге, туристік қызмет пен оны ұйымдастырудың заманауи әдістерін ендіруге ықпал ететін туристік саясат стратегиясын анықтау өзекті. Тәуелсіздік жылдарында Қазақстан туризмі әлеуметтік-экономикалық дамудың жаңа институты ретінде өзгерістерге ұшырады. Туристік және рекреациялық қызметтерді реттейтін заңнамалық-құқықтық актілер мен бағдарламалық құжаттардың қабылдануы даму үшін әртүрлі әлеуетке ие еліміздің туристік-рекреациялық саласына оң ықпал етті. Олардың ішінде Қазақстан Республикасының 2001 жылғы «Туристік қызмет туралы», 2003 жылғы «Туроператордың және турагенттің азаматтық-құқықтық жауапкершілігін міндетті сақтандыру туралы», 2008 жылғы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне туристік қызмет мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңдары, 2001 жылы қабылданған «Қазақстан Республикасында туризмді дамыту концепциясы», 1998 жылғы Қазақстан Республикасының «Жібек жолының тарихи орталықтарын қайта өркендету, түркі тілдес мемлекеттердің мәдени мұрасын сақтау және сабақтастыра дамыту, туризм инфрақұрылымын жасау» мемлекеттік бағдарламасы, 2017 жылғы Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023 жылға дейінгі тұжырымдамасы және тағы да басқа нормативтік-құқықтық құжаттар. Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласына сәйкес «Қазақстанның киелі

жерлер географиясы» жобасын іске асыру бойынша жұмыс жасалып жатыр. Яғни туризм мен рекреациялық қызметті дамытудың іргесі қаланған.

Қазақстан дамуының қазіргі кезеңінде туризм инфрақұрылымын қалпына келтіру және дамыту жүзеге асырылып жатыр, себебі қызмет көрсету индустриясының басқа салаларымен салыстырғанда осы саладағы бизнес бәсекеге қабілетті және табысты. Дегенмен, шешілуі тиіс мәселелер жетерлік, соның бірі – еліміздегі өңірлердің ерекшеліктерін ескере отырып, жалпы мемлекеттік саясатты оңтайлы қалыптастыру, яғни дифференциацияланған сыртқы және ішкі туристік сұранысты қанағаттандыру мақсатында мәдени-тарихи туризмді дамытудың институттық, экономикалық, әлеуметтік, экологиялық және мәдени негіздерін жүйелі ұйымдастырудың мемлекеттік саясатын айқындау маңызды.

2017 жылы қабылданған Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023 жылға дейінгі тұжырымдамасын негізге алсақ, елімізде туризмді жеделдетіп дамытуға қиындық тудыратын негізгі себептер қатарында:

1) туризм орындарындағы инженерлік, көліктік және әлеуметтік инфрақұрылымның жеткілікті дамымауы, туристік объектілерге жету қиындығы, туристер демалатын жерлердегі сервис деңгейінің жоғары болмауы, жол бойы инфрақұрылым объектілері сервис сапасының және санының жеткілікті болмауы;

2) туризм саласында білікті кадрлардың, оның ішінде академиялық білім сипатының жетіспеушілігі, білім бағдарламаларының еңбек нарығының талаптарынан, өндірістер қажеттіліктерінен, жұмыс берушілердің күтуінен біршама алшақтығы және т.б.;

3) визалық және көші-қондық формальділік;

4) мәдени және спорт бағыттарын қоса алғанда, туристік саланы дамытудың кешендік тәсілін іске асыру үшін мүдделі мемлекеттік органдарды үйлестірудің жеткіліксіз деңгейі;

5) әлсіз маркетинг және брендинг;

6) инвестициялық тартымдылықтың төмендігі [7].

Көрсетілген мәселелерді шешу үшін, ең алдымен, өңірлік және республикалық туристік саясат арақашықтығын барынша жақындату, оның ішінде туризмнің негізгі көрсеткіштерін сипаттайтын статистикалық мәліметтерді бір қалыпқа келтіру. Статистикалық көрсеткіштерге келген туристер саны, туристік фирмалар қызметінен түскен табыс, қонақтар жайғасу орындарының сыйымдылығы, облыстағы, аймақтағы санаторий, пансионат, демалыс үйлерінің саны және т.б. жатады. Сәйкесінше, туристік саясатты дамыту барысында республиканың өңірлік ерекшеліктерін, облыстар мен аймақ спецификасын, олардың әлеуметтік-экономикалық жағдайын, табиғи-рекреациялық және мәдени-тарихи объектілердің орналасу тығыздығын, экологиялық жағдайын ескеру қажет [8].

Туристік саясат компоненті – туристік саланы мемлекеттік реттеу. Ол мәдени-тарихи туризмді жүзеге асырудағы іргелі компонент. Ел егемендігін алғалы туризмді мемлекеттік басқару саласында түбегейлі өзгерістер орын алғаны белгілі.

Мәдени-тарихи туризм саласында түрлі ұйымдардың өзара үйлесімде жұмыс жасауын қамтамасыз ету үшін ортақ жұмыстың басты бағыттары туралы ортақ ақпараттандырылу болуы міндетті. Туризм мен саяхаттың Шығыс Мичиган университеті ұлттық мұра мен жергілікті дәстүрді сақтау мен пайдалануға негізделген адекватты туризм концепциясын әзірледі. Концепцияға сәйкес адекватты туризм сол жердің қайталанбас ресурстарына іргесі қаланған, мәдени, тарихи, табиғи мұрасын сақтайды және рационалды пайдаланатын әрекет түрі. Адекватты туризмнің 4 принципін ажыратады: біріншісі, жергілікті мәдени, тарихи, табиғи мұраны сақтап қалуда белсенділік таныту; екіншісі, басқа өңірлерге қарағанда жергілікті мұраның қайталанбас ерекшелігін айқындап көрсете білу; үшіншісі, жергілікті халықта мұраға мақтаныш пен жауапкершілік сезімін қалыптастыру; төртіншісі, өңірдің қайталанбас мұрасын пайдалану негізінде туризмді дамыту бағдарламасын әзірлеу [7].

Әдебиеттер тізімі

1. Дүниежүзілік туристік ұйым сайты [Электр. ресурс].- 2018. – URL: <http://www2.unwto.org/ru> (Дата обращения: 09.04.2018)
2. Черненко В.А., Колпащикова Т.Ю. Развитие культурно-познавательного туризма в Северо-Западном федеральном округе Российской Федерации: монография / В.А. Черненко, Т.Ю. Колпащикова. – СПб.: Изд-во СПбГУСЭ, 2012. – 179 с.
3. Гордин В.Э., Сушинская М. Д., Яцкевич И. Теоретические и практические подходы к развитию культурного туризма // Конвергенция культуры и туризма на пороге XXI века: Материалы международной конференции, Эдинбург, Шотландия, 2000. – С.18-19.
4. Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 30 маусымдағы № 406 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасының туристік саласын дамытудың 2023 жылға дейінгі тұжырымдамасы [Электр. ресурс].- 2017. – URL: www.adilet.zan.kz (Дата обращения: 09.04.2018)
5. Н.Ә. Назарбаев. Ғаламдық қоғамдастықты түбегейлі жаңарту стратегиясы және өркениеттер серіктестігі: монография/ Н.Ә. Назарбаев. – Алматы: «Жібек жолы» баспа үйі, 2012. -188 бет.
6. Дүйсен Г.М. Государственная политика Казахстана в сфере туризма: тенденции и перспективы развития [Электр. ресурс].- 2017. – URL: <http://nbllib.library.kz/elib/library.kz/journal> (Дата обращения: 09.04.2018)
7. О.В. Нефедова. Туризм и культурное наследие: проблемы взаимодействия // «Глобализация и туризм: проблемы взаимодействия: Материалы I международной научной конференции, Саратов, Россия, 2009. – С. 9 –14.

Д.А.Сейдуалин, Н.Б.Темиралиева

*Евразийский национальный университет им Л.Н. Гумилева,
Астана, Казахстан*

Государственная политика в развитии культурно-исторического туризма

Аннотация. Автор в данной статье определяет важность туризма и его организационную политику в социально-экономической сфере государства. Описывает методы интерпретации культурного и исторического туризма. Обсуждает конкурентные преимущества, присущие этой сфере туризма. Активное использование исторического и культурного наследия для развития культурного туризма рассматривается как важная часть туристической инфраструктуры. Определяет перспективы туристских кластеров в формировании туристского продукта в развитии культурно-исторического туризма в Казахстане. Описывается эффективность расширения туристической инфраструктуры как центра культурного и познавательного туризма по развитию экономического механизма региона, рассматривается необходимость изучения исторического значения исторических памятников, городов и их вклада в развитие казахстанского туризма сегодня, приводится анализ туристической политики в Республике Казахстан, рассматриваются актуальные вопросы в области культурного и исторического туризма и способы их систематического решения.

Ключевые слова. Туризм, культурные и исторические памятники, государственная политика, туристическая политика.

D.A.Seidualin, N.B.Temiraliyeva

L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

State policy in the development of cultural and historical tourism

Abstract. The author in the article defines the importance of tourism and its organizational policy in the socio-economic sphere of the state. The methods of interpreting cultural and historical tourism are described. The competitive advantages inherent in this field of tourism are discussed. The active use of historical and cultural heritage for the development of cultural tourism considers historical and cultural monuments as an important part of the tourist

infrastructure. It defines the boundary of a closed cell cluster that produces light fuel in the production of historical typhoid. The effectiveness of expanding tourism infrastructure as a center of cultural and educational tourism in the development of the economic mechanism of the region will be developed. The study of the historical significance of historical monuments, cities and their contribution to the development of Kazakhstan tourism today are considered. We try to analyze the tourism policy in the Republic of Kazakhstan, current issues in the field of cultural and historical tourism and ways to systematically address them.

Keywords. Tourism, cultural and historical monuments, state policy, tourism policy.

References

1. Duniezhuilik turistik ujym sajty [World Tourist Organization website] [Electronic resource]. Available at: <http://www2.unwto.org/ru>. 2018 (Accessed: 09.04.2018).
2. Chernenko V.A., Korpashikova T.Ju. Razvitie kul'turno-poznavatel'nogo turizma v Severo-Zapadnom federal'nom okruge Rossiskoj Federacii: [Development of cultural and educational tourism in the North-West Federal District of the Russian Federation] monografiya [monograph] (Izd-vo SpbGUSJe, Spb, 2012, 179 p.).
3. Gordin V.Je., Sushinskaja M.D., Jackevich I. Teoreticheskie i prakticheskie podhody k razvitijukul'turnogo turizma [Theoretical and practical approaches to the development of cultural tourism], Konvegrencija kul'tury i turizma na poroge XXI veka: Materialy mezhdunarodnoi konferencii [Convevation of culture and tourism on the threshold of the XXI century: Proceedings of the international conference], Jedinburg, Shotlandia, 2000. P.18 –19.
4. Kazakhstan Respublikasy Ukimetinin 2017 zhylgy 30 mausymyndagy № 406 kaulysymen bekitilgen Kazakhstan Respublikasynyn turistik salasyn damytudyn 2023 zhyлга dejingi tuzhyrymdamasy [The Concept of Tourist Sector Development in the Republic of Kazakhstan till 2023, approved by the Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan of June 30, 2017 № 406] [Electr. resour.]. -2017. Available at: www.adilet.zan.kz (Accessed: 09.04.2018).
5. Nazarbayev N.A. Galamdyk kogamdastykty tubegejli zhanartu strategijasy zhane orkenietter seriktestigi: monografiya [Strategy for radical renewal of the global community and partnership of civilizations: monograph] (“Zhibek zholy” baspa uji, Almaty, 2012, 188 p.).
6. Dujsen G.M. Gosudarsvennaja politika Kazakhstana v sfere turizma: tendencii i perspektivy razvitija [State policy of Kazakhstan in the field of tourism: trends and development prospects] [Electr. resour.]. 2017. Available at: <http://nblib.library.kz/elib/library.kz/journal> (Accessed: 09.04.2018).
7. Nefedova O.V. Turizm i kul'turnoe nasledie: problemy vzaimodejstvija// “Globalizacija i turizm: problemy vzaimodejstv” Materialy I mezhdunarodnyj nauchnoj konferencii [Tourism and cultural heritage: problems of interaction, Proceedings of the I international scientific conference “Globalization and tourism: problems of interaction”], Saratov, Russia, 2009. P. 9–14.

Авторлар туралы мәлімет:

Сейдуалин Д.А. – экономика ғылымдарының кандидаты, Туризм кафедрасының доценті, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан.

Темірәлиева Н.Б. – Туризм мамандығының 2 курс магистранты, Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан.

Seidualin D.A. – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Tourism, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev Str. 2, Astana, Kazakhstan.

Temiraliyeva N.B. – undergraduate 2 course specialty tourism, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Satpayev Str. 2, Astana, Kazakhstan.

ФИНАНСЫ FINANCE

XFTAP 06.73.15

Ғ.Е. Керімбек, Д.Д. Орынбек, А.Б. Мизанова

*Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: kerimbek2009@mail.ru, diko_96_1996@mail.ru, mizanova707@mail.ru)*

Қазақстанның қаржы секторын жаңғыртудың негізгі шаралары

Аннотация. Еліміздің қаржы секторын жаңғыртудың басты мақсаты – қаржылық жүйені, қаржы секторын одан әрі дамыту, қалыптасқан үрдістерді қаржы жүйесінің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етудің негізін қалаушы факторлар ретінде қабылдануына жол бермеуге қарсы әрекет етуге барабар механизмдер құру, сондай-ақ республикамыздың қаржы жүйесіне деген сенімді нығайту және инвестициялық белсенділікті ынталандыру болып табылуы тиіс. Экономикамыздың дамуында шетел инвестициялары маңызды рөл атқаратыны белгілі. Бұл бағыттарда еліміздің аумақтарында жаңа қаржы құралдарын енгізу мен дамыту кезінде әлеуетті тәуекелдерді жан-жақты бағалау принципінің негізінде көрсетілетін қаржылық қызметтердің сапасын арттыру және ауқымын кеңейту бойынша жұмыстар жалғасын табуы тиіс. Мемлекеттік-жеке серіктестік жобаларын одан әрі дамыту керек. Еліміздің банк жүйесіндегі бәсекені шоғырландыру мен ынталандырудың деңгейіне шек қою мәселесі болып табылады, бұл банктер капиталының ең төменгі мөлшерін біртіндеп ұлғайту қажеттілігінің тікелей іс-шаралары ретінде көзделеді.

Түйін сөздер: қаржы, банк, жаңғырту, депозит, бюджет, кредит, шетел инвестициясы, ұлттық валюта.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2079-620X-2018-4-59-64>

Қай елдің болмасын қаржылық секторы уақыт өткен сайын заман талабына сай әркез даму мен жаңаруға, яғни жаңғыртуға мұқтаж болып тұрады. Еліміздің қаржы секторын жаңғыртудың басты мақсаты – қаржылық жүйені, қаржы секторын одан әрі дамыту, қалыптасқан үрдістерді қаржы жүйесінің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етудің негізін қалаушы факторлар ретінде қабылдануына жол бермеуге қарсы әрекет етуге барабар механизмдер құру, сондай-ақ республикамыздың қаржы жүйесіне деген сенімді нығайту және инвестициялық белсенділікті ынталандыру болып табылуы тиіс. Осыған байланысты Қазақстанның бәсекеге қабілетті қаржы жүйесін дамыту жұмыстары үздіксіз жүргізіліп келеді.

Қаржы ресурстарын жұмылдыру шеңберінде мемлекеттің басымдықтары мен күші, бірінші кезекте, макроэкономикалық шешімдерді іске асыруға барынша белсенді ат салысу үшін жеткілікті әлеуеті бар ішкі ресурстарға бағытталуы тиіс. Ішкі ақша жинақтарын, оның ішінде көлеңкелі секторда айналыста жүрген жинақтарды тарту бойынша құралдарды енгізу және дамыту жұмыстары жүргізілуі қажет. Екінші деңгейдегі банктердегі халықтың және заңды тұлғалардың депозиттері оларды қаржыландырудың негізгі көздері болуы тиіс. 2017 жылы резиденттердің депозиттік ұйымдардағы депозиттерінің өсу қарқыны 2016 жылмен 3%-ға дейін баяулады, ал жинақтарының көлемі 17,509 млрд. теңгеге немесе валюталық баламада 47,8 млрд. АҚШ долл. жетті. Депозиттік базасының өсуі қарқынының баяулау заңды тұлғалардың депозиттерінің төмендеумен негізделген. 2017

жылы банктік емес заңды тұлғалардың депозиттері 9388,8 млрд. теңгеге дейін 8,1%-ға азайды, ал жеке тұлғалардың депозиттері 8120,9 млрд. теңгеге дейін 3,7%-ға ұлғайды. Валюта түрлері бойынша депозиттердің құрылымы шетел валютасындағы салымдардың шамалы ұлғаюына қарағанда, теңгедегі салымдардың неғұрлым жоғары өсу қарқынына байланысты өзгерістерге ұшырады, бұл теңгедегі депозиттердің жалпы көлемдегі үлес салмағының 68,6%-дан 70,2%-ға дейін өсуіне әкелді. Ұлттық валютадағы депозиттер 2017 жылы 9160,6 млрд. теңгеге дейін 11,4%-ға өсті, шетел валютасындағы салымдар 8349,1 млрд. теңгеге дейін 15,1%-ға қысқарды [1].

2018 жылғы 1 ақпандағы жағдай бойынша экономика салаларына екінші деңгейдегі банктердің кредиттері 12 544,3 млрд. теңгені құрады және заңды тұлғаларға берілетін кредиттердің 1,7%-ға 8 021,8 млрд. теңгеге және жеке тұлғаларға – 0,4%-ға 4 522,5 млрд. теңгеге дейін төмендеуі есебінен 2017 жылдың басынан бастап 1,3%-ға төмендеді (2017 жылдың тиісті айымен салыстырғанда 0,2%-ға ұлғайды).

2018 жылғы қаңтарда жаңадан берілген кредиттердің көлемі 830,3 млрд. теңгені құрады және 2017 жылғы ұқсас кезеңмен салыстырғанда 44,0%-ға өсті.

Берілген кредиттер бойынша сыйақы мөлшерлемесі 2018 жылғы қаңтарда 14,7%-ды құрады. Ұзақ мерзімге берілген кредиттер бойынша а.ж. қаңтарда 17,4%-дан 2018 ж. қаңтарда 16,9%-ға дейін, қысқа мерзімді кредиттер бойынша а.ж. қаңтарда 13,7%-дан 2018 ж. қаңтарда 13,1%-ға дейін төмендеуі байқалып отыр. Қысқа мерзімді кредит беру көлемі 2018 жылғы қаңтарда алдыңғы жылдың тиісті кезеңіне қарағанда 37,5%-ға 476,7 млрд. теңгеге (үлесі 57,4%) дейін төмендеді, ұзақ мерзімді кредит беру көлемі 53,9%-ға 353,6 млрд. теңгеге (үлесі 42,6%) дейін ұлғайды.

2018 жылғы қаңтарда жаңа кредиттер негізінен саудаға (340,8 млрд. теңге – үлесі 41,0%) және өнеркәсіпке (76,0 млрд. теңге – үлесі 9,2%) бағытталды. Құрылысқа 35,5 млрд. теңге (үлесі 4,3%), көлік саласына – 20,7 млрд. теңге (үлесі 2,5%), сондай-ақ ауыл шаруашылығына – 9,8 млрд. теңге (үлесі 1,2%) бағытталды. Депозиттер 2018 жылғы 1 ақпандағы жағдай бойынша 17 122,6 млрд. теңгеге жетіп, жылдың басынан бері 2,2%-ға, оның ішінде заңды тұлғалардың депозиттері – 3,4%-ға 9 065,1 млрд. теңгеге дейін, жеке тұлғалардың депозиттері – 0,8%-ға 8 057,6 млрд. теңгеге дейін төмендеді. Ұлттық валютадағы депозиттер үлесі 2017 жылғы желтоқсанда 52,3%-дан 2018 жылғы қаңтарда 54,6%-ға дейін ұлғайды.

Айналыстағы қолма-қол ақша (M0 – банк жүйесінен тыс ақша) көлемі жыл басынан бастап 6,6%-ға төмендеп, 1 817,2 млрд. теңгені құрады. Ақша массасы (M3 - айналыстағы қолма-қол ақшаның және банктік емес резидент заңды тұлғалардың және халықтың ұлттық және шетел валютасындағы аударылатын және басқа да депозиттерінің сомасы) 2017 жылдың басынан бастап 2,7%-ға 18 939,9 млрд. теңгеге дейін төмендеді. 2018 жылғы ақпанда теңгенің АҚШ долларына қатысты ресми бағамы 1 АҚШ долларына 318-327 теңге ауқымында құбылды, 2018 жылғы қаңтар-ақпанда орташа есеппен 1 АҚШ долларына 324,5 теңгені құрады.

Экономикамыздың дамуында шетел инвестициялары маңызды рөл атқаратыны белгілі. Бұл бағыттарда еліміздің аумақтарында жаңа қаржы құралдарын енгізу мен дамыту кезінде әлеуетті тәуекелдерді жан-жақты бағалау принципінің негізінде көрсетілетін қаржылық қызметтердің сапасын арттыру және ауқымын кеңейту бойынша жұмыстар жалғасын табуы тиіс. Әлеуметтік және медициналық қамтамасыз ету (сақтандыру) жүйелерін одан әрі жетілдіру жинақтаушы зейнетақы қорлары мен сақтандыру компаниялары жинақтайтын қаражатты пайдалануға және нарықтық механизмдерді кеңінен енгізуге бағытталатын болады, бұл халықты әлеуметтік қамтамасыз ету дәрежесін арттыруға мүмкіндік бере отырып, осы институционалдық инвесторлардың инвестициялық әлеуетін ел экономикасын ұзақ мерзімді қаржыландыру үшін пайдалануға жол ашады.

Мемлекеттік-жеке серіктестік жобаларын одан әрі дамыту керек. Бұл ретте, мемлекеттік-жеке серіктестік механизмдерінің тиімділігін қамтамасыз ету міндеттерін шешу шегінде дамытудың басым бағыттары инфрақұрылымдық жобалардың институционалдық инвесторлар үшін, оның ішінде жинақтаушы зейнетақы қорлары үшін қаржыландырылатын жобалармен байланысты тәуекелдерді анықтаудың, бағалаудың және төмендетудің тепе-тең жүйелерін қамтамасыз ету арқылы тартымдылығын арттыруға негізделуі тиіс [2].

Ынталандыру механизмдерін жасау, халықтың қаржылық білімділігін одан әрі арттыру және жеке инвесторларды қорғау механизмдерін күшейту арқылы халықты қор нарығына қатыстыру үшін оларды жұмылдыру жұмыстарын жалғастыру қажет.

Инвестициялық қорлардың акционерлері мен пайшыларын қорғау дәрежесін арттыру үшін инвестициялық қорлардың қызметін реттейтін заңнамаларды одан әрі жетілдіру шаралары қабылдануы тиіс.

Бүгінгі таңда әлемдік қаржы қауымдастығы іс-шараларды жасаудағы ең басты кемшіліктердің бірі ретінде макроэкономикалық саясаттағы жүйелік тәуекелдерді есепке алудың жоқтығын атап өтеді. Саясатты әзірлеушілердің әрқайсысы өз жұмбақтарының бөлігіне ғана көңіл аударып, ең ауқымды әрі ғаламдық қатерлерді ескерген жоқ. Сонымен қоса, ғаламдық қаржы дағдарысы қадағалауды ұйымдастыру нысанынан емес, Үкімет, орталық банк пен реттеуші арасындағы қабылданатын шешімдерді шұғыл қабылдаудың және келісушіліктің болмауынан көрінетін көптеген елдердегі қадағалау жүйелерінің жетілмегендігін байқатты. Осыған байланысты жалпы әлемдік масштабтағы қаржы секторын реформалаудың негізгі бағыттарының бірі – макропруденциалдық тәсілдерді дамыту және жүйелік тәуекелдерді реттеу механизмдерін ендіру мен күшейту арқылы макроқаржылық тұрақтылықты қамтамасыз ету болып табылады [3].

Қаржы секторындағы бәсекені арттыру үлкен міндет болып табылады. Қазақстанның қаржы жүйесі нарықтық шоғырландырудың барынша жоғары деңгейімен сипатталады. Әсіресе, бұл оның ең ірі сегменті – банк жүйесіне қатысты болып отыр.

Соңғы жылдардағы отандық банк жүйелерінің даму тәжірибесі банктердің меншікті капиталын ұлғайту бойынша қабылданған шаралардың Қазақстанның барынша дамушы экономикасының сұранысына жауап бере алмағанын көрсетеді, осының салдарынан банк секторында айтарлықтай шоғырлану сақталып, ол динамикасы көрсетіп тұрғандай, тек қана күшейе түсті.

Тұтас қаржы секторындағы бәсекені дамытудың бір жолы – банк секторын дамыту. Еліміздегі ұсақ банктер өз қызметтерінің ауқымына қарай бизнестің барынша санаулы маманданған түрлерін және олардың өңірлерде белгілі болуының төменгі деңгейін көрсетіп отыр. Бұл ретте олардың кірістілігінің деңгейі едәуір төмен болғанымен, капиталы мен өтімділігінің жеткіліктілік көрсеткіштері ірі банктерге қарағанда барынша жоғары екенін көрсетті, бұл ұсақ банктердің капиталын орналастыруы мен қаржылық тұтқаларды пайдалануы арасында белгілі бір қиыншылықтардың орын алғанын дәлелдейді. Сонымен қатар, ұсақ банктердің кез келгенінің маңызды деген мәселелерінің ықтималдылығы тар ауқымды мамандануына, кредиттік тәуекелдерінің шоғырлануына және неғұрлым ірі банктермен бәсекеге қабілетсіз болуына қарай қаржылық ахуал шиеленіскен жағдайда барынша күшті қоғамдық резонанс тудырып, жалпы банк жүйесіне деген сенімді күрт төмендету қаупін алдымызға тартады [4].

Еліміздің банк жүйесіндегі бәсекені шоғырландыру мен ынталандырудың деңгейіне шек қою мәселесі болып табылады, бұл банктер капиталының ең төменгі мөлшерін біртіндеп ұлғайту қажеттілігінің тікелей іс-шаралары ретінде көзделеді.

Ол үшін ең алдымен, қаржылық институттардың, оның ішінде банктердің қызметін мемлекеттік реттеу жүйесін жолға қоюдың маңызы зор. Мәлім болып отырғанындай, Қазақстан болашақта қаржылық рынокқа барлық қатысушыларға қадағалауды бір ғана тәуелсіз орган жүзеге асыратын әдісті тандап алды. Осыған байланысты өткен жылдың

ортасында Қазақстанның Ұлттық Банкіне Қазақстан Республикасының бағалы қағаздар жөніндегі ұлттық комиссиясының қызметі біріктірілді. Осы кезеңнің өзінде жинақтаушы зейнетақы қорларының қызметін реттеу функциясы да Ұлттық Банкке шоғырландырылуда, мұның өзі барлық қаржылық секторға қатысушыларға қадағалауды Ұлттық Банктің жүзеге асыруына мүмкіндік береді.

Әлемдік іс-тәжірибеден көрініп отырғанындай, қаржылық сектордың қызмет көрсетуі халықтың барлық жіктері мен клиенттер санаттарын қамтуы тиіс. Ірі, сол сияқты ұсақ клиенттермен жұмыс істейтін қаржы институттары желілерінің кеңейтілуі елдегі бүкіл даму және ілгерілеу дәрежесін көрсетеді. Сондықтан банктік емес қаржылық ұйымдарды дамыту үшін қалыпты жағдайлар жасалады. Ең алдымен, кредиттік серіктестік және микрокредиттік ұйымдар сияқты қаржылық институттар туралы сөз болады. Мұндай қаржылық институттардың экономиканың қаржылық секторын дамытудағы ролі аса маңызды. Соның ішінде, микрокредиттеу схемасы арқылы банктердің назарына ілікпеген шағын кәсіпкерлердің негізгі бөлігіне қызмет көрсетіледі. Бұған қоса, банктік қызмет көрсетудің ауыл тұрғындары үшін қол жетерліктей болуын қамтамасыз ету мақсатында Ұлттық Банк почта-жинақ мекемелерін дамытуға жәрдем беруге ниеттенуде.

Осылайша, қаржылық секторды, оның ішінде негізгі сегментін – банктік жүйені кешенді дамыту мемлекеттің басым міндеттерінің бірі болып қала бермек. Қаржылық секторды тұрақты дамыту жоғары экономикалық өсуді сақтаудың және елімізде халықтың өмірін жақсартудың маңызды алғышарты болып табылады.

Қаржы ұйымдарындағы тәуекел-менеджмент және корпоративтік басқару жүйелерін жетілдіру қажет. Жалпы әлемдік ұсыныстарды ескере отырып, қаржы ұйымдарындағы ішкі бақылаудың және тәуекел-менеджменттің тиімді жүйелерін құрудың тұжырымдамасы мен тәсілдері жан-жақты қарастырылуы тиіс. Қаржы ұйымдары қолданатын тәуекелдерді басқару және корпоративтік басқару жүйелерінің тиімділігін арттыру тәсілдері мен рәсімдері де жетілдіріледі, оның ішінде тәуекелдерді басқару және ішкі бақылау жүйелерін өздігінен бағалау бойынша қосымша талаптарды белгілеу арқылы жүзеге асырылу қажет.

Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау рәсімдерін жетілдіруді қажет етеді. Бұл салада, әрине, бірқатар шаралар мен жұмыстар атқарылып келеді.

Еліміздің қаржылық секторын дамытудың тағы бір жолы – салық-бюджет саласын жетілдіру.

2017 жылдың қорытындылары бойынша мемлекеттік бюджеттің кірістері 2016 жылмен салыстырғанда 4,1% ұлғайып, 6,3 трлн. теңгені немесе жедел деректер бойынша ЖІӨ-нің 19,3% құрады.

Мемлекеттік бюджет кірістері құрылымындағы салықтық түсімдер 25,3%, бюджетке 1,6 трлн. теңге сомадағы немесе ЖІӨ-нің 13,6% түсім түсті. Бұл ретте салық салу жүйесіндегі өзгерістер салықтық түсімдердің 2016 жылмен салыстырғанда 14,3% ұлғаюына әкеп соқты. Акциздер 21,9%, кәсіпкерлік және кәсіби қызметті жүргізу үшін алымдар 16,1%, жеке табыс салығы бойынша 3,4%, әлеуметтік салық бойынша 6,7% және қосылған құн салығы бойынша 8,8% ұлғайды. Республикалық бюджеттің кірістері 2017 жылы 9 609,0 млрд. теңгені құрады немесе 2016 жылмен салыстырғанда 11,3% артық. Республикалық бюджетке салықтық түсімдер 10,2% ұлғайды. Салықтық емес түсімдер айтарлықтай –1,9 есеге азайған, негізгі капиталды сатудан түскен түсімдер 71,1% кеміген, трансферттердің түсімі 14,9% ұлғайды [5].

Қазақстан үшін тұрақты экономикалық өсімін қамтамасыз ету жолында нақты индустриалды даму стратегиясын құру міндетін шешу керек. Бұл үшін мемлекетке тиімді макроэкономикалық стратегиялық саясат жүргізу қажет. Соның ішінде бюджет жүйесінің одан әрі даму стратегиясын үш негізгі міндеттерге бөлуге болады: бюджетті елдің нақты даму құралына айналдыру; қазіргі бюджет жүйелерін оңтайлы құру; бюджет үрдісінің ашықтығына қол жеткізу қажет.

Сонымен, қуатты да табысты мемлекет ретінде әлем аренасында бәсекеге қабілетті елдердің бірі болып қала беру үшін қаржы секторының дамуына аса мән берген жөн. Қаржы секторын дамыту, жетілдіру үдерісін үздіксіз жүргізіп, әрдайым қадағалап отыру шарт. Қаржы жүйесін жетілдіріп, оны тиімді қолданған жағдайда ғана алда келе жатқан әлемдік қаржылық дағдарысқа төтеп беруге болатыны ақиқат. Сондықтан бұл өте өзекті мәселенің оңтайлы шешілуі еліміз үшін басты міндет.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстанда қаржы ресурстарын жұмылдырудың көздері [Электр. ресурс]. –URL: www.BNews.kz.
2. Мемлекеттік-жеке әріптестік жобаларын қолдаудың шаралары [Электр. ресурс]. – URL: www.government.kz
3. Халықты қор нарығына қатыстыру және жұмылдыру жұмыстары жүзеге асырылуда [Электр. ресурс]. –URL: www.akorda.kz
4. Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің 2017 жылғы жылдық есебі [Электр. ресурс]. –URL: <https://nationalbank.kz/?docid=184&switch=kazakh>.
5. Республикалық бюджеттің орындалуының негіздері [Электр. ресурс]. –URL: <http://www.minfin.gov.kz/irj/go/km/docs/documents/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%82%202018/%D0%A4%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%2c2018/14.02.2018/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%8F%20%D0%BF%D0%B0%D0%BF%D0%BA%D0%B0/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20-%D0%BA%D0%B0%D0%B7.pdf>

Ғ.Е. Керімбек, Д.Д. Орынбек, А.Б.Мизанова

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Основные меры модернизации финансового сектора Казахстана

Аннотация. Основной целью модернизации финансового сектора страны является создание механизмов, содействующих дальнейшему развитию финансового сектора, финансовой системы как ключевых факторов сформированных процессов обеспечения конкурентоспособности финансовой системы, а также необходимость укрепления доверия к финансовой системе страны и стимулирования инвестиционной активности. Известно, что иностранные инвестиции играют важную роль в развитии нашей экономики. Следует продолжить усилия в этом направлении по улучшению качества и расширению спектра финансовых услуг, предоставляемых на основе комплексной оценки потенциальных рисков при внедрении и разработке новых финансовых инструментов на территории страны. Необходимо продолжить развитие проектов государственно-частного партнерства. Проблемой является ограничение концентрации и стимулирования конкуренции в банковской системе страны, что обуславливает прямые меры по постепенному увеличению минимального размера капитала банков.

Ключевые слова: финансы, банк, модернизация, депозит, бюджет, кредит, иностранные инвестиции, национальная валюта.

G.E. Kerimbek, D.D. Orynbek, A.B. Mizanova

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

The Main Measures of Modernization the Financial Sector of Kazakhstan

Abstract. The main purpose of modernization of the financial sector of the country is to create mechanisms, that accompany the further the financial sector development, the financial system as a key factor in the formed processes of ensuring the competitiveness of the financial system, as well as the need to strengthen confidence in the financial system of the country and stimulate investment activity. It is known that foreign investment plays an important role

Әдебиеттер тізімі

- Авторлар туралы мәлімет:**

Misanova A.B. – master student, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

МРНТИ 06.73.65

С.Р. Концевая

*Российский государственный аграрный университет – МСХА им. К.А. Тимирязева,
Москва, Россия*

(E-mail: s.kontsevaya@gmail.com)

Особенности сельскохозяйственного страхования в России

Аннотация. Сельское хозяйство относится к высокорисковым сферам деятельности, но в тоже время характеризуется низкой рентабельностью. В России большая часть сельскохозяйственных угодий для развития растениеводства и животноводства расположены в зонах рискованного земледелия для возделывания сельскохозяйственных культур и выращивания сельскохозяйственных животных. В связи с этим добиваться значительных темпов прироста сельскохозяйственной продукции из года в год в России не так-то просто. Государство субсидирует сельскохозяйственное производство, в том числе и при помощи агрострахования. Выплаты происходят при случае гибели посевов, эпидемий среди животных. Однако наблюдается тенденция незаинтересованности сельскохозяйственных организаций в сельскохозяйственном страховании. Тенденция по снижению количества организаций, заключивших договоры страхования, застрахованных посевов сельскохозяйственных культур в растениеводстве и др. связаны со многими причинами. Основной из этих причин связано с недостаточностью в России страховщиков (страховых фирм), осуществляющих сельскохозяйственное страхование. Следует отметить также неразвитость рыночной инфраструктуры сельскохозяйственного страхования и не сложившиеся четкие доверительные отношения между страхователями и страховщиками (сельскохозяйственными организациями и страховыми фирмами).

Ключевые слова: сельскохозяйственная деятельность, растениеводство, животноводство, методика расчета страховых платежей

DOI: <https://doi.org/10.32523/2079-620X-2018-4-65-72>

С углублением рыночных отношений в аграрном секторе экономики России постепенного выхода сельского хозяйства из кризисного состояния важнейшими условиями и факторами для существенного роста его экономической эффективности являются:

- повышение технического уровня и комплексной механизации производства;
- внедрение прогрессивных технологий производства продукции и ее переработки;
- повышение качества производственных ресурсов (машин, оборудования, скота, семян, кормов, удобрений и др.);
- внедрение лучших высокопродуктивных сортов и гибридов сельскохозяйственных культур и животных;
- изменение ценообразования на материальные и энергоресурсы посредством государственного регулирования;
- рациональное использование материальных, нематериальных, трудовых, финансовых, земельных и биологических ресурсов;
- формирование рыночной инфраструктуры на базе развития сельскохозяйственной потребительской кооперации и других необходимых структур;
- применение прогрессивных форм организации производства, труда и его оплаты;
- совершенствование системы управления производством и широкое применение экономических методов менеджмента в сельскохозяйственных организациях путем развития его основных функций (информационного, контрольно-аналитического, организационно-прогнозического и др.) [1].

Сельское хозяйство – это сельскохозяйственная деятельность, представленная в сельскохозяйственных организациях отраслями растениеводства и животноводства, включающими в себя множество подотраслей и видов производств. Так, в отрасли растениеводства можно выделить такие подотрасли, как зернопроизводство, овощеводство, кормопроизводство, льноводство и т.д., а в отрасли животноводство – скотоводство, свиноводство, овцеводство,

птицеводство и т.д. Все эти подотрасли в свою очередь подразделяются на многочисленные группы и подгруппы объектов производства основной, сопряженной и побочной сельскохозяйственной продукции.

Сельскохозяйственная деятельность – это сложный процесс производства сельскохозяйственной продукции, предназначенной для продажи (готовая продукция) и внутреннего использования (корма, семена, органические удобрения и др.) сельскохозяйственными организациями. На данный процесс влияют множество природных, внутренних экстенсивных, интенсивных и внешних факторов.

Здесь процесс производства связан с земельными и биологическими активами (растениями, животными), составляющими главную субстанцию этого процесса. От устойчивого, эффективного развития сельскохозяйственной деятельности в сельскохозяйственных организациях Российской Федерации, существенного увеличения объемов производства сельскохозяйственной продукции при нормальных издержках производства зависит продовольственная независимость и безопасность России. Кроме того, производство необходимых объемов сельскохозяйственной продукции в России и ежегодное создание из части этой продукции государственных товарных запасов будет способствовать снижению инфляции в общегосударственном масштабе. Другими словами, инфляционные деньги будут обеспечены крупными товарными запасами сельскохозяйственной продукции. Отсюда сельское хозяйство станет локомотивом развития не только перерабатывающей промышленности, но и машиностроения, строительства, химической промышленности и др. Это произойдет путем приобретения (заготовления) сельскохозяйственными организациями сельскохозяйственной техники, машин, оборудования, строительных материалов, запасных частей, минеральных удобрений и т.п. за счет денежных средств, полученных от продажи продукции государству по приемлемым ценам для создания государственных товарных запасов продовольствия и страховых резервов. За счет же регулярных государственных интервенций сельскохозяйственной продукцией на рынок продовольствия можно будет регулировать влияние инфляции на экономику страны путем стабилизации и даже снижения цен на продукты питания [2].

Добиваться значительных темпов прироста сельскохозяйственной продукции из года в год в России не так-то просто (таблица 1).

Таблица 1

Валовое производство основных видов продукции сельского хозяйства

Виды продукции	2014 г.	2015 г.	2016 г.	2016 г. в % к 2014г.
Зерно после доработки, млн. т.	105,4	104,8	120,7	115,2
Сахарная свекла, млн. т.	33,5	39,0	51,4	131,6
Картофель, млн. т.	31,5	33,6	31,1	98,7
Овощи, млн. т.	15,5	16,1	16,3	101,1
Скот и птица на убой (в живом весе), тыс. т.	25824	26950	27878	108,0
Молоко, млн. т.	61,6	61,5	61,4	99,7
Яйца, млрд. шт.	84,0	85,2	87,0	103,6

Источник составления: [3]

Данные таблицы 1 свидетельствуют о стабилизации и постепенном росте валового производства основных видов сельскохозяйственной продукции в России (зерна на 15,2%, сахарной свеклы – 31,6%, овощей – 1,1%, скота и птицы на убой – 8,0%, яиц – 3,6%). Некоторое (незначительное) снижение произошло в производстве картофеля (1,3%), и молока (0,3%). На объемы производства сельскохозяйственной продукции, ее качества и себестоимость в

России существенное влияние оказывают, наряду с технологическими и организационно-управленческими условиями производства, почвенно-климатические и другие абиотические условия. В России большая часть сельскохозяйственных угодий для развития растениеводства и животноводства расположены в зонах рискованного земледелия для возделывания сельскохозяйственных культур и выращивания сельскохозяйственных животных. В этих зонах сельскохозяйственные экономические субъекты расходуют намного больше материальных, трудовых и финансовых ресурсов на производство сельскохозяйственной продукции, чем в других, более благоприятных зонах. В зонах рискованного земледелия всегда наблюдается более низкая производительность труда и высокая себестоимость продукции растениеводства и животноводства. Кроме того, зачастую сельскохозяйственные экономические субъекты (коллективные организации, фермерские хозяйства) в указанных и других зонах России несут огромные убытки из-за частичной или полной гибели посевов сельскохозяйственных культур и сельскохозяйственных животных по причине наступивших чрезвычайных ситуаций: заморозков, наводнений, засухи, пожаров, ураганов (штормов), эпизоотий и др.

За последние годы количество чрезвычайных ситуаций на территории России выросло и продолжает расти из-за изменений климатических условий. Отсюда возникает объективная необходимость в сельском хозяйстве усиления роли управления предотвращением, снижением влияния чрезвычайных ситуаций на сельскохозяйственное производство или ликвидацией последствий уже наступивших стихийных бедствий в оперативном порядке. Однако для управления чрезвычайными ситуациями и их последствиями в каждом сельскохозяйственном экономическом субъекте необходимо иметь достаточные источники финансирования средств предотвращения и ликвидации последствий стихийных бедствий в растениеводстве и животноводстве. Все это требует надлежащей организации и развития страхования биологических активов (посевов сельскохозяйственных культур и сельскохозяйственных животных) в сельскохозяйственных организациях (коллективных и фермерских хозяйствах, хозяйствах населения) [4].

Следует отметить, что в России на страхование биологических активов в сельском хозяйстве обращают большое внимание. Для развития сельскохозяйственного страхования в России был принят и действует Федеральный закон «О государственной поддержке в сфере сельскохозяйственного страхования и внесении изменений в Федеральный закон «О развитии сельского хозяйства» от 25.07.2011г. №260 – ФЗ (последняя редакция от 23.06.2016г. №222 – ФЗ). Согласно указанному закону, сельскохозяйственное страхование, осуществляемое с государственной поддержкой (далее – сельскохозяйственное страхование), - страхование имущественных интересов, связанных с риском утраты (гибели) урожая сельскохозяйственной культуры, утраты (гибели) посадок многолетних насаждений, утраты (гибели) сельскохозяйственных животных, которое осуществляется в соответствии с настоящим Федеральным законом и другими федеральными законами. При сельскохозяйственном страховании урожая сельскохозяйственной культуры, посадок многолетних насаждений объектами сельскохозяйственного страхования являются имущественные интересы страхователя, выгодоприобретателя, связанные с риском утраты (гибели) урожая сельскохозяйственной культуры (зерновых, зернобобовых, масличных, технических, кормовых, бахчевых культур, картофеля, овощей, виноградников, плодовых, ягодных, орехоплодных насаждений, плантаций хмеля, чая), утраты (гибели) посадок многолетних насаждений (виноградники, плодовые, ягодные, орехоплодные насаждения, плантации хмеля, чая).

При сельскохозяйственном страховании сельскохозяйственных животных объектами сельскохозяйственного страхования являются имущественные интересы страхователя, выгодоприобретателя, связанные с риском утраты (гибели) следующих видов сельскохозяйственных животных:

- крупный рогатый скот (буйволы, быки, волы, коровы, яки);

- мелкий рогатый скот (козы, овцы); свиньи;
- лошади, лошаки, мулы, ослы;
- верблюды; олени (маралы, пятнистые олени, северные олени);
- кролики, пушные звери;
- птица яйценоских пород и птица мясных пород (гуси, индейки, куры, перепелки, утки, цесарки), цыплята-бройлеры; семьи пчел.

Оказание государственной поддержки в соответствии с Федеральным законом от 25.07.2011г. №260-ФЗ осуществляется при страховании рисков утраты (гибели) урожая сельскохозяйственной культуры, в том числе урожая многолетних насаждений, утраты (гибели) посадок многолетних насаждений в результате воздействия следующих событий:

- воздействие опасных для производства сельскохозяйственной продукции природных явлений (атмосферная, почвенная засуха, суховей, заморозки, вымерзание, выпревание, градобитие, пыльная буря, ледяная корка, половодье, наводнение, подтопление, паводок, оползень, переувлажнение почвы, сильный ветер, ураганный ветер, землетрясение, лавина, сель, природный пожар);

- проникновение и (или) распространение вредных организмов, если такие события носят эпифитотический характер;

- нарушение электро-, тепло-, водоснабжения в результате стихийных бедствий при страховании сельскохозяйственных культур, выращиваемых в защищенном грунте или на мелиорируемых землях.

Оказание государственной поддержки в соответствии с Федеральным законом от 25.07.2011г. №260-ФЗ осуществляется при страховании рисков утраты (гибели) сельскохозяйственных животных в результате воздействия следующих событий;

- заразные болезни животных, включенные в перечень, утвержденный уполномоченным органом, массовые отравления;

- стихийные бедствия (удар молнии, землетрясение, пыльная буря, ураганный ветер, сильная метель, буран, наводнение, обвал, лавина, сель, оползень);

- нарушение электро-, тепло-, водоснабжения в результате стихийных бедствий, если условия содержания сельскохозяйственных животных предусматривают обязательное использование электрической, тепловой энергии, воды; пожар.

Однако все приведенные правовые положения Федерального закона от 25.07.2011 №260-ФЗ не выполняются в полном порядке, о чем свидетельствуют данные таблицы 2.

Таблица 2

Состояние страхования урожая сельскохозяйственных культур, многолетних насаждений и сельскохозяйственных животных с государственной поддержкой

Показатели	2013г.	2014г.	2015г.	2016г.	2016г в % к 2013г.
А. Растениеводство					
1. Количество организаций, заключивших договор страхования, подлежащие субсидированию	4663	5827	2751	913	19,6
2. Посевная площадь по договорам страхования, млн. га	11,7	12,8	8,3	3,8	32,5
3. Удельный вес посевной площади застрахованных культур, %	16,3	17,7	10,9	5,0	-
4. Страховая сумма, млн. руб.	183121	212584	155707	114782	62,8

5. Сумма уплаченных страховых взносов, млн. руб.	10653	12265	8710	5658	53,1
6. Субсидии – всего, млн. руб.	5256	6033	4279	2515	47,9
7. Доля фактической компенсации уплаченной страховой премии из бюджета, %	49,3	49,2	49,1	44,5	-
8. Сумма страхового возмещения, млн. руб.	1455	1561	1073	630	43,3
в % к страховой премии	13,7	12,7	12,3	11,1	-
Б. Животноводство					
1. Количество организаций, заключивших договор страхования, подлежащие субсидированию	371	526	345	283	76,3
2. поголовье сельскохозяйственных животных по договорам страхования, тыс. условных голов	1729	4303	4777	4046	234,0
3. Удельный вес застрахованного поголовья, %	7,0	16,6	17,9	14,6	-
4. Страховая сумма, млн. руб.	37568	70134	82485	66007	175,7
5. Сумма уплаченных страховых взносов, млн. руб.	417,1	813,6	839,4	724,7	173,7
6. Субсидии – всего, млн.руб.	316,6	501,5	399,1	266,4	84,1
7. Доля фактической компенсации уплаченной страховой премии из бюджета, %	49,5	48,3	48,3	36,8	-
8. Сумма страхового возмещения, млн. руб.	-	8,9	-	56,0	-
в % к страховой премии	-	1,1	-	7,7	

Источник составления: [5]

Данные таблицы 2 характеризуют состояние рынка сельскохозяйственного страхования и уровень оказания государственной помощи сельскохозяйственным организациям в сфере сельскохозяйственного страхования. По этим данным таблицы 2 следует отметить, что в растениеводстве из года в год снижается число организаций, воспользовавшихся услугами сельскохозяйственного страхования. В динамике наблюдается сокращение посевной площади по договорам страхования (на 67,4 %) и удельного веса посевов застрахованных культур. Объем страховой суммы в 2016 году по сравнению с 2013 годом сократился на 37,2%, а уплаченных страховых взносов за этот же период на 46,9% . Соответственно произошло снижение субсидирования сферы страхования в растениеводстве на 52,1 % и сумм страхового возмещения – 56,7%.

Несколько иная картина наблюдается в отрасли животноводства. Здесь произошло в 2016 году по сравнению с 2013 годом существенное увеличение количества застрахованных сельскохозяйственных животных (на 134%), а также, соответственно, размера страхо-

вой суммы (на 75,7%), суммы, уплаченных страховых взносов (на 73,7 %). Вместе с тем, в животноводстве за последние годы наблюдается снижение государственной помощи, то есть субсидий, перечисленных из бюджета сельскохозяйственным организациям в качестве компенсации страховых платежей.

Отмеченные тенденции по снижению количества организаций, заключивших договоры страхования, застрахованных посевов сельскохозяйственных культур в растениеводстве и др. связаны со многими причинами. Основной из этих причин связано с недостаточностью в России страховщиков (страховых фирм), осуществляющих сельскохозяйственное страхование. Далее следует отметить также неразвитость рыночной инфраструктуры сельскохозяйственного страхования и не сложившиеся четкие доверительные отношения между страхователями и страховщиками (сельскохозяйственными организациями и страховыми фирмами).

Причиной недостаточно эффективного развития сельскохозяйственного страхования и отсутствия массового вовлечения в этот процесс всех сельскохозяйственных организаций является также то, что страхование биологических активов (сельскохозяйственных культур и животных) этим организациям обходится слишком дорого. Это связано с отсутствием реальной рыночной конкуренции между страховыми фирмами, так как на страховом рынке их количество недостаточно.

По этим и другим причинам большая часть сельскохозяйственных организаций не осуществляют страхование своих биологических активов, а некоторые из них вынуждены заниматься самострахованием, то есть созданием внутренних источников финансирования средств для ликвидации последствий чрезвычайных ситуаций. Но для внутреннего создания таких источников финансирования средств в необходимых суммах их приходится резервировать [6] достаточно длительное время, то есть несколько лет. Поэтому считаем, что внутреннее создание источников финансирования для ликвидации последствий наступивших чрезвычайных ситуаций не имеет особого значения. Необходимо в России развивать рынок сельскохозяйственного страхования, привлекая в этот рынок большее количество страховых организаций (страховщиков), в том числе из других стран. Таким образом, активизация рынка сельскохозяйственного страхования путем существенного увеличения количества субъектов (страховщиков) и объектов (страхователей) страхования будет способствовать развитию рыночной конкуренции между страховщиками, снижению страховых платежей, существенному увеличению страхователей (сельскохозяйственных организаций) и объектов страхования.

Для расчета страховщиками и страхователями страховых платежей и внесения их в договоры страхования предлагаем более обоснованные и простые методы: а) в растениеводстве: $СПР = (ВПС - ПЗ) \times K_c$,

где СПР – страховые платежи в расчете на 1 га посевов данной сельскохозяйственной культуры, тыс. руб.; ВПС – валовая продукция с 1 га посева данной сельскохозяйственной культуры в оценке по справедливой стоимости, тыс. руб.; ПЗ – переменные затраты на производство продукции с 1 га данной сельскохозяйственной культуры, тыс. руб.; K_c – коэффициент страхования ($K_c = \frac{100}{n}$, где n – число лет страхования объекта);

б) в животноводстве: $СПЖ = (ССЖК - ССЖН) \times K_c$,

где СПЖ – страховые платежи в расчете на 1 голову данного вида животных, тыс. руб.;

ССЖК – справедливая стоимость 1 головы данного вида животных на конец отчетного года, тыс. руб.; ССЖН – справедливая стоимость 1 головы данного вида животных на начало отчетного года, тыс. руб.

Применение предлагаемых методов расчета страховых платежей при страховании биологических активов (растений, животных) будет способствовать вовлечению в процесс страхования всех сельскохозяйственных организаций, так как базой расчета страховых платежей становится чистый операционный (маржинальный) доход.

Список литературы

1. Алборов Р.А. Развитие методики оценки и учета земельных активов / Р.А. Алборов, С.Р. Концевая // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2013. - №2. – С. 29-32.
2. Алборов Р.А. Стратегическое управление сельским хозяйством по средством учета инфляций / Р.А. Алборов, С.М. Концевая // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2009. - №7. – С. 53-55.
3. «Основные показатели сельского хозяйства в России в 2016 году». – М.: Ростат, 2017г.
4. Шумкова Т.Н. Государственная поддержка в агростраховании / Т.Н. Шумкова // Менеджмент: теория и практика. – 2018. - №1-2. – С.66-72.
- 5 Статистические данные по страхованию урожая сельскохозяйственных культур, урожая и посадок многолетних насаждений и сельскохозяйственных животных с государственной поддержкой. – М.: Минсельхоз России, 2016. – 68с.
6. Концевой Г.Р. Совершенствование нормирования и управленческого учета затрат в сельскохозяйственном производстве /Г.Р. Концевой // Бухучет в сельском хозяйстве. – 2015. - №1. – С. 54-64.

С.Р. Концевая

Ресей мемлекеттік аграрлық университеті - К.А. Тимирязев атындағы Мәскеу ауылшаруашылық академиясы, Мәскеу, Ресей

Ресейдегі ауыл шаруашылығын сақтандырудың ерекшеліктері

Аннотация. Ауыл шаруашылығы бизнестің жоғары қауіпті қызмет саласына жатады және сонымен бірге төменгі кіріс рентабельділігімен ерекшеленеді. Ресейде өсімдік шаруашылығы мен мал шаруашылығына арналған ауыл шаруашылық жерлерінің негізгі бөлігі қауіпті ауыл шаруашылығы саласында орналасқан. Осы жағдайда ауыл шаруашылығы өндірісінің өсу қарқынын қамтамасыз ету, өсу қарқынына қол жеткізу өте қиын. Ауыл шаруашылығы мемлекеттік қолдауында, сондықтан да аграрлық саланы сақтандыру субсидияланады. Алайда, агроөнеркәсіпті сақтандыруда ауылшаруашылық ұйымдары мүдделі емес. Сақтандыру келісімшарттарын жасаған ұйымдардың санын қысқарту, ауыл шаруашылығындағы өсімдік шаруашылығында дәнді дақылдарын сақтандырған және т.б. көптеген себептерге байланысты. Оның басты себебі - Ресейде ауыл шаруашылығын сақтандырумен айналысатын сақтандырушылардың (сақтандыру компанияларының) жеткіліксіздігімен байланысты. Ауыл шаруашылық сақтандыру нарығы инфрақұрылымының дамымағандығы мен сақтандыратындар мен сақтандырушылар арасындағы (ауылшаруашылық ұйымдары мен сақтандыру компаниялары) сенімді қарым-қатынастың жоқтығын атап өту керек.

Түйін сөздер: ауылшаруашылық қызметі, өсімдік шаруашылығы, мал шаруашылығы, сақтандыру төлемдерін есептеу әдістемесі.

S.R. Kontsevaya

Russian State Agrarian University - Moscow Timiryazev Agricultural Academy, Moscow, Russian Federation

Special Aspects of Agricultural Insurance in Russia

Abstract. Agriculture is high risk area of business, and in the same time is low profitable. In Russia, the main part of agricultural land for plant breeding and animal breeding is located in area of risk farming. In this case, it is extremely difficult to achieve growth rate of agricultural production. Farming is under government support, as well as agricultural insurance subsidizing. However there is a trend of disinterest of agricultural organizations in agricultural insurance. The tendency to reduce the number of organizations that have concluded insurance contracts, insured agricultural crops in crop production, etc. are related to many reasons. The main of these reasons is related to the insufficiency of insurers (insurance companies) engaged in agricultural insurance in Russia. We should also note the underdevelopment of the market infrastructure of agricultural insurance and the lack of clear confidential relations between insurers and insureds (agricultural organizations and insurance companies).

Key words: agricultural activities, plant breeding, animal breeding, methodology of insurance payment

References

1. Alborov R.A., Koncevaja S.R. Razvitie metodiki ocenki i ucheta zemel'nyh aktivov [Development of methods for valuation and accounting of land assets], Jekonomika sel'skohozjajstvennyh i pererabatyvajushhih predpriyatij [Economy of agricultural and processing enterprises], (2), 29-32(2013).
2. Alborov R.A., Koncevaja S.R. Strategicheskoe upravlenie sel'skim hozjajstvom po sredstvom ucheta infljacij [Strategic management of agriculture through inflation accounting], Jekonomika sel'skohozjajstvennyh i pererabatyvajushhih predpriyatij [Economy of agricultural and processing enterprises], (7), 53-55(2009).
3. Osnovnye pokazateli sel'skogo hozjajstva v Rossii v 2016 godu [The main indicators of agriculture in Russia in 2016] (Rostat, Moscow, 2017).
4. Shumkova T.N. Gosudarstvennaja podderzhka v agrostrahovanii [State support in agricultural insurance], Menedzhment: teorija i praktika, (1-2), 66-72(2018).
5. Statisticheskie dannye po strahovaniju urozhaja sel'skohozjajstvennyh kul'tur, urozhaja i posadok mnogoletnih nasazhdenij i sel'skohozjajstvennyh zhivotnyh s gosudarstvennoj podderzhkoj [Statistics on insurance of crops, crops and planting of perennial plants and farm animals with state support] (Minsel'hoz Rossii, Moscow, 2016, 68p.).
6. Koncevoj G.R. Sovershenstvovanie normirovanija i upravlencheskogo ucheta zatrat v sel'skohozjajstvennom proizvodstve [Improving the valuation and management accounting of costs in agricultural production], Buhuchet v sel'skom hozjajstve, (1), 54-64(2015).

Сведения об авторе:

Концевая С.Р. - к.э.н., доцент кафедры финансов, экономического факультета, РГАУ-МСХА им. К.А. Тимирязева, Москва, Россия.

Kontsevaya S.R. - Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Department of Finance, Faculty of Economics, Russian State Agrarian University - Moscow Timiryazev Agricultural Academy, Moscow, Russian Federation.

МЕНЕДЖМЕНТ MANAGEMENT

FTAMP 06.81.23

Д.Т.Мұхаметжанова, А.М. Бакирбекова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

(E-mail: Dauat@mail.ru)

Қазақстандағы машина жасаудың инновациялық даму бағыттары

Аннотация. Машина құрылысы кез келген индустриалды дамыған мемлекеттің маңызды экономика саласы болып табылады. Машина құрылысы керекті құрал жабдықтар, машиналар, саймандар, сонымен қатар, тұтынушылар тауарларын өндірудің нәтижесінде агроөндірістік кешен, энергетика, металлургия және экономиканың негізгі салаларын тұрақты қызмет етуіне ықпал етеді. Машина құрылысының тұрақты дамуы мен қызмет жасауы мемлекеттің экономикалық қауіпсіздігін, еңбек өнімділігін, өндірістік өнеркәсіптердің экология қауіпсіздік деңгейін және экономика саласының энерго мен материалдық сыйымдылығын анықтайды. Қазіргі таңда, қазақстандық машина құрылысында жүйелі мәселелерінің бірі – сыртқы мен ішкі нарықтағы бәсекелестік және инвестиция деңгейінің төмендігі, білікті кадрлардың жоқтығы. Мақалада, Қазақстан Республикасының машинақұрылыс кешенінің қазіргі жағдайы зерттеліп, өзекті мәселелері анықталып, сала дамуының жаңа бағыттары ұсынылып отыр.

Түйін сөздер: машинақұрылысы, бәсекелестік, өнеркәсіптік өндіріс көлемі, инновациялық даму, интеграция, біріккен экономикалық кеңістік.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2079-620X-2018-4-73-78>

Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаевтың «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» атты Жолдауы аясында «Цифрлы Қазақстан» кешенді бағдарламасы қабылданған болатын[1]. Машина жасау саласында да кәсіпорындардың әрі қарай дамуы мен бәсекеге қабілетті болуы өндірісті цифрландыру мен технологиялық жетілдіруге байланысты. Шетелдік әріптестермен біріге отырып 605 компания мен тау-кен-металлургиялық кешені зерттелген болса, оның 291-і машина жасау кәсіпорны. Бағалау нәтижелері бойынша кәсіпорындардың тек 3 проценті өндірісті автоматтандыру мен цифрландыру негізіне ие. Демек, аталған салада цифрландыру элементтерін енгізу бойынша жұмыстарды күшейту қажет. Цифрлы технологияларды енгізу өндірістің тиімділігін арттырып, өндірілетін өнімнің өзіндік құнын 20%-ке дейін төмендетеді.

Елімізде 2019 жылға дейін индустриялық-инновациялық дамудың мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асыру қолға алынғаны мәлім. Аталған бағдарламадағы 14 салалық басымдықтың алтауы машина жасау саласына тиесілі. Бұдан бөлек «Бес институционалдық реформаны жүзеге асыру жөніндегі 100 нақты қадам» Ұлт жоспарының 55-қадамында Елбасымыз экспорттық өнімдерді өндіру және Қазақстанның халықаралық нарыққа шығуы үшін қайта өңдеу секторында трансұлттық компанияларды тарту бойынша айқын тапсырмалар жүктеген[2]. Оған қоса, халықаралық бизнесті еліміздің жаңа мүмкіндіктері жайлы ақпараттандыру мен экономиканың басым секторларында тамырын тереңге жайған инвесторлармен біріккен кәсіпорындарды құру міндеті де алға қойылған.

Бүгінде аталған бағыт бойынша отандық машина жасау сегментінде бірқатар жұмыстар атқарылуда. Соңғы он жылдықта Қазақстандағы машина жасау өндірісіне тартылған

шетелдік инвестиция көлемі бес есеге ұлғайған. Қазір елімізде Toyota, General Electric, Talgo, General Motors, LG, Alstom және тағы басқа машина жасау өндірісінің әлемдік көшбасшылары жұмыс істейді. Қазақстандық өндірушілердің ассортиментінде бұрын елімізде шығарылмаған жаңа жоғары технологиялық өнімдер, атап айтқанда, локомотивтер, электровоздар, жолаушылар вагоны, тікұшақтар, автокөліктер пайда болды.

Машина жасау дамыған елдерде айрықша орынға ие. Оның үлесіне өнеркәсіп өнімінің 36-40%-ы, индустрияда жұмыс істейтіндердің 34%-ы тиесілі. Қазіргі заманғы машина жасау – 300-ден астам өндіріс түрін біріктіретін, ғылымды ең көп қажет ететін, шығаратын өнім түрі бірнеше миллионмен есептелетін аса күрделі сала. Сондықтан халықаралық деңгейде ұйымдасу тиімді болып есептеледі. Ғылымды көп қажет ететін бұл салада өнім көлемі бойынша Жапония, АҚШ, Азиядағы жаңа индустриялық елдер, Қытай, Батыс Еуропа елдері жетекші орынға ие. Қазақстандағы машина жасау кешенінің құрамында 2500-ден аса өнім түрлерін шығаратын 370 зауыт бар. Кеңестер Одағы ыдырағанға дейін еліміз аумағындағы қорғаныс-өнеркәсіп кешені құрамында 50 жоғары технологиялық зауыт жұмыс істеді. Олар әскери техника, қару-жарақ және оқ-дәрі шығарды. Алматы, Орал, Зырян, Петропавл қалаларында орналасқан жетекші зауыттар орта қашықтықтағы зымырандар, әскери-теңіз флоты үшін торпедо, атқыш қару-жарақ, зымыран техникаларының микросызбаларын шығаратын. Қазір де бұл зауыттар Қазақстан мен ТМД елдерінің Қарулы күштеріне арналған өнімдер шығарады. Қазақстанда қазіргі таңда металлургия, ауылшаруашылық және көліктік машина жасау салаларына айрықша басымдылық берілуі тиіс. Өйткені дәл осы бағыттар ел экономикасындағы көптеген өндірістік салалардың дамуына жағдай туғызу арқылы Қазақстанның экспорттық әлеуетінің өсуіне айтарлықтай ықпал ететіні анық.

Отандық өнеркәсіпке шаруашылық жүргізудің либералды модельдерін енгізу тәжірибесі айқын детерминанттарды және нарықтық шаруашылық жүргізу тетіктерін механикалық көшіру перспективаларының жоқтығын айқын көрсетті және соқыр қарыз алу заңдылықтарын жай ғана догматикалық пайдалануды қамтамасыз ететін оларды саралап қолдану туралы мәселе қойды, бірақ салалық ерекшелікті және тұтастай алғанда салалық даму үдерістерін және атап айтқанда бәсекелі процестерді басқарылатын жаңғырту қажеттілігін міндетті түрде ескере отырып, ел өнеркәсібінің әртүрлі салаларында нәтижелі және экономикалық тиімді қолдану.

Өндірістің тиімділігі халық шаруашылығының барлық салаларында жұмыс істейтін машиналармен жабдықтардың прогрессивтілігіне байланысты. Сондықтан кәсіпорындардың техникалық базасын үнемі креативті, позитивті жаңарту, машина жасау өнімінің ғылымды қажетсінуі мен бәсекеге қабілеттілігін арттыру - ел экономикасын дамытуды жеделдетудің қажетті шарты. Әсіресе халық шаруашылығы үшін электроника, престоу машиналары станоктары, есептеу техникасы құралдары мен ақпараттық технологиялар, авто және кеме жасау, қорғаныс өнеркәсібіне арналған өндіріс құралдары өндірісі маңызды.

Алайда қазіргі уақытта отандық машина жасау халық шаруашылығын инновациялық дамытудың модераторы болып табылмайды. Физикалық тұрғыдан ескірген және моральдық тозған өндірістік қуаттардың үлкен көлемінің болуы, еңбек қоры мен жұмыс орындарының төмен деңгейі, жаңа енгізулерге қажетті икемдердің болмауы, өндірістің жоғары емес тиімділігі мемлекеттік, сондай - ақ жеке инвесторлардың инвестициялық саясатын түбегейлі өзгертуді талап етеді.

Экономиканың барлық салалары кәсіпорындарының инновациялық дамуын жеделдету үшін машина жасауда инвестициялық бағдарламаларды іске асырудың ұзақ мерзімді стратегиясы мен тактикасын негіздеу және әзірлеу қажеттілігі туындады. Инновациялық даму деп «жақсарту», «өзгерту», оң даму, «креативтілік» – прогрессивті негізде техникалық базаны елеулі жаңартуды, техниканың, технологияның және өндірісті ұйымдастыру. Бұл нарыққа бәсекеге қабілетті, жаңа жоғары тұтынушылық қасиеттері бар өнім шығаруға және ұсынуға мүмкіндік береді.

Инновациялық стратегия кәсіпорынның кадрлық, ресурстық әлеуетін дамыту үдерістері мен нақты инновациялық жобаларды біріктіріп отыр. Инвестициялау тұрғысынан алғанда, инновациялар шекарасын қандай да бір инновацияны енгізетін кәсіпорынның ҰҚҚ қалпына келтіру (нарықтық) құнының 2 және 10% арасында өтетін құндық аймақ айқындаған жөн.

Инновациялық дамудағы бірқатар қиындықтар болған жағдайда, Қазақстан машина жасау саласында экономиканың стагнациядан шығуымен және оның тұрақты сипатқа ие жандануымен қамтамасыз етілуі мүмкін және қамтамасыз етілуі тиіс креативті дамудың нақты мүмкіндіктері бар. Бұл ішкі қажеттіліктерді арттыру мен машина жасау өнімінің экспортына деген қоғамдық қажеттілік.

Техникалық құралдардың принципті жаңа түрлерін әзірлеуге қабілетті және бұрын қолданылмаған технологиялық жүйелер мен оларды басқаруға қабілетті қызметкерлерді кәсіби қайта даярлау және олардың біліктілігін арттыру жүйесі жетілдірілуде. Тез, прогрессивті материалдар, жоғары өнімді жабдықтар, жаңа технологиялық процестер енгізілуде. Алайда, кәсіпорындардың креативті дамуын нарық қажеттіліктеріне сәйкес келетін бәсекеге қабілеттілікті тежейтін теріс факторлар да бар. Оларға жатады:

- ✓ Ғылыми негізделген тұжырымдаманың, ұзақ мерзімді стратегияның және кәсіпорындардың инновациялық дамуының жай-күйі мен үрдістерін бағалаудың негізгі өлшемдері мен көрсеткіштерінің болмауы;
- ✓ Ғылыми-зерттеу және тәжірибелік-конструкторлық жұмыстарға қаржының аз бөлінуі;
- ✓ Ғылым мен өндірістің арасында ықпалды байланыстың болмауы;
- ✓ Менеджменттің экономиканы ғаламдану процестеріне және сервистік-технологиялық өтуге бейімдеу міндеттеріне сәйкес келмеуі;
- ✓ Отандық машина жасаудың инновациялық іс - шараларды жүргізу үшін қажетті машиналар мен техниканың толық көлемде қамтамасыз етілмеуі.

Кәсіпорындардың креативті, тиімділігі жоғары инновациялық дамуының қажеттілігі айқын, бірақ жай - күйді, динамика мен кәсіпорындардың инновациялық әлеуетінің өсу үрдістерін бағалау мен талдаудың теориялық аспектілері ғылыми пікірталастар аясында қалып отыр және өзекті болып табылады. Сондықтан кәсіпорындардың техникалық және зияткерлік әлеуеттерін жаңарту үдерістеріндегі өзгерістер мен үрдістерді бағалау мен талдаудың объективті критерийлерін, көрсеткіштерін іздеу жалғастырылуда.

Қазіргі уақытта қолданылатын машина жасау кәсіпорындарында инновациялардың тиімділігін бағалау әдістерінде бірқатар жеке және зияткерлік көрсеткіштер қарастырылуда. Бұл әдістердің негізділігі сөзсіз. Алайда қолданылатын бағалау әдістерінде кәсіпорынның техникалық немесе зияткерлік әлеуетін сипаттайтын бірқатар көрсеткіштер жоқ. Инвестициялық «құймалардың» еңбек қорының қарусыздануына және жұмыс орындарын техникалық жарактандыруға әсерін сандық бағалайтын зерттеулердің жеткіліксіз болуы.

Тұтастай алғанда, бірқатар жағдайларда кәсіпорындардың инновациялық стратегиясын іске асыру практикасында жаңа енгізілімдер тек қана жалпы инновациялық жобада көзделген кейбір бөлімшелерде «тар жерлерді» тігу үшін жүзеге асырылады, ал ішінара жаңғыртуды бүкіл кәсіпорынның техникалық базасын түбегейлі жаңартумен үйлестіру қажет. Осылайша, инновациялық стратегия кәсіпорынның қазіргі техникалық деңгейінен артта қалған өндірістік буындарын түзету ретінде емес, жалпы бүкіл өндірістің бұрын әзірленген даму жоспарларын қайта қарау деп түсініледі. Инновациялық бағдарламаларды әзірлеушілер қызметінің тәжірибесінде кәсіпорынның инновациялық дамуын ішінара және кешенді жетілдіруді үйлестіру көзделуге тиіс.

Бүгінгі күні Ұлттық машина жасау кешені шығарылатын өнімнің, кәсіпорындардың, оған кіретін салалардың бәсекеге қабілеттілігі тұрғысынан неғұрлым проблемалы болып табылады. Оның рөлі мен маңызы ғылыми әдебиетте көп рет атап көрсетілді және жарияланды, және ең алдымен Қазақстан машина жасау өнеркәсібі мен жалпы экономиканың

барлық қалған салаларын дамытудың базалық элементі ретінде шығарылатын өнімнің мәнімен айқындалады. С.Н.Сайфиева атап өткендей, машина жасау ғылыми-техникалық прогресті жүзеге асырудың материалдық базасы, жаңа білімді, инновацияларды, жоғары технологияларды генерациялау, тарату және қолданудың негізгі орталықтарының бірі болып табылады[3]. Оның даму деңгейі мен машиналардың жетілу дәрежесінен қоғамдық еңбек өнімділігі мен халықтың әл-ауқаты едәуір дәрежеде болады.

«Нұрлы жол» мемлекеттік бағдарламасы шеңберінде отандық автомобиль, жолаушы вагондары өндірісіне, өндіріс көлемін және жұмыскерлер санын сақтауға бағытталған қолдау көрсетіледі. Машина жасау саласының маңызын арттыратын тағы бір көрсеткіш – оның халықты жұмыспен қамтудағы рөлі. Бұл салада жаңадан ашылған 1 жұмыс орны жанама түрде ондаған жұмыс орнының ашылуына ықпал етеді. Елбасы Н.Назарбаевтың машина жасау саласына айрықша көңіл бөлуі бүгінгі шараның маңызын арттыра түседі. Президенттің тікелей назар аударуының арқасында еліміздің экономикасын индустрияландыру саясаты белсенді түрде жүргізілуде. Ал машина жасау индустрияландырудың негізі болып табылады[4]. Себебі бұл салада ашылған бір жұмыс орны – өңдеуші сала, жеңіл өнеркәсіп, мұнай химиясы сынды басқа салаларда 100 жұмыс орнының ашылуына ықпал етеді. Сол сияқты еліміздің экономикасында ауыл шаруашылығы ерекше орын алатынын ескерсек, ауылшаруашылық машиналарын жасауға ерекше көңіл бөлінуге тиіс. Ауылшаруашылық машиналарын жасау комбайн, трактор, тіркеме, тағы басқаларын шығарумен шектелмейді. Ауыл шаруашылығындағы өңдеуші техникалардың барлығы қамтылуға тиіс. Заман талабына сай мал шаруашылығын түгелдей автоматтандыруға көшіру керек. Яғни, бүгінгі таңда ауыл шаруашылығын дамытуға қажетті міндеттердің маңызды бір бөлігі машина жасау саласымен тікелей байланысты деуге болады. Демек, өнеркәсіп өндірісі нарықтағы сұранысқа, халықтың талап-тілегіне тәуелді. Біздің елде автокөлікке деген сұраныс бар, автокөлік өндірісін дамытуға мүмкіндік мол. Себебі халықтың жаңа өнімдерге деген сұранысы жоғары. Соған орай автокөлік құрастырушылар да жылдамдық, үнемділік және қоршаған ортаға зиян келтірмеу сынды талаптардың үдесінен көрінетін көлік түрлерін шығаруы тиіс.

Көлік құралдарының жеке өндірісінің ұлғаюына қарамастан, өндіріс көлемі салыстырмалы түрде төмен күйінде қалуда және көлікті импорттау жалпы сұраныстың 80 %-ынан кемін құрайды. Қазақстан Республикасында көлік құралдарын шығару бойынша өндірістік қуаттың көлемі жылына 80 мыңнан астам бірлікті құрайды, автомобиль компаниялары өскелең сұранысқа сәйкес көлік шығару көлемдерін ұлғайтуды жоспарлап отыр[5].

Республикада жұмыс істейтін автоқұрастыру өндірістері қазіргі кезеңде SKD өндірісін (ірі торапты жинақтау) жүзеге асырады, ол қозғалтқышты, трансмиссияны, жүру бөлігін, автомобиль шанағына шығу жүйесін, кейіннен құю және автомобильдің барлық жүйелерін диагностикалау және сынақтан өткізе отырып, электр сымдарын коммутациялау және гидрожүйелерді қосуды монтаждау бойынша жинақтау операцияларын қамтиды. Бұған автобусты дәнекерлеу мен шанағын бояйтын автобустар өндірісі кірмейді. Аталған кезең әлемдік өндірушілердің техникаларын лицензиялық құрастыруды жүзеге асыратын кәсіпорындар бастапқы, негізгі кезең болып табылады. Қазіргі уақытта құрастыруға арналған барлық автоқұрамдауыштар іс жүзінде басты автоқұрастыру кәсіпорындарынан импортталады[6].

Қорытындылай келе, Қазақстан кәсіпорындарының көпшілігінде техника мен технологияны жаңартуда қалыптасқан жағдай қанағаттанғысыз. Бәсекелестік артықшылықтарға қол жеткізу және өндіріс тиімділігін арттыру үшін кәсіпорындардың инновациялық даму моделіне бағдарлануы қызметкерлердің білімін жаңартуды, тәжірибесі мен дағдыларын алуды болжайды. Инновациялық даму қызметкерлердің алдында белгілі бір кедергінің туындауына әкеледі, оны әрбір адам еңсере алмайды.

Жұмысшылар (80%) кәсіпорында жаңалықтарды енгізу қажет деп санайды, алайда 32,9% жаңа машиналарды енгізу бойынша ұсыныстары жоқ. Қызметкерлердің көпшілігінің (95,8%) енгізілетін жаңа жабдықта жұмыс істеу үшін қайта оқытуға дайын[6].

Жоғарыдағы айтылғанды ескере келе Қазақстандағы машина жасау саласындағы инновациялық даму бағыттарын айқындайтын факторлар ұсынылады:

– Кәсіпорындардың инновациялық дамуы-теориялық-әдістемелік және практикалық тұрғыда әлі де шешілген халықтық-шаруашылық міндет.

– Кәсіпорындарды инновациялық дамыту қажеттілігі машина жасау өнімдеріне деген жалпы қажеттіліктермен, ҰҚК бөлігі ескіруімен, нарықтарда бәсекелестіктің шиеленісуімен анықталады.

– Кәсіпорындардың инновациялық дамуын тежейтін факторлар инновациялық даму бағдарламаларын білікті әзірлеушілердің және қолда бар бағдарламаларды іске асыратын мамандардың жетіспеушілігі болып табылады.

– Шешім инновациялық дамуды бағалауға, талдауға және іске асыруға ғылыми негізделген тәсілдерді әзірлеу болып табылады.

– Инновациялық дамудың жай-күйін, серпінін және тиімділігін бағалаудың қолданылатын әдістемелерінің барлығы инновацияларды қабылдау және нарық қажеттіліктерін қанағаттандыру қабілетін объективті бағалауға мүмкіндік бермейді.

– Машина құрылысы кәсіпорындарын инновациялық дамытудың дәйекті кезеңдері міндет қою, бағалау және талдау көрсеткіштері жүйесін негіздеу, техникалық базаны жаңартуды іске асыру алгоритмін әзірлеу, нәтижелерді талдау және эконо - микалық түсіндіру, кәсіпорынның рентабельділігіне техникалық даму деңгейін арттырудың әсерін бағалауға мүмкіндік беретін тәуелділіктерді анықтау болып табылады.

– Инновациялық жұмыстар кешенін тиімді орындау үшін кәсіпорындардың ғылыми мекемелермен тығыз ынтымақтастығы қажет.

Әдебиеттер тізімі

- 1 . Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік: Қазақстан Президенті Н.Ә. Назарбаевтың жолдауы. 31.01.2017г.
- 2 . Сайфиева С.Н. О некоторых отраслевых макроэкономических проблемах / С. Н. Сайфиева // ЭКО. - 2011. - N 3. - С.102-114
- 3 . Мендебаев Т.М. Машина жасау технологиясының негіздері: [жоғары оқу орындары техн. мамандықтарының студ. арналған оқу құралы] / Т.М. Мендебаев. – Алматы: Эверо, 2015. – 321 б.
- 4 . Перспективы развития машиностроения Казахстана. Алматы, 2016
- 5 . Қазақстан 2017 жылы: статистикалық жылнамалық. - Астана, 2017. – 496 б
- 6 . Қазақстан және оның аймақтарының өнеркәсібі: статистикалық жинақ. - Астана, 2017. – 230с. 6.

Мухаметжанова Д.Т., Бакирбекова А.М.

Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Инновационные направления развития машиностроения в Казахстане

Аннотация. Машиностроение является важнейшей отраслью экономики любого промышленно развитого государства. Производимые всевозможное оборудование, машины, инструменты, приспособления и товары народного потребления, техника обеспечивает устойчивость агропромышленного комплекса, энергетики, металлургии, транспорта и других ключевых отраслей. Устойчивое развитие и надежное функционирование машиностроения во многом определяют энерго и материалоемкость экономики, производительность труда, уровень экологической безопасности промышленного производства и, в конечном итоге, экономиче-

скую безопасность страны. Сегодня в казахстанском машиностроении возникают системные проблемы: недостаточный уровень инвестиционной привлекательности отрасли, низкая конкурентоспособность продукции на внутреннем и внешнем рынках, нехватка квалифицированных кадров. В данной статье рассматривается текущее состояние машиностроительного комплекса Республики Казахстан, выявляются наиболее острые проблемы и предлагаются приоритетные направления развития отрасли.

Ключевые слова: машиностроение, конкурентоспособность, промышленное производство, инновационное развитие, интеграция, единое экономическое пространство.

Mukhametzhanova D.T., Bakirbekova A.M.

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Innovative Directions of Machine Building Development in Kazakhstan

Abstract. Mechanical engineering is the most important sector of the economy of any industrialized the state. Produced all sorts of equipment, machinery, tools, appliances, and consumer goods, machinery ensures the stability of agro-industrial activities of the complex, energy and metallurgical sectors, transportation and other key industries. Sustainable development and reliable functioning of engineering largely determine the energy and material economy, productivity, level of environmental safety of industrial production and, ultimately, the economic security of the country. Today in Kazakhstan engineering there are systemic problems insufficient level of investment attractiveness of the industry, low competitiveness of products in the domestic and foreign markets, the lack of qualified personnel. This article examines the current state of the machine-building complex of the Republic of Kazakhstan, identifies the most pressing problems and suggested priorities for the development of the industry.

Key words: engineering, mechanical engineering industry, competitiveness, industrial production, innovative development, integration, a single economic space.

References

1. Kazakstannyn ushinshi zhangyruy: zhahandyr basekege kabilettilik: Kazakstan Prezidenti N.Ә. Nazarbaevtyн zholdauy [The third modernization of Kazakhstan: global competitiveness: Message from the President of the Republic of Kazakhstan N.Nazarbayev to the people of Kazakhstan. January 31, 2017]. 31.01.2017 g.
2. Sajfieva S. N. Some sectoral macroeconomic issues [Some sectoral macroeconomic problems], ЕКО, (3), 102-114(2011).
3. Mendibaev T. M. Mashina zhasau tehnologijasynyn negizderi: [zhoғary оқu оryndary tehn. mamandyktarynyn stud. арналған оқu кyралы] [Fundamentals of mechanical engineering: [technical universities. specialty study guide for students M. Hello!]] (Evero, Almaty, 2015, 321 p.).
4. Perspektivy razvitija mashinostroenija Kazahstana [Prospects of development of mechanical engineering in Kazakhstan], Almaty, 2016
5. Kazakstan 2017 zhyly: statistikalyk zhylnamalyk [Kazakhstan in 2017: statistical Yearbook] (Astana, 2017, 496 p.).
6. Kazakstan zhane onyn ajmaktarynyn onerkasibi: statistikalyk zhinak [Industry of Kazakhstan and its regions: statistical collection] (Astana, 2017, 230p.).

Авторлар туралы мәлімет:

Мұхаметжанова Д.Т. –«Инновациялық менеджмент» мамандығының 1 курс докторанты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Бакирбекова А.М. – э.ғ.к., «Менеджмент» кафедрасының доценті, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан.

Mukhametzhanova D.T. – 1st year PhD student of the scciality “innovative management”, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Bakirbekova A.M. - PhD. (Econ.), Associate professor of the Department of Management L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

МРНТИ 06.71.02

М.А. Ногайбаев

*ТОО «КМГ Карачаганак», Астана, Казахстан
(E-mail: Maksat.nogaibaev@gmail.com)*

Розничный сбыт нефтепродуктов в Казахстане: ключевые игроки, цены, проблемы

Аннотация. Данная статья посвящена розничному сбыту нефтепродуктов в Казахстане. Рассмотрена структура розничного сбыта в Казахстане, в которой преобладает сбыт автомобильного бензина. На сегодняшний день розничный рынок сбыта нефтепродуктов Казахстана – олигополистический, высококонцентрированный. Выявлены и охарактеризованы ключевые игроки на розничном рынке нефтепродуктов, такие как сети АЗС ТОО «КазМунайГаз Онемдери», ТОО «Sinooil» и ТОО «Гелиос», на которые приходится основной объем ежегодного оптового и розничного сбыта нефтепродуктов в Казахстане. Выявлено, что достойную конкуренцию ключевым игрокам составляют компании, активно действующие на отдельных региональных розничных рынках нефтепродуктов Казахстана. На рынке розничного сбыта нефтепродуктов в Казахстане каждой компанией используется собственный подход к ценообразованию, зависящий от различных факторов, таких как наличие у компании деловых контактов и каналов получения нефтепродуктов, возможность поставок собственной нефти для переработки на НПЗ, развитость инфраструктуры АЗС и др. Выявлена тенденция роста розничных цен на бензин и дизельное топливо в сетях крупных АЗС страны. Определены основные проблемы розничного сбыта нефтепродуктов Казахстана.

Ключевые слова: розничная сеть, сбыт нефтепродуктов, АЗС, франчайзинг нефтепродуктов, СОСО, CODO, DODO.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2079-620X-2018-4-79-85>

Розничный сбыт нефтепродуктов представлен в Казахстане обширной сетью АЗС. Начиная с 2013 года отмечается расширение внутренней розничной сети сбыта нефтепродуктов в РК. На 2018 год на территории Казахстана функционирует 359 нефтебаз и 3328 АЗС, причем в структуре розничного сбыта через сеть АЗС Казахстана значительно преобладает продажа автомобильного бензина (71%). Значительная часть розничного сбыта (27%) приходится на дизельное топливо и 2 % на пропан и бутан. Таким образом, самым востребованным нефтепродуктом является бензин [1].

На сегодняшний день розничный рынок сбыта нефтепродуктов Казахстана – олигополистический, высококонцентрированный.

Безусловным лидером на розничном рынке нефтепродуктов является ТОО «КазМунайГаз Онемдери» - дочерней компании крупнейшей в Казахстане ВИНК «КазМунайГаз», осуществляющей как оптовый, так и розничный сбыт собственных нефтепродуктов под брендом «КазМунайГаз» в Казахстане. Розничная сеть компании «КазМунайГаз Онемдери» охватывает все регионы и города Казахстана и является самой обширной в Казахстане сетью АЗС и АГЗС в количестве 336 объектов. Для обеспечения эффективной деятельности компания, помимо инфраструктуры АЗС, имеет 80 нефтебаз для коммерческого хранения нефтепродуктов, из них 11 собственных и 69 взятых в аренду нефтебаз, а также оснащена 235 бензовозами для транспортировки нефтепродуктов [2]. В компании ТОО «КазМунайГаз Онемдери» работает 3230 человек. В 2016 году доля ТОО «КазМунайГаз Онемдери» на розничном рынке нефтепродуктов РК составила 16%, причем компания планирует ее увеличение в 2018 году на 20 %, а к 2022 году до 32 %. В таблице 1 представлена динамика реализации бензина и дизельного топлива в розничной сети АЗС ТОО «КазМунайГаз Онемдери» за 2014-2016 гг.

Таблица 1 Динамика объема реализации бензина и дизельного топлива в розничной сети АЗС ТОО «КазМунайГаз Онемдери» за 2014-2016 гг. (тыс. тонн)

Наименование нефтепродукта	Единицы измерения	2014 год	2015 год	2016 год
Бензин марки АИ-80	Тыс. тонн	137	91	89
Бензин марки АИ-92	Тыс. тонн	527	519	508
Бензин марки АИ-95	Тыс. тонн	43	45	47
Бензин марки АИ-98	Тыс. тонн	0,9	0,8	1,2
Дизельное топливо	Тыс. тонн	735	613	709
Всего в розницу:	Тыс. тонн	1443	1269	1354
Примечание: составлено автором по материалам [3]				

Из таблицы 1 видно, что отмечается снижение объема продаж бензина и дизельного топлива через розничную сеть АЗС ТОО «КазМунайГаз Онемдери» с 1443 тыс. тонн в 2014 г. до 1354 тыс. тонн в 2016 г., т.е. на 89 тыс. тонн, что составляет 6,1 %. Наиболее значительное снижение объема продаж в 2016 году по сравнению с 2014 годом приходится на бензин марки АИ-80 и составило 48 тыс. тонн, т.е. на 35 %. На сегодняшний день бензин марки АИ-80 по решению правительства РК запрещен в производстве и реализации. Объем продажи бензина марки АИ-92 снизился на 3,6 %, дизельного топлива – на 3,5 %. Однако по сравнению с 2015 г. в 2016 г. произошел рост объема продаж бензина и дизельного топлива на 85 тыс. тонн, т.е. на 6,6 % за счет роста продаж дизеля, а также бензина марок АИ-95 и АИ-98.

Сильной стороной развития розничной сети АЗС ТОО «КазМунайГаз Онемдери» является не только строительство собственных новых АЗС, оснащенных новейшими модульными конструкциями и топливораздаточными колонками и имеющих самое современное программное обеспечение, но и приобретение и переоснащение действующих АЗС. Компания ТОО «КазМунайГаз Онемдери» - это пока единственная компания в Казахстане, активно использующая современные франчайзинговые программы для совершенствования и расширения розничного сбыта нефтепродуктов. Так, по итогам на конец 2016 года и на сегодняшний день собственная розничная сеть ТОО «КазМунайГаз Онемдери» представлена 171 АЗС, работающих по принципу СОСО (Компания владеет-Компания управляет), что составляет 51 % от всей действующей сети. В целях оптимизации расходов и поддержки малого и среднего бизнеса в регионах страны, развития эффективного государственно-частного партнерства, с июля 2015 года компанией была внедрена франчайзинговая программа CODO (Компания владеет-Дилер управляет), суть которой заключается в передаче почти половины собственных АЗС компании в частное (дилерское) управление, при этом АЗС остаются в собственности компании и единственным поставщиком товара остается компания ТОО «КазМунайГаз Онемдери». По итогам 2016 года 150 АЗС компании функционируют по программе франчайзинга CODO.

Кроме того, начиная с 2016 года в целях поддержки малого и среднего бизнеса в регионах страны, развития эффективного государственно-частного партнерства компания ТОО «КазМунайГаз Онемдери» активно внедряет франчайзинговую программу DODO (Партнер владеет – Партнер управляет), т.е. сдает в аренду собственные АЗС. На 2016 год по принципу DODO успешно функционирует 4 из 336 АЗС компании [4].

Таким образом, благодаря внедрению франчайзинговых программ компания ТОО «КазМунайГаз Онемдери» не только успешно развивает свою сеть, но и оказывает поддержку

небольшим частным АЗС, испытывающих затруднения в поставках нефтепродуктов, а также снижает теневой оборот нефтепродуктов, улучшает качество придорожного сервиса и нефтепродуктов, повышает сбор налогов, т.е. оказывает положительное влияние на развитие экономики Казахстана в целом. Однако возможной проблемой развития нового для Казахстана франчайзинга для расширения сбыта, на наш взгляд, является недобросовестность некоторых предпринимателей, работающих по франчайзингу, что ведет к недоверию потребителей к АЗС, работающих по этой схеме и может подорвать положительный имидж компании «КазМунайГаз Онемдери».

Второе место по развитию розничной сети АЗС в Казахстане занимает крупный трейдер – компания ТОО «Helios», которая имеет разветвленную сеть из 270 АЗС в 67 населенных пунктах Казахстана. Компания ТОО «Helios» является одной из старейших компаний, которая занимается на казахстанском рынке нефтепродуктов не только вторичной оптовой, но и розничной продажей через свою собственную сеть АЗС нефтепродуктов, производимых на Павлодарском, Шымкентском, Атырауском НПЗ Казахстана, а также импортируемых из России, Белоруссии и Финляндии. Все АЗС компании ТОО «Helios» работают по принципу СОСО, т.е. компания является собственником и управленцем своей розничной сети. В 225 из 270 АЗС компании ТОО «Helios» функционируют минимаркеты, где в круглосуточном режиме реализуются товары повседневного спроса, а также автомобильные масла, аксессуары и др [5]. Организованы продажа шин в Шинном центре компании, услуги экспресс-мойки на 3 АЗС компании, а также бесплатные пункты замены масла при покупке автомобильного масла в минимаркете АЗС. Кроме того, компанией запущен проект Private Label по продаже продукции в широком ассортименте под собственным брендом «Helios». Таким образом, на наш взгляд, причиной успешного развития розничной сети компании является не только высокое качество реализуемых нефтепродуктов, но и высокий уровень сервиса, развитый маркетинг и расширение бизнес-формата деятельности.

Третьим ключевым игроком на розничном рынке нефтепродуктов в Казахстане является компания ТОО «Sinooil», которая является дочерней компанией вертикально-интегрированной группы компаний CNPC (China National Petroleum Corporation – Китайская национальная нефтяная корпорация), которая специализируется на оптовых и розничных продажах нефтепродуктов по всему Казахстану. Компанией ТОО «Sinooil» в основном реализуются нефтепродукты, производимые на Шымкентском НПЗ. Вся сеть компании не только оснащена самым современным оборудованием, но и имеет систему сквозного контроля качества, которая обеспечивает контроль качества нефтепродуктов на всех этапах их товародвижения: от производства нефтепродуктов до топливно-раздаточных колонок АЗС компании. На сегодняшний день в розничной сети компании ТОО «Sinooil» насчитывается 151 АЗС по всем регионам и городам РК [6]. Следует отметить, что все АЗС компании работают по принципу СОСО, т.е. компания является собственником и управленцем своей розничной сети. В 110 из 151 АЗС компании ТОО «Sinooil», функционируют минимаркеты, где в круглосуточном режиме реализуются товары повседневного спроса, а также автомобильные масла, аксессуары и др. Кроме того, организованы бесплатные пункты замены масла при покупке автомобильного масла в минимаркете АЗС. На 3 АЗС компании организована экспресс-мойка. Таким образом, на наш взгляд, причиной успешного развития розничной сети компании ТОО «Sinooil» является не только качество реализуемых нефтепродуктов, но и высокий уровень сервиса.

Таким образом в масштабе всей страны ключевыми игроками на внутреннем, причем как на вторичном оптовом, так и на розничном рынке сбыта нефтепродуктов, являются сети АЗС ТОО «КазМунайГаз Онемдери», ТОО «Sinooil» и ТОО «Гелиос», на которые приходится основной объем вторичного оптового и розничного сбыта нефтепродуктов в Казахстане.

Следует отметить, что достойную конкуренцию ключевым игрокам составляют компании, активно действующие на отдельных региональных розничных рынках нефтепродуктов Казахстана. Так, крупнейшей в городе Алматы и Алматинской области сетью из 70 современных АЗС является компания ТОО «Royal Petrol». В Караганде очень популярна региональная розничная сеть «Seda», состоящая из 20 заправок. В Астане большой популярностью пользуется региональная оптово-розничная сеть «Nomad», состоящая из 9 АЗС и имеющая собственную нефтебазу.

На рынке розничного сбыта нефтепродуктов в Казахстане каждой компанией используется собственный подход к ценообразованию, зависящий от различных факторов, таких как наличие у компании деловых контактов и каналов получения нефтепродуктов, возможность поставок собственной нефти для переработки на НПЗ, развитость инфраструктуры АЗС и др.

На рисунке 1 наглядно отображено формирование розничных цен на бензин и дизельное топливо на АЗС в Казахстане.

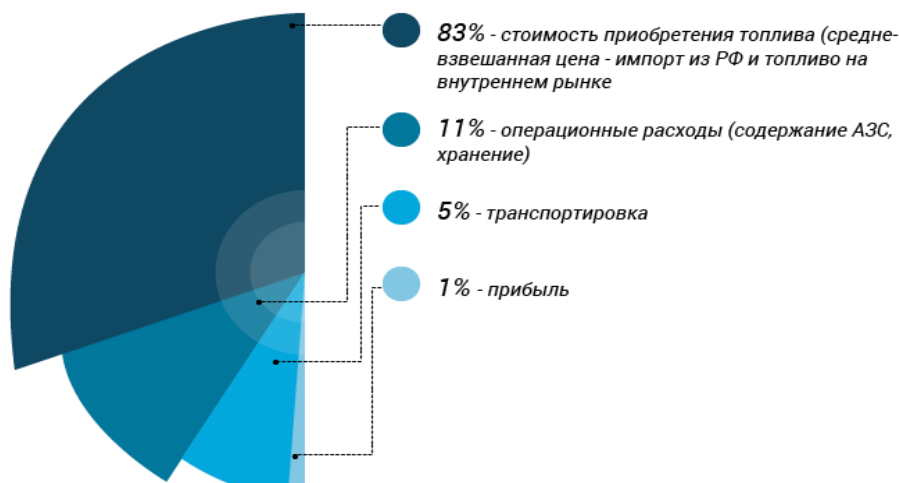

Рисунок 1 - Формирование розничных цен на бензин и дизельное топливо в РК
Примечание: по данным ТОО «КазМунайГаз Онимдери» [7]

Из рисунка 1 видно, что розничные цены на бензин и дизельное топливо на АЗС в Казахстане формируются из довольно высокой стоимости их покупки у оптовиков (83 %), операционных расходов (11 %), включающих содержание АЗС, хранение нефти и др., транспортировки до АЗС (5 %). Прибыль розничных продавцов нефтепродуктов невелика и составляет всего 1 %. Для предотвращения дефицита моторного топлива в стране по решению Правительства РК с начала сентября 2017 года было снято государственное регулирование на розничную цену на бензин АИ-92, т.е. в настоящее время она регулируется рыночным законом спроса и предложения.

На сегодняшний день отмечается тенденция роста розничных цен на бензин и дизельное топливо в сетях крупных АЗС страны. Так, по данным Комитета по статистике Министерства НЭ РК с 1999 по 2017 годы отмечается значительный рост цен на бензин АИ-92 практически в 3,6 раз, причем рост цен в 2017 году по сравнению с предыдущим 2016 годом составляет 7 % [8]. По данным Министерства энергетики РК, с начала декабря 2017 года цены на ГСМ стабилизировались на уровне от 133 до 139 тенге за 1 литр в разных регионах страны на бензин марки АИ-92 и от 128 до 130 тенге за 1 литр на дизельное топливо [9].

Проведенный нами анализ выявил такие проблемы розничного рынка нефтепродуктов Казахстана, тормозящие его развитие, как:

- Высокие входные барьеры для новых игроков в связи с крупными капитальными затратами по строительству или приобретению АЗС, которые могут осилить только крупные компании, такие как ВИНК, имеющие большие финансовые и материальные ресурсы;
- Неразвитая ценовая конкуренция, связанная с дисбалансом оптовых и розничных цен из-за отсутствия государственного регулирования оптовых цен на нефтепродукты и введения запрета на свободный импорт нефтепродуктов;
- Непрозрачность выделения и распределения розничных объемов нефтепродуктов для тех или иных АЗС;
- Низкое качество нефтепродуктов на АЗС из-за недобросовестности их владельцев и отсутствия за этим жесткого контроля со стороны государства;
- Мышление потребителей при выборе автомобиля, ориентированное на престижность, а не на его экономичность.

Только при решении вышеуказанных проблем возможно дальнейшее развитие розничного рынка сбыта нефтепродуктов в Казахстане.

Список литературы

1. Бажкенова А. В РК внедрение КПУ на АЗС привело бы к росту цен на ГСМ – Абулгазин [Электр. ресурс]. -URL: <https://abctv.kz/ru/last/v-rk-vnedrenie-kpu-na-azs-privelo-by-k-rostu-cen-na-gsm-%E2%80%93-2018> (Дата обращения: 10. 09. 2018).
2. Годовой отчет АО «КазМунайГаз -ПМ» за 2016 год [Электр. ресурс]. -URL: https://kmgrm.kz/upload/KMG_PM_AR_interactive.pdf (Дата обращения: 20.12. 2017).
3. Годовой отчет АО «КазМунайГаз-ПМ» за 2016 год [Электр. ресурс]. -URL: https://kmgrm.kz/upload/KMG_PM_AR_interactive.pdf (Дата обращения: 20.12. 2017).
4. Партнерство МСБ с КазМунайГаз: 2017, информационно-аналитический электронный портал КазМунайГаз [Электр. ресурс]. -URL: <https://azskmg.kz/company/partnerstvo-msb-s-kazmunaygaz/> (Дата обращения: 11.01. 2018).
5. Официальный сайт компании ТОО «Helios» [Электр. ресурс]. -URL: <http://helios.kz/uslugi/azs/> -2017 (Дата обращения: 10.01. 2018).
6. Официальный сайт компании ТОО «Sinooil» [Электр. ресурс]. -URL: http://www.sinooil.kz/ru/page/show/15-about_sinooil -2017 (Дата обращения: 10.01. 2018).
7. Как формируется цена на бензин в Казахстане [Электр. ресурс]. -URL: <http://abctv.kz/ru/news/kak-formiruetsya-cena-na-benzin-v-kazahstane> ». -2017. (Дата обращения: 21.01. 2018).
8. Бахтигареев Р. Меры по изменению ситуации на внутреннем рынке ГСМ в Казахстане: обзор. [Электр. Ресурс]. -URL: <https://regnum.ru/news/economy/2251251.html>. -2017. (Дата обращения: 23.01. 2018).
9. Воронина К. Повышение цен на ГСМ с 2017 года прокомментировал министр энергетики РК [Электр. ресурс]. -URL: <http://www.kazpravda.kz/news/ekonomika/povishe-nie-tsen-na-gsm-s-2017-goda-prokommentiroval-ministr-energetiki-rk/> -2017. (Дата обращения: 24.01. 2018).

М.А. Ноғайбаев

«ҚМГ Қарашығанақ» ЖШС, Астана, Қазақстан

Қазақстанда мұнай өнімдерін бөлшек саудада сату: негізгі ойыншылар, бағалар, проблемалар

Аңдатпа. Бұл мақала Қазақстанда мұнай өнімдерін бөлшек саудаға сату туралы. Қазақстандағы автокөлік бензинінің негізгі сатылымы - бөлшек сату құрылымы қарастырылады. Бүгінгі күні Қазақстандағы мұнай өнімдерінің бөлшек сауда нарығы: олигополиялық, жоғары концентрацияланған. Мұнай өнімдерінің бөлшек

сауда нарығындағы негізгі ойыншылары - «ҚазМұнайГаз Өнімдері» ЖШС, «Синоил» ЖШС және «Гелиос» ЖШС-нің жанар-жағармай желісі секілді Қазақстан мұнай өнімдерін көтерме және бөлшек саудада сату көлемінің негізгі бөлігін анықтады. Қазақстанның мұнай өнімдерінің таңдаулы аймақтық бөлшек сауда нарықтарында белсенді жұмыс істейтін компаниялар негізгі ойыншыларға лайықты бәсекелестік болып табылатынын көрсетті. Қазақстандағы мұнай өнімдерінің бөлшек сауда нарығында әр компания әртүрлі факторларға байланысты мұнай өнімдерін өндіретін арналар, мұнай өңдеу зауыттарын өңдеуге арналған өз мұнай жеткізу мүмкіндігі, жанармай құю станцияларының инфрақұрылымын дамыту және т.б. Елдің ірі жанармай станцияларының желілерінде бензин мен дизель отыны үшін бөлшек бағалардың өсу үрдісі анықталып, Қазақстанның мұнай өнімдерін бөлшек сатудың негізгі мәселелері анықталды.

Түйін сөздер: бөлшек сауда желісі, мұнай өнімдерін сату, жанармай құю станциялары, мұнай өнімдерін франчайзинг, Компанияның иесі - Компания басқарады (COCO), Компанияның иесі - Дилер басқарады (CODO), Партнер иелік етеді – Партнер басқарады (DODO).

М.А. Nogaibayev

LLP “KMG Karachaganak”, Astana, Kazakhstan

Retail sales of oil products in Kazakhstan: key players, prices, problems

Abstract: this article is devoted to retail sales of petroleum products in Kazakhstan. The structure of retail sales in Kazakhstan, in which sales of motor gasoline prevail, is considered. To date, the retail market for oil products in Kazakhstan is oligopolistic, highly concentrated. Key players in the retail market of petroleum products, such as the gas station network of KazMunayGas Onimderi LLP, Sinooil LLP and Gelios LLP, identified and characterized, account for the bulk of the annual wholesale and retail sales of petroleum products in Kazakhstan. It was revealed that companies that are active in selected regional retail markets of Kazakhstan's oil products are worthy competition to key players. On the retail market for petroleum products in Kazakhstan, each company uses its own pricing approach, depending on various factors, such as the company's business contacts and channels for the production of petroleum products, the possibility of supplying its own oil for refining to refineries, the development of oil stations infrastructure, etc. The tendency of growth of retail prices for gasoline and diesel fuel in the networks of large gas stations of the country has been revealed. The main problems of retail sales of petroleum products of Kazakhstan are identified.

Keywords: retail chain, sales of petroleum products, gas stations, franchising of petroleum products, The company owns-The company manages (COCO), The company owns - Dealer manages (CODO), Dealer owns - Dealer manages (DODO).

References

1. Bazhkenova A. V RK vnedrenie KPU na AZS privelo by k rostu cen na GSM – Abulgazin [In Kazakhstan, the introduction of KPU at gas stations would have led to an increase in prices for fuel and lubricants - Abulgazin] [Electr. resours.]. Available at: <https://abctv.kz/ru/last/v-rk-vne-drenie-kpu-na-azs-privelo-by-k-rostu-cen-na-gsm-%E2%80%93-2018> (Accessed: 10. 09. 2018).
2. Godovoj otchet AO «KazMunajGaz -PM» za 2016 god [Annual report of KazMunay-Gaz-PM JSC for 2016] [Electr. resours.]. Available at: https://kmgrm.kz/upload/KMG_PM_AR_interactive.pdf (Accessed: 20.12. 2017).
3. Godovoj otchet AO «KazMunajGaz-PM» za 2016 god [Annual report of KazMunay-Gaz-PM JSC for 2016] [Electr. resours.]. Available at: https://kmgrm.kz/upload/KMG_PM_AR_interactive.pdf (Дата обращения: 20.12. 2017).
4. Partnerstvo MSB s KazMunajGaz: 2017, informacionno-analiticheskij jelektronnyj portal KazMunajGaz [Partnerstvo MSB s KazMunajGaz: 2017, informacionno-analiticheskij jelektronnyj portal KazMunajGaz] [Electr. resours.]. Available at: <https://azskmg.kz/company/partnerstvo-msb-s-kazmunaygaz/> (Accessed: 11.01. 2018).
5. Oficial'nyj sajt kompanii TOO «Helios» [Official website of the company Helios LLP] [Electr. resours.]. Available at: <http://helios.kz/uslugi/azs/> -2017 (Accessed: 10.01. 2018).
6. Oficial'nyj sajt kompanii TOO «Sinooil» [Official site of the company Sinooil LLP] [Electr. resours.]. Available at: http://www.sinooil.kz/ru/page/show/15-about_sinooil 2017 (Accessed: 10.01. 2018).

7. Kak formiruetsja cena na benzin v Kazahstane [How is the price of gasoline in Kazakhstan?] [Electr. resours.]. Available at: <http://abctv.kz/ru/news/kak-formiruetsya-cena-na-benzin-v-kazahstane> ». 2017. (Accessed: 21.01. 2018).

8. Bahtigareev R. Mery po izmeneniju situacii na vnutrennem rynke GSM v Kazahstane: obzor [Measures to change the situation on the domestic market of fuels and lubricants in Kazakhstan: an overview] [Electr. resours.]. Available at: <https://regnum.ru/news/economy/2251251.html>. 2017. (Accessed: 23.01. 2018).

9. Voronina K. Povyshenie cen na GSM s 2017 goda prokommentiroval ministr jenergetiki RK [The increase in prices for fuels and lubricants since 2017 was commented by the Minister of Energy of the Republic of Kazakhstan] [Electr. resours.]. Available at: <http://www.kazpravda.kz/news/ekonomika/povishenie-tsen-na-gsm-s-2017-goda-prokommentiroval-ministr-energetiki-rk/> 2017. (Accessed: 24.01. 2018).

Сведения об авторе:

Ногайбаев М.А. - Директор департамента маркетинга и транспортировки ТОО, «КМГ Карачаганак», Кунаева 8, Астана, Казахстан.

Nogaibayev M.A. - Head of marketing and transportation department LLP “KMG-Karachaganak”, Konayev str., Astana, Kazakhstan, 010000.

**«Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰҰ хабаршысының
экономика сериясы» журналында мақала жариялау ережесі**

1. Журнал мақсаты. Экономика салалары бойынша мұқият тексеруден өткен ғылыми құндылығы бар мақалалар жариялау.

2. Журналда мақала жариялаушы автор мақаланың қол қойылған 1 дана қағаз нұсқасын Ғылыми басылымдар бөліміне (редакцияға, мекенжайы: 010008, Қазақстан республикасы, Астана қаласы, Қ. Сәтпаев көшесі, 2, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Бас ғимарат, 349 кабинет) және vest_econom@enu.kz электрондық поштасына Word форматындағы электронды нұсқасын жіберу қажет. Мақала мәтінінің қағаз нұсқасы мен электронды нұсқалары бірдей болулары қажет. Мақаламен бірге автордың жұмыс орнынан Іліспе хат тапсырылуы қажет (Іліспе хаттың үлгісі төменде берілген).

Мақалалар қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде қабылданады.

3. Автордың қолжазбаны редакцияға жіберуі мақаланың Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің хабаршысында басуға келісімін, шетел тіліне аударылып қайта басылуына келісімін білдіреді. Автор мақаланы редакцияға жіберу арқылы автор туралы мәліметтің дұрыстығына, мақала көшірілмегендігіне (плагиаттың жоқтығына) және басқа да заңсыз көшірмелердің жоқтығына кепілдеме береді.

4. Мақаланың көлемі 18 беттен аспауы тиіс (6 беттен бастап).

5. Мақаланың құрылымы

6. FTAMP <http://grnti.ru/> - бірінші жолдың сол жақтауында;

Автор(лар)дың аты-жөні – жолдың ортасында;

Мекеменің толық атауы, қаласы, мемлекеті (егер авторлар әртүрлі мекемеде жұмыс жасайтын болса, онда әр автор мен оның жұмыс мекемесі қасында бірдей белгі қойылу керек) – жолдың ортасында;

Автор(лар)дың E-mail-ы – жақша ішінде, курсивпен, жолдың ортасында;

Мақала атауы – жолдың ортасында;

Аннотация (100-200 сөз; формуласыз, мақаланың атауын мейлінше қайталамауы қажет; әдебиеттерге сілтемелер болмауы қажет; мақаланың құрылысын (кіріспесі, мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, нәтижелер/талқылау, қорытынды) сақтай отырып, мақаланың қысқаша мазмұны берілуі қажет).

Түйін сөздер (6-8 сөз не сөз тіркесі)

Түйін сөздер мақала мазмұнын көрсетіп, мейлінше мақала атауы мен аннотациядағы сөздерді қайталамай, мақала мазмұнындағы сөздерді қолдану қажет. Сонымен қатар, ақпараттық-ізвестіру жүйелерінде мақаланы жеңіл табуға мүмкіндік беретін ғылым салаларының терминдерін қолдану қажет.

Негізгі мәтін мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, нәтижелер/талқылау, қорытынды бөлімдерін қамтуы қажет – *жоларалық интервал - 1, азат жол «қызыл жолдан» - 1,25см, беттеу жолағы – еніне сай жасалады.*

Таблица, суреттер – аталғаннан кейін орналастырылады. Әр таблица, сурет қасында оның аталуы болу қажет. Сурет айқын, сканерден өтпеген болуы керек.

Жалпы қолданыста бар аббревиатуралар мен қысқартулардан басқалары міндетті түрде алғаш қолданғанда түсіндірілуі берілуі қажет.

Қаржылай көмек туралы ақпарат бірінші бетте көрсетіледі.

Әдебиеттер тізімі

Мәтінде әдібиеттерге сілтемелер тікжақшаға алынады. Мәтіндегі әдебиеттер тізіміне сілтемелердің номерленуі мәтінде қолданылуына қатысты жүргізіліде: мәтінде кездескен әдебиетке алғашқы сілтеме [1] арқылы, екінші сілтеме [2] арқылы т.с.с. жүргізіледі. Кітапқа жасалатын сілтемелерде қолданылған беттері де көрсетілуі керек (мысалы, [1,

45 бет]). Жарияланбаған еңбектерге сілтемелер жасалмайды. Сонымен қатар, рецензиядан өтпейтін басылымдарға да сілтемелер жасалмайды (әдебиеттер тізімін, әдебиеттер тізімінің ағылшынша әзірлеу үлгілерін <http://bulecon.enp.kz> журнал сайтынан қараңыз).

Мақала соңындағы әдебиеттер тізімінен кейін библиографиялық мәліметтер орыс және ағылшын тілінде (егер мақала қазақ тілінде жазылса), қазақ және ағылшын тілінде (егер мақала орыс тілінде жазылса), орыс және қазақ тілінде (егер мақала ағылшын тілінде жазылған болса) беріледі.

Авторлар туралы мәлімет: автордың аты-жөні, ғылыми атағы, қызметі, жұмыс орны, жұмыс орнының мекен-жайы, телефон, e-mail – қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде толтырылады.

7. Қолжазба мұқият тексерілген болуы қажет. Техникалық талаптарға сай келмеген қолжазбалар қайта өңдеуге қайтарылады. Қолжазбаның қайтарылуы оның журналда басылуына жіберілуін білдірмейді.

Редакцияға түскен мақала жабық (анонимді) тексеруге жіберіледі. Барлық рецензиялар авторларға жіберіледі. Автор (рецензент мақаланы түзетуге ұсыныс берген жағдайда) қолжазбаны қайта қарап, түзетілген нұсқасын редакцияға қайта жіберуі керек. Рецензент жарамсыз деп таныған мақала қайтара қарастырылмайды. Мақаланың түзетілген нұсқасы мен автордың рецензентке жауабы редакцияға жіберіледі.

8. Төлемақы. Басылымға рұқсат етілген мақала авторларына төлем жасау туралы ескертіледі. Төлем көлемі 4500 тенге – ЕҰУ қызметкерлері үшін және 5500 тенге басқа ұйым қызметкерлеріне.

Реквизиттер:

1) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО “Банк ЦентрКредит”

БИК Банка: KСJBKZKX

ИИК: KZ978562203105747338 (KZT)

Кнп 861

Кбе 16

«За публикацию в Вестник ЕНУ ФИО автора»

2) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО “Bank RBK”

БИК Банка: KINCKZKA

ИИК: KZ498210439858161073 (KZT)

«За публикацию в Вестник ЕНУ ФИО автора»

3) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО “Forte”

БИК Банка: IRTYKZKA

ИИК: KZ599650000040502847 (KZT)

«За публикацию в Вестник ЕНУ ФИО автора»

**Положение о рукописях, представляемых в журнал
«Экономическая серия Вестника ЕНУ имени Л.Н. Гумилева»**

1. **Цель журнала.** Публикация тщательно отобранных оригинальных научных работ по экономическому направлению.

2. Автору, желающему опубликовать статью в журнале необходимо представить рукопись в твердой копии (распечатанном варианте) в одном экземпляре, подписанном автором в Отдел научных изданий (по адресу: 010008, Казахстан, г.Астана, ул. Сатпаева, 2, Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Учебно-административный корпус, каб. 408) и по e-mail vest_econom@enu.kz. При этом должно быть строго выдержано соответствие между Word-файлом и твердой копией. А также авторам необходимо предоставить сопроводительное письмо (шаблон приведен ниже).

Язык публикаций: Казахский, русский, английский.

3. Отправление статей в редакцию означает согласие авторов на право Издателя, Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева, издания статей в журнале и переиздания их на любом иностранном языке. Представляя текст работы для публикации в журнале, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата и других форм неправомерного заимствования в рукописи, надлежащее оформление всех заимствований текста, таблиц, схем, иллюстраций.

4. **Объем статьи** не должен превышать 18 страниц (от 6 страниц).

5. **Схема построения статьи** (страница – А4, книжная ориентация, поля со всех сторон – 20 мм. Шрифт: тип – Times New Roman, размер (кегель) - 14):

МРНТИ <http://grnti.ru/> - первая строка, слева

Инициалы и Фамилию автора(ов)- выравнивание по центру, курсив

Полное наименование организации, город, страна (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковый значок около фамилии автора и соответствующей организации)

Е-mail автора(ов) – в скобках курсив

Название статьи – выравнивание по центру полужирным шрифтом

Аннотация (100-200 слов; не должна содержать формулы, по содержанию повторять название статьи; не должна содержать библиографические ссылки; должна отражать краткое содержание статьи, сохраняя структуру статьи – введение, постановка задачи, цели, история, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы).

Ключевые слова (6-8 слов/словосочетаний).

Ключевые слова должны отражать основное содержание статьи, использовать термины из текста статьи, а также термины, определяющие предметную область и включающие другие важные понятия, позволяющие облегчить и расширить возможности нахождения статьи средствами информационно-поисковой системы).

Основной текст статьи должен содержать введение, постановку задачи, цели, историю, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы – *межстрочный интервал – 1, отступ «красной строки» -1,25 см, выравнивание по ширине.*

Таблицы, рисунки необходимо располагать после упоминания. С каждой иллюстрацией должна следовать надпись. Рисунки должны быть четкими, чистыми, несканированными.

Все аббревиатуры и сокращения, за исключением заведомо общеизвестных, должны быть расшифрованы при первом употреблении в тексте.

Сведения о финансовой поддержке работы указываются на первой странице в виде сноски.

Список литературы

В тексте ссылки обозначаются в квадратных скобках. Ссылки должны быть пронумерованы строго по порядку упоминания в тексте. Первая ссылка в тексте на литературу должна иметь номер [1], вторая - [2] и т.д. Ссылка на книгу в основном тексте статьи должна сопровождаться указанием использованных страниц (например, [1, 45 стр.]). Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Нежелательны ссылки на нерецензируемые издания (примеры описания списка литературы, описания списка литературы на английском языке см. на сайте журнала <http://bulecon.eni.kz>).

В конце статьи, после списка литературы, необходимо указать библиографические данные на русском и английском языках (если статья оформлена на казахском языке), на казахском и английском языках (если статья оформлена на русском языке) и на русском и казахском языках (если статья оформлена на английском языке).

Сведения об авторах: фамилия, имя, отчество, научная степень, должность, место работы, полный служебный адрес, телефон, e-mail – на казахском, русском и английском языках.

6. Рукопись должна быть тщательно выверена. Рукописи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись принята к опубликованию.

7. Работа с электронной корректурой. Статьи, поступившие в Отдел научных изданий (редакция), отправляются на анонимное рецензирование. Все рецензии по статье отправляются автору. Авторам необходимо отправить корректуру статьи в редакцию журнала. Статьи, получившие отрицательную рецензию к повторному рассмотрению не принимаются. Исправленные варианты статей и ответ автора рецензенту присылаются в редакцию. Статьи, имеющие положительные рецензии, представляются редколлегии журнала для обсуждения и утверждения для публикации.

Периодичность журнала: 4 раза в год.

8. Оплата. Авторам, получившим положительное заключение к опубликованию необходимо произвести оплату по следующим реквизитам (для сотрудников ЕНУ – 4500 тенге, для сторонних организаций – 5500 тенге):

Реквизиты (3 варианта):

1) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК

АО «Банк ЦентрКредит»

БИК Банка: KСJBKZKX

ИИК: KZ978562203105747338 (KZT)

Кнп 861

Кбе 16

«За публикацию в Вестник ЕНУ ФИО автора»

2) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК

АО «Bank RBK»

БИК Банка: KINCKZKA

ИИК: KZ498210439858161073 (KZT)

«За публикацию в Вестник ЕНУ ФИО автора»

3) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК

АО «Forte»

БИК Банка: IRTYKZKA

ИИК: KZ599650000040502847 (KZT)

Provision on articles submitted to the journal
ECONOMIC Series of the Bulletin of the L.N. Gumilyov ENU

1. **Purpose of the journal.** Publication of carefully selected original scientific works in the fields of Economic Science

2. An author who wishes to publish an article in a journal must submit the article in hard copy (printed version) in one copy, signed by the author to the scientific publication office (at the address: 010008, Republic of Kazakhstan, Astana, Satpayev St., 2. L.N. Gumilyov Eurasian National University, Main Building, room 408) and by e-mail Vest_econom@enu.kz in Word format. At the same time, the correspondence between Word-version and the hard copy must be strictly maintained. And also the authors must provide a cover letter (the template is shown below).

Language of publications: Kazakh, Russian, English.

3. Submission of articles to the scientific publication office means the authors' consent to the right of the Publisher, L.N. Gumilyov Eurasian National University, to publish articles in the journal and the re-publication of it in any foreign language. Submitting the text of the work for publication in the journal, the author guarantees the correctness of all information about himself, the lack of plagiarism and other forms of improper borrowing in the article, the proper formulation of all borrowings of text, tables, diagrams, illustrations.

4. **The volume of the article** should not exceed 18 pages (from 6 pages).

5. **Structure of the article** (page – A4 format, portrait orientation, page margins on all sides - 20 mm. Font: type - Times New Roman, font size - 14)

IRSTI <http://grnti.ru/> - first line, left

Initials and Surname of the author (s) - center alignment, italics

Full name of the organization, city, country (if the authors work in different organizations, you need to put the same icon next to the name of the author and the corresponding organization) - center alignment, italics

Author's e-mail (s)- in brackets, italics

Article title - center alignment, bold

Abstract (100-200 words, it should not contain a formula, the article title should not repeat in the content, it should not contain bibliographic references, it should reflect the summary of the article, preserving the structure of the article - introduction, problem statement, goals, history, research methods, results /discussion, conclusion).

Key words (6-8 words/word combination. Keywords should reflect the main content of the article, use terms from the article, as well as terms that define the subject area and include other important concepts that make it easier and more convenient to find the article using the information retrieval system).

The main text of the article should contain an introduction, problem statement, goals, history, research methods, results / discussion, conclusion - line spacing - 1, indent of the “red line” -1.25 cm, alignment in width.

Tables, figures should be placed after the mention. Each illustration should be followed by an inscription. Figures should be clear, clean, not scanned.

All abbreviations, with the exception of those known to be generally known, must be deciphered when first used in the text.

Information on the financial support of the article is indicated on the first page in the form of a footnote.

References

In the text references are indicated in square brackets. References should be numbered strictly in the order of the mention in the text. The first reference in the text to the literature should have the number [1], the second - [2], etc. The reference to the book in the main text of the article

should be accompanied by an indication of the pages used (for example, [1, 45 p.]). References to unpublished works are not allowed. Unreasonable references to unreviewed publications (examples of the description of the list of literature, descriptions of the list of literature in English, see journal website <http://bulecon.enu.kz>).

At the end of the article, after the list of references, it is necessary to indicate bibliographic data in Russian and English (if the article is in Kazakh), in Kazakh and English (if the article is in Russian) and in Russian and Kazakh languages (if the article is English language).

Information about authors: surname, name, patronymic, scientific degree, position, place of work, full work address, telephone, e-mail - in Kazakh, Russian and English.

6. The article must be carefully verified. Articles that do not meet technical requirements will be returned for revision. Returning for revision does not mean that the article has been accepted for publication.

7. **Work with electronic proofreading.** Articles received by the Department of Scientific Publications (editorial office) are sent to anonymous review. All reviews of the article are sent to the author. The authors must send the proof of the article. Articles that receive a negative review for a second review are not accepted. Corrected versions of articles and the author's response to the reviewer are sent to the editorial office. Articles that have positive reviews are submitted to the editorial boards of the journal for discussion and approval for publication.

Periodicity of the journal: 4 times a year.

8. **Payment.** Authors who have received a positive conclusion for publication should make payment on the following requisites (for ENU employees - 4,500 tenge, for outside organizations - 5,500 tenge):

Requisites:

1) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО “Банк ЦентрКредит”

БИК Банка: KСJBKZKX

ИИК: KZ978562203105747338 (KZT)

Кнп 861

Кбе 16

«За публикацию в Вестник ЕНУ ФИО автора»

2) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО “Bank RBK”

БИК Банка: KINCKZKA

ИИК: KZ498210439858161073 (KZT)

«За публикацию в Вестник ЕНУ ФИО автора»

3) РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
АО “Forte”

БИК Банка: IRTYKZKA

ИИК: KZ599650000040502847 (KZT)

«За публикацию в Вестник ЕНУ ФИО автора»

Мақаланы рәсімдеу үлгісі /Образец оформления статьи /Template

FTAMP 06.71.57

Г.И. Ешенкулова¹, А.Г. Гиззатжанова², А.К. Кусаинова³

¹*Эксетер университеті, Эксетер, Ұлыбритания*

²³*Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан*

(E-mail: ¹*g.yeshenkulova@exeter.ac.uk*, ²*Azhar_78@mail.ru*, ³*ainura_kkk777@mail.ru*)

Шекаралық аймақтағы туристік кластердің даму ерекшелігі: Аустриялық жол

Аннотация. Қазіргі кезде Қазақстандағы туризмнің даму кезеңінде туристік қызметтің әлеуметтік-экономикалық тиімділігін арттыруға көмектесетін кластерлік тәсіл қолданылады. Кластерлерді әзірлеудің негізінде айрықша қайталанбайтын туристік өнімді қалыптастыру жүріп жатыр. [100-200 сөз]

Түйін сөздер. Тұжырымдама, шекаралық кластер, Аустриялық жол, айналма жол.

Мақала мәтіні.

Мақаланың мәтіні кіріспе, мақаланың мақсаты, міндеттері, қарастырылып отырған сұрақтың тарихы, зерттеу әдістері, нәтижелер/талқылау, қорытынды бөлімдерін мүмкіндігінше қамту қажет

Әдебиеттер тізімі

1. Еспаев С.С., Киреева А.А. Ұлттық кластерлерді қалыптастыру және дамыту тұжырымдамасы. – Алматы: ҚР БЖҒМ ҒК Экономика институты, 2013. – 234 б.
2. Ларионова Н.А. Кластерный подход в управлении конкурентоспособностью региона //Экономический вестн. Ростовс.гос.ун-та – 2007. -Ч.2. №1. – С.22-23.

Г.И. Ешенкулова¹, А.Г. Гиззатжанова², А.К. Кусаинова³

¹*Эксетерский университет, Эксетер, Великобритания*

²³*Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан*

Особенности развития туристского кластера в пограничном регионе: Австрийская дорога

Аннотация. На современном этапе развития туризма в Казахстане используется кластерный подход, который позволяет значительно повысить социально-экономическую эффективность туристской деятельности.

Основой создания ядра туристского кластера в ряде проектов выступает особое территориально-географическое положение – размещение в приграничном регионе. [100-200 слов]

Ключевые слова: Концепция, граничный кластер, Австрийская дорога, кольцевая дорога.

G.I.Yeshenkulova¹, A.G. Gizzatzhanova², A.K.Kussainova³

¹*University of Exeter, Exeter, UK*

²³*L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan*

Features of the development of the tourist cluster in the border region: The Austrian road

Abstract. At the current stage of tourism development in Kazakhstan, a cluster approach is used that significantly improves the social and economic efficiency of tourism activities. A number of tourism projects to create the core of the territory occupies a special place in the geographical location of the border areas. [100-200 words]

Keywords: Concept, the boundary cluster, the Austrian road, ring road.

References

1. Espaev S.S., Kireeva A.A. Ulttyk klasterlerdi khalypastyru jane damytu tuzhyrymdamasy [Concept of formation and development of national clusters] (Kazakhstan Respublikasy Bilim jane Gylym Ministriligi Gylym Komiteti, Ekonomika instituty [Institute of Economics of the Science Committee of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan], Almaty, 2013). [in Kazakh]
2. Larionova N.A. Klasternyi podhod v upravlenii konkurentosposobnostiu regiona [Cluster approach to managing the region's competitiveness], Ekonomicheski vestnik Rostovskogo gosudarstvennogo universiteta [Economic Bulletin of Rostov State University], 2(1), 22-23 (2007). [in Russian]

Авторлар туралы мәлімет:

Ешенкулова Г.И. - экономика ғылымдарының кандидаты, Эксетер Университетінің шақыртылған ғылыми зерттеушісі, Эксетер Университеті, Ұлыбритания, Эксетер, 5 Eveleighs Court, Acland Road, Exeter, EX46PN.

Гиззатжанова А.Ж. - Туризм магистрі, «Туризм» кафедрасының аға оқытушысы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қ. Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан.

Кусаинова А.Қ. - Туризм магистрі, «Туризм» кафедрасының оқытушысы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Қ. Сәтпаев көш. 2, Астана, Қазақстан.

Yeshenkulova G.I. - Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Visiting Scholar University of Exeter, Exeter, 5 Eveleighs Court, Acland Road, Exeter, EX46PN, UK.

Gizzatzhanova A.G. - Master of Tourism, Senior Lecturer of Department of Tourism, L.N.Gumilyov Eurasian National University, 2 Satpayev str., Astana, Kazakhstan.

Kussainova A.K. - Master of Tourism, teacher of Department of Tourism, L.N.Gumilyov Eurasian National University, 2 Satpayev str., Astana, Kazakhstan.

Лєсπε хат үлгісі /Шаблон сопроводительного письма/Cover Letter Template

Настоящим письмом авторы гарантируют, что размещение научной статьи «НАЗВАНИЕ СТАТЬИ» (Произведение) авторов ФИО АВТОРА(ОВ) в журнале «Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева. Серия «_____» не нарушает ничьих авторских прав. Авторы предоставляют издателю журнала, Евразийскому национальному университету имени Л.Н. Гумилева исключительные права на неограниченный срок:

- право на воспроизведение Произведения (опубликование, обнародование, дублирование, тиражирование или иное размножение Произведения) без ограничения тиража экземпляров, право на распространение Произведения любым способом. При этом каждый экземпляр произведения должен содержать имя автора (ов) Произведения;

- право на включение в составное произведение;

- право на доведение до всеобщего сведения;

- право на использование метаданных (название, имя автора (правообладателя), аннотации, библиографические материалы, полный текст Произведения и пр.) Произведения путем распространения и доведения до всеобщего сведения, обработки и систематизации, а также включения в различные базы данных и информационные системы, в том числе полнотекстовых версий опубликованного Произведения.

Территория, на которой допускается использование прав на Произведения, не ограничена.

Автор(ы) также предоставляют издателю журнала право хранения и обработки своих персональных данных без ограничения по сроку (фамилия, имя, отчество, сведения об образовании, сведения о месте работы и занимаемой должности). Персональные данные предоставляются для их хранения и обработки в различных базах данных и информационных системах, включения их в аналитические и статистические отчеты, создания обоснованных взаимосвязей объектов произведений науки, литературы и искусства с персональными данными и т.п.

Автор(ы) в полном объеме несут ответственность за неправомерное использование в научной статье объектов интеллектуальной собственности, объектов авторского права в соответствии с действующим законодательством РК. Автор(ы) согласны на проверку Произведения на предмет плагиата издателем журнала.

Автор(ы) подтверждают, что направляемое Произведение нигде ранее не было опубликовано, не направлялось и не будет направляться для опубликования в другие научные издания.

*Сопроводительное письмо оформляется на официальном бланке организации и подписывается руководителем организации (для вузов - курирующим проректором по научно-исследовательской работе).

** Сопроводительное письмо авторов, являющихся сотрудниками ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, заверяется деканом факультета.

Исп.: ФИО автора(ов)

Редактор: С.Б. Макыш
Шығарушы редактор, дизайн: Е.Изтелеуова

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰҰ хабаршысының
экономика сериясы
-2018. - 4. - Астана: ЕҰҰ. -95 б.
Шартты б.т. -11.8 Таралымы - 50 дана

Мазмұнына типография жауап бермейді.

Редакция мекен-жайы: 010008, Астана қ.,
Сатпаев көшесі, 2.
Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Тел.: (+77172) 709-500 (ішкі 31410)

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің баспасында басылды